SLOVENSKÁ REČ

ROČNÍK VI. ČÍSLO 4—5.

Stanislav Mečiar:

FUNKCIA CUDZÍCH SLOV V POEZII.

Máme na ume slovenskú poeziu a funkciu cudzích slov v nej, nechceme teda riešiť otázku cudzích slov v spisovnej reči ktorého-koľvek národa. Problém cudzích slov je v slovenskej poezii celkom inakší ako na pr. v českej (viď O. Zich: O typech básnických, str. 51), a to pre rozličné zvláštnosti vývinové, najmä pre úzky vzťah slovenskej poezie k prameňom tém a inšpirácií. Treba nám vychodiť z tohto vzťahu slovenskej poezie k prostrediu, z ktorého čerpala motívy a v slovníkovom bohatstve sústreďovala sa na živné pramene jeho rečovej oblasti. U Jána Hollého v Selankách, Žalospevoch i v eposoch nenachodíme cudzích slov, ktoré by básnik užíval pre vystihnutie nejakej nálady, nakoľko uňho ešte nemôže byť reči o subtilných slovných nuansách lyrického vyznania, prúd jeho reči je epický. Aj tam, kde je nežnejší výraz, pomáha si básnik obraznýmvyjadrením citového rozochvenia a obraz je uňho popisom videných zjavov. Berie len zo sveta vonkajšieho, z empírie pozorovateľskej a nevyludzuje obrazy vnútorného naladenia, nepremieta vlastné vnútro do obrazových zjavov videných len víziou duševného nepokoja. Ľahko mu je teda zaobísť sa bez cudzích slov pri popisovaní života pastierskeho a prírodných krás, pri opisoch dňa, rána, lúky, záhrady s kvitnúcimi stromami, šelestiaceho hája a pod. Na vyjadrenie týchto motívov a na spracovanie tém z tohto ľudového a prírodného prostredia mal básnik slovné bohatstvo ľudu, mohol čerpať z jeho slovného pokladu. Pritom, pravda, uviedol do spisovného jazyka množstvo dialektizmov a slov zo sféry každodennej porozumievacej konvencie výrazovej, ale zásah provincionalizmov do slovníka básnickej reči mohol by sa zhodnotiť len vtedy, keby sme poznali slovník spisovnej slovenčiny tých čias. Nakoľko však Hollý prvý stvoril vyspelú umeleckú formu básnickú

v reči bernolákovskej, teda ešte sa len ustaľujúcej v slovníkovom základe, a nakoľko dielo Hollého nestalo sa fondom, z ktorého by sa bola sýtila v slovnom bohatstve neskoršia slovenská poezia, spomenutá otázka dialektizmov a provincionalizmov sotva sa bude môcť riešiť. Dielo Hollého je skamenelá forma slovného materiálu, sústava, nehybná v svojich jedinečne mocných základoch, útvar, stuhnutý hneď po zrodení, a stalo sa takým pre novú orientáciu slovenskej poezie v štúrovskom pokolení, ktoré si zvolilo za základ živú formu ľudovej piesne. Bolo to, pravda, len na čas, kým Sládkovič Marínou nepostavil slovenskú poeziu na novú vývinovú základňu umelej, individuálnym úsilím tvorenej básnickej formy. No už u Hollého nachodíme rozlíšenie medzi slovom cudzím v slovníku národnej reči, a keď Hollý použil v svojich básňach a eposoch nejaké cudzie slovo, či už meno osoby, zjavu, alebo pomenovanie veci, na konci tretieho sväzku svojich spisov vo Vysvetlení poukázal na odlišnú významovú platnosť nezvyklého cudzieho slova. Teda už Hollý si u nás uvedomoval rozdiel medzi slovom, známym v prostredí, z ktorého čerpal slovné bohatstvo pre dielo básnické, a medzi slovom, ktoré básnik uvádzal do svojej výrazovej sféry z oblasti mytologickej alebo z poznania vyššej intelektuálnej empírie.

V štúrovskej poezii u básnikov, pridržajúcich sa ľudovej obraznosti a foriem spevnej piesne, rečňovanky, balady a pod., nachodíme tak málo výrazov cudzích, že nemôžeme ani hovoriť o nejakej funkcii cudzích slov, lebo tam to nebol problém. Poezia Janka Kráľa, Sama Chalupku, Janka Matušku, Jána Bottu okrem niekoľkých mien a mien osôb zo slovanského sveta nemá cudzích slov. Ale mýlil by sa, kto by z toho usudzoval, že táto poezia je vzorom čistoty rečovej a príklad, ako by mali slovenskí básnici písať. Lebo treba rozlíšiť aj tu, čo sme povedali pri Hollom. Treba rozlíšiť tématický priestor tejto poezie od priestoru, v ktorom rástla poezia neskorších básnikov, alebo v ktorom rastie terajšia naša poezia. Títo štúrovskí básnici tiež sa sústreďovali na opisovanie a ospevovanie prírody, na oslavovanie slovenských a slovanských nádejí, písali piesne a básne, v ktorých apoteozovali národ, ľud, jeho život a utrpenie, kriesili jeho národný život, jedným slovom, ostávali vo sfére motívov a tém, blízkych ľudovému prostrediu, teda pospolitosti, ktorá im dávala slovný materiál zo svojho živého organizmu rečového. Ale už v tomto pokolení Sládkovič uvádza do slovenskej poezie cudzie slová práve preto, že sa už vyšvihol do sféry vyššej obraznosti, do obraznosti suverénnej, čiro básnickej, ktorú len bá-

snik ovláda svojimi schopnosťami apercepčnými, a teda len on môže pre ne najsť aj zodpovedný prostriedok vyjadrovací. Sládkovič prvý u nás ovládol vyšší priestor obraznosti básnického rozletu, ako sa aj prvý zahrúžil do vnútorného sveta citových kolízií, kríz, túžob a náruživých duševných pohnutí a rozporov. Dostanúc sa do takéhoto priestoru a do takýchto hĺbok umeleckého problému, musel siahnuť po výrazových prostriedkoch, umožňujúcich vyjadrenie nového tvorivého nepokoja, nových ambícií a úloh. Cudzie slová prichodia do jeho umeleckej škály výrazovej ako materiál, vypomáhajúci z núdze, z ťažkostí zložitejšieho a nebývalého dosiaľ rozrušenia básnického, zo situácie, akej nebolo u básnikov, pohybujúcich sa v nižšej oblasti tématickej. Na rozdiel od Hollého, ale aj na rozdiel od Chalupku, Kráľa, Bottu, stojí Sládkovič pred obrazmi duše svojej a pred jej menlivými zjavmi, ktoré sú z inakšej problematiky ako motívy spomenutých básnikov, hlavne také, že ich nemožno vysloviť ani metaforou, vzatou z prírody, zo zemských úkazov a polôh, ani nijakým klišé, známym či už z metafory alebo z výrazového pokladu ľudovej piesne a reči. Pre tieto rozdielne povahy Sládkovičovej tématiky v porovnaní s tématikou Hollého, Kráľa, Chalupku, Bottu a iných bol nútený Sládkovič hľadať jednak nové výrazové možnosti, jednak tvoriť nové metaforické sústavy, ako bol nútený voliť si aj novú formu svojho umeleckého úsilia. V týchto ťažkostiach mu vypomohly aj cudzie slová, nehovoríme, že by ho len cudzie slová boly vytrhly z týchto ťažkostí, lebo dobre si uvedomujeme básnikov priebojný krok v najdení nového prúdu v bohatstve nebývalých, nových motívov, novej problematiky, teda nového básnického nadšenia, novej inšpirácie, ktorá mu jednak pomáhala tvoriť nové formy, jednak ho nútila s väčším tvorivým odhodlaním prekračovať ujaté, známe prostriedky a kanonizovať nové. Výsledok jeho snahy prejavuje sa vo vyspelosti výrazu i v prebojovaní novej problematiky, v uvedení a udomácnení v našej literatúre lyrického výrazu, honosiaceho sa náplňou čistej poezie, nevysloviteľného princípu života a umenia. Len v poňatí tohto nového ovzdušia jeho poezie môžeme náležite zhodnotiť a pochopiť funkciu cudzích slov v jeho poezii. Funkcia cudzích slov vymedzuje sa práve účasťou týchto nových nositeľov formy a smyslu novej poezie. Nimi sa básnik približuje hlbšie do sveta nevysloviteľného tajomstva poezie a inšpirácie, nimi si pomáha do priestorov neobjavených a vybojováva takto našej poetickej ríši nové územia básnickej kultúry, pomáha svojim pokračovateľom, aby sa

dostali ešte ďalej a ešte hlbšie, než sa dostal on. Pokrok je aj v tomto odvetví ľudského dosahovania absolútneho poznania sveta a vecí, i zákonov stvorenstva, v metafyzickom objavovaní tajomstiev duší a sŕdc, prežarovanie tmy novým svetlom. Nimi básnik prináša nové metaforické objasňovanie a rozširovanie platnosti poznania, keď nejaký slovenský a či prosto lyrický svoj motív vyjadrí či už porovnaním s biblickým obrazom známym alebo s nejakým umeleckým dielom, alebo s postavami literárnych diel svetovej povesti, alebo s antickými hrdinkami a hrdinami, alebo s vynálezom svojich čias a pod. Z Maríny: *cedrový* chládok (sloha 104), svet *Heród,* ľúbosť dieťatko (105), no, hrom *Heróda* ďaleko blýska (104), požiar *diamantov východu* (107), dlátko *Kanóvy* (4), *granát* chladný, čo k prsám letíš, kde posvätný plameň horí (21), *diamant* prsta (21), tomu čo *sultánsky* si driemalo (30), v každom milého žitia *orgánu* (63), ohne *Sodomy* (125), Láske je bieda *chiméra!* (129), Nie je to ligot *Fébovho* syna (137), Čas, ten *Skyth,* svety zožieral (143), Poklad krás tvojich mi neuchytí | *Džengis* hodín, vekov *Batu!* (144), *Skelet* tvoj ešte raz poobjímam (144), Vernosť jej prsám mojim podala | *magnét Franklinov,* aby blýskala | len mne v srdce ohne lásky (155), moc *električná* jej lásky (156), V krajoch zazvoní *Oriona* | *harmonia* našich duší (158), Kedy tie našej vlasti *Sahary* | ohreje láska, krása ožiari (178), Mladosť, ty lásky *Valhalla!* (183), Smutné *Hóry* vlásky ryjú! (183), Verte v ľúbosti *Éden* žiaduci (265), Či *Achyllovské* hnevy rozsievaš? | *Korsikána* pokonný let? | Či *Don- Quixota* veterné hrady? | Či *Uranie* a *Messiady?* (284), V *Olymp* sa kýsi zmenila (287) a pod. Vyberáme len niekoľko dokladov z Maríny, aby sme potvrdili vyššie tvrdenie, že cudzie slová prichodia do slovenskej poezie vtedy a v takých prípadoch, kde básnik vyjadruje problematiku platnosti širšej ako slovenská, platnosti všeobecnej a všeľudskej. Vtedy si básnik vypomáha cudzím slovom, keď nenachodí dostatočného dôrazu pri použití slova domáceho, keď potrebuje mocne akcentovať citovú rozpätosť alebo krásu nejakého zjavu a či hĺbku vnútorného rozporu pri nejakom probléme. Teda cudzie slová na pr. v Maríne nie sú zbytočné, ako by sa niekto nazdával, naopak, sú na mieste a dajú sa ospravedlniť na svojom mieste funkciou, ktorú tak vykonávajú v celej koncepcii básne a vo vyjadrovaní jej náplne, ako aj na zdôraznenie umeleckej plnosti výrazu. Kto by chcel cudzie slová nahradzovať domácimi, ťažko by našiel zodpovedný výraz na pr. pre verše: *láske je bieda chiméra; požiar diamantov východu;*

Dženǵis hodín, vekov Batu; *Mladosť, ty lásky Valhalla.* Ako by sa daly nahradiť slová *chiméra, požiar diamantov, Dženǵis hodín, vekov Batu, Valhalla* domácimi výrazmi tak, aby neutrpela ani umelecká výraznosť, ani metaforická krása, ani dôraz myšlienkový a platnosť pojmová? Tu sú tieto slová na mieste a použil ich básnik na zdôraznenie svojho videnia a prežitia umeleckého. V ostatných básňach Sládkovičových okrem Maríny nenachodíme cudzie slová v toľkom množstve, lebo sú to básne, vyjadrujúce náplň ľahšie vysloviteľnú, a témy zväčša z domáceho prostredia. Sôvety majú tému filozofickú a je na podiv, ako básnik tvorí slovenské podstatné mená a mená nositeľov abstraktných pojmov (*Úfanka, Dušica, Pravduša, Vieroňka, Žiarlica, Srdoš, Ľubica, Túžbena, Bláznica, Žalostena* a pod.), popri niektorých menách a názvoch cudzích (*Poezia, Fantázia, Chór* a pod.). I z tohto vidieť, ako naši básnici hľadeli odvždy vyjadrovať sa slovníkom slovenčiny a cudzie slová používali len v prípadoch zvlášť zložitých.

V poezii Hviezdoslavovej je situácia v mnohom taká ako u Hollého. Aj Hviezdoslav čerpá mnoho slov z dialektu, a nakoľko tiež vyjadruje zväčša témy z prostredia ľudu a prírody, nemusí používať cudzie slová, lebo prostredie jeho tématiky má dostatočnú výrazovú zásobu domácu. Cudzie slová prichodia do jeho slovníka len v prípadoch zložitejších duševných a citových vzrušení a meditácií, ktoré sa nedajú vyjadriť slovami domácimi. Ale takýchto prípadov je aj u Hviezdoslava tak málo, že temer ani nezbadáme cudzie slovo. Čo jesto cudzích slov v poezii Hviezdoslavovej, to zväčša biblické mená, osoby zo Starého a Nového Zákona, zo Žalmov a pod., teda pojmy, ktorých básnik používa na porovnanie situácie svojho prostredia a času s tamtými pre zdôraznenie terajšieho položenia a pre vystihnutie duševného rozpoloženia vlastného. Keby sme sostavili slovník cudzích slov a mien v poezii Hviezdoslavovej, boly by to zväčša slová, mená a výrazy, ako: *Sion, Oréb,* ker *Horeba,* pieseň *Dávidova, De profundis, Veni Sancte, Golgota,* mdlí *Simeoni,* krv *Abela, Lazar, Faraon, Tamerlán, Flakk, Plejáda, Téby,* socha *Saisská, Sfinx, Oidip, Anteus, fakír, helot, pariah, hydra,* chrbáty *Sisyfov, Erinnýj* trest, mladá *Hebe, Efata,* nádhery *portik* a pod., teda napospol výrazy, sprostredkujúce porovnávanie dvoch situácií pomocou výrazu staršieho v historii ľudstva, čerpaného z kultúrnych a umeleckých pamiatok. Pri takýchto výrazoch ten, kto nepozná historiu či už spomínaných starozákonných osôb alebo pojmy z Homéra a vôbec z cudzieho prostredia, na miestach,

kde ich Hviezdoslav spomína, ako by vhupol do tmy, mená sú mu nejasné, zatemňujú smysel a iste, keby to vyjadroval básnik nejakým domácim slovom, nemusel by sa zastavovať pri výraze. Ale keď uvážime, ako zriedka sa vyskytujú tieto cudzie výrazy v dielach nášho básnika, ľahko nám uznať, že si čitateľ musí sám pomáhať pri lúštení temnejšieho miesta vo verši, sám sa musí poučiť o patričnej osobe alebo udalosti, ujasniť si pojem. Bolo by, pravda, dobre, keby každý básnik pri každom použitom cudzom slove pripojil vysvetlenie, ako to robil Ján Hollý, a niekde aj Vajanský (vo Vilínovi). Ale vtedy by každá zbierka básní aj súčasného spisovateľa musela vychodiť s komentárom a vysvetlivkami, čo sa nestáva ani v jednej literatúre, ani v tých prípadoch, keď básnik skutočne mnoho cudzích slov uvádza do svojho básnického slovníka. Lenže problém je v tom, aby básnik rástol v svojej poezii na úroveň najvyššie možnú, aby dosahoval priestory čo najrozsiahlejšie a zmocňoval sa ich tématickej náplne výrazmi akýmikoľvek, len aby vystihol náležite situáciu, a čitateľ sa zas musí usilovať, aby dostihol krok básnikov a pojal celú zložitosť jeho výrazu. Žiadať od básnikov jasnosť na tých miestach, kde je, a nepoznať ju len pre vlastnú pohodlnosť, znamenalo by tvoriť priepasť medzi poeziou a jej konzumentmi. Keď Hviezdoslav napíše na pr. takúto slohu:

> Buď časo-duchu česť: že krásy prizmu
> prababskej rozbil, idol deda žiaka,
> z hláv vyhnal tobôž ošiaľ paroxyzmu:
> že zmudreli sme z jeho katekizmu:
> nám havran spieva, slávik iba kráka,
> nám blato zlato, zrkadlom i mláka. (II. 307.)

treba si cudzie slová vyhľadať v príslušnom slovníku, a nie sa pozastavovať nad tým, na čo básnik cudzie slová užil a že je pre ne báseň ťažká. Lebo tie cudzie slová tu musel použiť pre nedostatok rovnocenného výrazu domáceho, keďže ide o pojmy medzinárodné, vedecké (*prizma, paroxyzmus*), ktoré okrem toho stoja tu v rade ako rýmy, a teda ich pozícia je opodstatnená s každej stránky. Básnik ich užil nie preto, aby zatemňoval smysel, naopak, aby vyjadril maximum z náplne svojho myšlienkového súdu. Prítomnosť cudzích slov v básni by bola na povážlenie vtedy, keby ich bolo v texte 30—50%, ale takého prípadu niet v našej poezii. Cudzie slová sú u nás tak ponorené v prúde domácich slov, že celok nijako

sa nezatemňuje a nepreťažuje. Naopak, ich funkcia je taká, že spájajú pramienky prúdu v tok výraznejší pojmom, ktorého ešte niet v domácom slovníku a ktorý si básnik vypožičiava v oblasti širšej.

U Vajanského nachodíme cudzie slová v novej funkcii. Vajanský cudzími slovami vyjadruje vyššiu sféru spoločenského života a užíva ich na pr. v básni Vilín: Hľa, *Hybis,* za ňou príde iste *Ate!* (51), riekni, *Sanzio* (52), v Europe králi *Eisenbart!* (32), nech učí *kodex, Hegel,* kanceľ, *rostra* (8) a pod., teda zrejme, keď spomína intelektuálnu vrstvu v básni, venovanej úvahám o zvláštnych zjavoch a udalostiach. Okrem toho Vajanský priberá cudzie slová ako výsmešné výrazy alebo ako domáce v spoločnosti pánskej a lžipánskej, a konečne ich preberá do svojho textu z pôvodnej situácie, v znení patričného jazyka: Jairus: *thalita kumi* (230); *Dušinský:* má zásluh v Pešti *protokoll,* | na ktorom pevne *basiruje* | budúcej voľby *monopol* (79—80), kde *knix a manír,* reči dary? (81), *emblemy* slávnej... chvíle (83), počúval cez deň *ex cathedra* (85), slepý spevec *Iliona* (85), búrne hnevy *Peleiona* (85), kdeže tu *quis, quid, ubi, quando* (96), *fidibusom* zapálil fajku (108), že *meg-meg', ben-ben', handra-bandra* (112); Nočná návšteva vo väzení: Vtom začul som duté kroky po mramore *korridora* (73), čo by mala priam *paspartout* od samého Pána Boha! (76); Abdéry: v tejto básni vysmieva napodobňovanie „podlej módy", a preto používa cudzie slová, ako: *„rogo"* (básnik dáva do úvodzoviek), *„servus", fajn. „Kisthand", „hob' ehr", bytt' herajn", „alásolgája"* (230); Matičná budova v Martine: tu porovnáva výčiny ničiteľov matičnej budovy so skazonosným účinkovaním Belzasárovým, a preto používa cudzie slová: *mene thekel,* vystavte hoc *Quirinále, Alhambry* a *Trokadéra, mešity* a *kriminále,* ... vilných slastí *eldoráda,* .... zem tá svätá... odobratá *Nabotovi* ... zahlaholí ... *mene thekel, mene thekel*... (228); alebo keď chce vysmiať nadutosť pokrokárov (Pokrokár, str. 322), poráža ich cudzími slovami (*retrográdi, zóna, Lykurg, dekadent* a pod.). Na týchto miestach cudzie slová nedajú sa nahradiť domácimi, majú svoju osobitnú funkciu práve pre svoje pojmové odlišnosti a pre nevšednosť, novosť v slovenskom texte. Že Vajanský zámerne užíval cudzie slová na týchto miestach pre ich funkčné zvláštnosti, vidíme aj z toho, že inak používa cudzie slová veľmi zriedkavo, keď má jeho verš tému čisto slovenskú. U Vajanského, ako aj u Hviezdoslava, nachodíme už nadpisy básní v cudzích slovách, najmä latinských (Hviezdoslav: *Azyl, Veni Sancte, De profundis, Advent, Elegie, Justum et tenacem, Divide et impera*

a pod.; Vajanský: *Recidiva, Eremit, Biblia sacra, Assecuratio vitae, Pax detestata, Nemesida* a pod.), ktoré sú čiastočne v pôvodnom znení, čiastočne prispôsobené slovenskému zneniu a stoja obyčajne nad slovenským textom básne ako inšpiračný prameň, z ktorého vyteká prúd vyznania, uskutočneného už slovenskými slovami. Takéto nadpisy majú v sebe potenciálnu iniciatívnosť, sú ako náladové nádrže, z ktorých sa napája básnikova inšpirácia, sú impulzom jeho verša. V takej funkcii nachodíme cudzie slová a celé výrazy v nadpisoch básní aj u Ivana Krasku, Vladimíra Roya, Lukáča, Smreka, Beniaka a iných. U Krasku je veľmi málo cudzích slov, čo svedčí o výrazovej čistote jeho poezie. Práve na jeho poezii môžeme dobre dokázať, že slovenský básnik použije cudzie slovo len ako pomocný výraz na zdôraznenie a prehĺbenie nejakej zvláštnej situácie a myšlienkovej zložitosti (... a nikdy nezvonila slávne *Resurexit* (33), *Romanetto,* ...u nôh mu v lampe slzy *Magdaleny*... (35); A šedé nebo zaplakať | chce žiaľmi ... | ja sám som, dumám. Vietor spieva *žalmy* ... (47); *Vesper Dominicae* (54); *Quia pulvis sum* (57); Topole ... nemo stoja v úzkom kole — prízraky sťa z *Nirvany* by — (61); *Jehovah* (63); a prvý voskovicu zažnem čisto-bielu šerého chrámu ku *ikonostasu* (65); *Askéti* (76), *Eremita* (77); A konečne mohol by sa jagať *gagatom diavola* ... (79); Zdvorile s *mystickou* bárs bojácnosťou, *Eunika?* Kde si? ... (83); Idú už, *apage!* (97); v ten *Éden* nik už neuverí (98); u Krasku na pr.: na výraze: *Idú už, apage!* najlepšie vidieť, ako sa cudzie slovo nedá v svojej funkcii nahradiť, ako práve jeho pozícia vystihuje maximum dôrazu. Kto by chcel miesto *apage!* dať: *uhni mi!* alebo: *strať sa preč!* — pokazil by vznešenosť básnikovho výrazu, ktorý v tejto pozícii sprítomňuje podobnú situáciu Kristovu pri pokúšaní diablovom! Ani názov prvej Kraskovej zbierky *Nox et solitudo* nedá sa nahradiť bez porušenia základného akcentu celej zbierky a ovzdušia, do ktorého zbierka zapadá pod zaklínadlom tohto latinského názvu.

Roy použil cudzie slová a výrazy v téme, čerpanej zo sféry, neznámej dosiaľ slovenskému slovníku (*Tristia, Arlechino, Sonatína, Magdaléna*) v citovej prudkosti a rozháranosti, v náladovej rozcitlivelosti. U Smreka v prvej jeho zbierke *Odsúdený k večitej žižni* nachodíme pomerne veľké percento cudzích slov v nadpisoch básní (zo 69 básní je 26 nadpisov s cudzím slovom, ako: *Preludium, Poet's heart, Spleen, Addio, Lagrimoso, Douleur, Chaos, Exotika, Mystika, Sagesse, Carmen noctis, Allegretto, Ad orientem, Re-*

naissance, Mea nox a pod.), z čoho zrejme vysvitá záľuba básnikova v zatajovaní nálady do výrazov, aké používa poezia cudzej reči (najmä francúzska), z ktorej berie náš básnik inšpiračný impulz svojich básní. Obyčajne býva iba nadpis sostavený z cudzieho výrazu a celý text básne je v slovníku slovenskom. A tam, kde v textoch užíva cudzie slová, najskôr len štylizuje svoju náladu, zdôrazňuje ju náladovosťou cudzieho pojmu: *vegetácie exotické* hrajú (41), *vegetácie* nálad *sugestívnych* (41), *hypnotické* spánky (41), Som ako *Buddha* (41), nočné *mysteria* (61), *pasát* (65), *diavolo* (72), alebo priberá na spôsob hviezdoslavovský mená biblických zjavov a výrazy z biblickej zeme (*Jordán, Jochanan, Jehova, Hosanna, Lazar, Magdalena* a pod.). V ostatných svojich sbierkach už redšie používa cudzie náladové slová, čo súvisí so zmenou tématiky, ktorá je už nie tak mysticky štylizovaná a v tajomstvách zahrúžená, ba viac je na slnečnom dni, objíma priestory života celej zemegule, a teda mená krajín, miest celého sveta prichodia do jeho textu už nie ako slová cudzie, ale ako zdomácnené znenia názvov cudzích (*Fudžijama, Honolulu, Roterdam, Tosca, fátum, gong, radio, addio, periskop, Orfeus, Dorian Grey* a pod.).

U Lukáča v prvej sbierke *Spoveď* nachodíme tiež pomerne mnoho cudzích slov a výrazov, čo súvisí s tématickou vrstvou tejto sbierky. Z 95 básní tejto sbierky 36 básní má nadpisy z cudzích slov: *Avete, Gazel, Miserere, Nox semper eadem, Resonancia, Fata morgana, Religioso, Mater divina ora pro me, Efialtes, Mea culpa, De profundis, Santa Heléna, Tu vicisti Galilee!, Vita somnium breve* a pod. Už z týchto nadpisov vyciťujeme základný pulz básní, v ktorých cudzie slová, výrazy a obrazy, čerpané zo skúseností, získaných pri štúdiu jednak poezie svetovej, jednak pri poznávaní dejov ľudstva, zastupujú v texte slovenskom ním nevysloviteľné, vlastne do slovenského znenia nepreložiteľné situácie a pojmy cudzie: *Traviata, neofit, Pylád* (9), *reflex* hviezdy (10), srdce odeté v čierny *aksamít* (11), kde vzdychu je *asfodél* sídlom (13), *Ó, Dolor*! (14), a odťal *Polyféma* ruku krutú (18), *Ganyméd* pancierom odetý (25), kým *luna* lkala by tam nad azurom *laguny* (26), hlasy tečú duše *ébenovej* zpod *sordíny* (26), smútku trápna *Sanzara* (38), smial sa i *Archipel* (38), Som prišiel z čiernych *régií* (41), *Akanty* slávne smyl už | *Kronos* s prázdnych víll (52), *Helios* detronizovaný (52), *Falernum* spustošené (52), spustly *bacchanály* miest (52), predo mnou sa jagá *sakrum mare* (52), Môj dom sťa *Getsemane* (99), Vy pomáhajte, spevy *Vátesove* (91), *Tu vicisti Galilee!*

(99), Bohoslužby, *blasfémie,* bolesti a *belsazárske bachanály* (99), a pod. Podobná je situácia cudzích slov aj v sbierke Hymny k sláve Hosudarovej, kde tématika vyžaduje prítomnosť slov z cudzieho prostredia, lebo básne v tejto sbierke (najmä Hymna bytia, Hymna svetla, Balada o šedej budove a jej obyvateľoch, Legenda včerajška a dneška) majú internacionálnu tému, vlastne tému platnosti všeľudskej, zachycujú nielen motívy slovenského prostredia, ale aj kozmické zjavy celej zeme a celého stvorenstva. Preto v takomto prúde obrazov cudzie slová nejavia sa ako neznáme a cudzie v tom smysle, že by zatajovaly jasnosť výrazu, naopak, rozširujú jeho platnosť a tým aj zreteľnosť v texte slovenskom. Nemožno ich pokladať za barbarizmy, akými obyčajne bývajú cudzie slová v texte ktoréhokoľvek národného jazyka. Keď je cudzie slovo funkčne opodstatnené na mieste, na ktorom ho nachodíme, a vyjadruje situáciou sprostredkujúcou porovnanie alebo prehĺbenie obrazu, stráca svoju nesúrodosť s domácimi slovami. Aj keby bola na mieste námietka, že nadpisy básní v prvej Smrekovej a Lukáčovej sbierke dobre by sa daly nahradiť domácim výrazom, odpadá takáto námietka pri témach, kde cudzie slovo — ako v spomenutých hymnách — sprostredkuje jednotu veľkých vízií a priestorov v jednotnom prúde obrazových kaskád. Tam teda nielen zvyšujú pôsobivosť textových zložiek (rýmu, metafory a pod.), ale uspôsobujú aj slovenský poklad slovný v pojemnosti nových nezvyklých výrazových funkcii. Okrem toho obohacujú tématicky náš básnický poklad, čo je dôležité najmä v našej poezii, ktorá sa musela dlho tajiť len v priestore nižších a každodených tém a zriedka sa vyšvihla k problematike univerzálnej. Aj keď už Sládkovič siahol do vyššej sféry výrazovej a tématickej, jednako nepriaznivé okolnosti hatily rozlet našich básnikov nad každodennú plochu života. Tak sa stalo, že sme nepokračovali s ostatným svetom v jednom kroku ani v rozvoji a objavoch nových tém a metaforických zásob. Po prevrate, keď sa naši básnici dostali do sviežeho vlnenia svetových literárnych prúdov, nemali po ruke vybrúsený nástroj pojmov vyššej intelektuálnej a citovej výraznosti, museli teda hojnejšie používať výdobytky vyspelejších prostredí literárnych a umeleckých. No situácia sa zlepšuje aj v tomto smere a používanie cudzích slov prišlo už na správnu mieru. Len si pozrime posledné sbierky Smrekove i Lukáčove, ako rozvážne priberajú nejaký cudzí výraz do svojho textu (Smrek: Zrno, Lukáč: Elixír). Podobne aj u ostatných súčasných básnikov. Beniak pomerne často použije cudzie

slovo, ale aj to vždy pri téme z cudzieho prostredia alebo pri takej téme, ktorá vyjadruje širšiu platnosť ako slovenskú (sbierku *Lunapark* čerpá z parížskeho prostredia a ním sú opodstatnené cudzie výrazy, v sbierke použité, a v sbierke Poštový holub sú to básne *Addis Abeba*, *Mračná v okri*, *Torzo*, *Na púšti*, teda označujúce širší rozmach a zdôrazňujúce novým slovkom nezvyklú situáciu, kde použije cudzie slovo; v básni Reťaz, ktorá vystihuje veľký generačný proces ľudstva, používa len dve cudzie slová: brehy *Skamandra* a *gloár*, ktoré však v básni naznačujú dimenziu začiatku [brehy Skamandra] a najďalšieho možného rozmachu [gloár] v generačnom rozmachu ľudstva, takže sú funkčne oprávnené). V podobnej funkcii sú cudzie slová aj v poezii Novomeského, Poničana, Rolku, Hlbinu, Dilonga, zo starších u Jesenského a iných.

Keď si všímame slovenskú modernú poeziu s tejto stránky, celkove môžeme povedať, že naši básnici veľmi opatrne vťahujú cudzie slovo do slovenského slovníka; keď tak robia, funkčne to zapadá do stavby, štruktúry ich veršov. Neoprávnená by bola akákoľvek námietka s tejto stránky, a keby ktokoľvek vyčítal našim básnikom nejaké funkčne potrebné cudzie slovo, svedčilo by to o neporozumení funkcie básnického slova. Od básnikov máme právo žiadať, aby nám tvorili také básnické texty, ktoré by zaberaly v svojej obsiahlosti čo najviac domáceho materiálu rečového, ale aj čo najviac plných, plnozvučných a plnofarebných výrazov. Čitateľ sa zas má usilovať, aby v plnosti postihol básnikov výraz. Treba teda text básnikov nielen prelietavo prečítať, ale v celej jeho zložitosti a plnosti prežiť a precítiť, čo znamená neraz ho dôkladne preštudovať a rozobrať v syntaktickej a hudobnej pozícii v rytme a veršovej výstavbe básne.*

Stanislav Petřík:

PÍŠEME ZBYTOČNE VEĽA ČIAROK.

(Námet k diskusii.)

Nieto pochybnosti o tom že pauza ktorá je v písme reprodukovaná čiarkou, má v reči značný význam ako svedčia nasledujúce ukážky: *Súc odsúdený, s výkrikom Zradca! odchádza na popravisko*, naproti tomu *Súc odsúdený s výkrikom Zradca!, odchádza na popravisko;* alebo *Pán profesor, Novotný má ísť von,*

* Vajanského citujem z *Knihy veršov*, vyd. 1909; Krasku z vyd. Mazáčovho (*Básne* 1936) a Roya z *Výboru* (vyd. u Mazáča 1935).

proti *Pán profesor Novotný má ísť von*; *N. N. napísal dedinskú rozprávku r. 1897, vydal sbierku básní...* proti *N. N. napísal dedinskú rozprávku, r. 1897 vydal sbierku básní...*; *N. N. vravel, v skutočnosti že sa X. Y. musí prispôsobiť* proti *N. N. vravel v skutočnosti, že sa X. Y. musí prispôsobiť*; *Nejedz, iba keď si hladný — Nejedz iba keď si hladný* (jedz aj keď nie si hladný), atď. Naproti tomu je zvykom klásť čiarku aj tam kde jej netreba, jednak preto že ani v reči živej na tom mieste nie je vždy pauza, jednak preto že je zbytočná. Tak na pr. je zbytočné klásť čiarku pred spojkami, či už priraďovacími alebo podraďovacími, lebo hranica medzi vetnými myšlienkovými celkami je zo spojky samej celkom jasne badateľná. I zdá sa nám že by sa význam čiarky povzniesol keby bola ponechaná len tam kde je naozaj potrebná.

Významnou funkciou pauzy-čiarky je označovať h r a n i c u medzi dvoma významovými celkami; por. tieto dve spojenia: *N. N. tiež bol učiteľom v Kubíne — N. N. tiež bol učiteľom, v Kubíne*; zo slova *tiež* badáme že ide o porovnanie (aspoň) dvoch osôb a to o zdôraznenie znakov ktoré sú im spoločné; znakom shodnosti je tu spojka *tiež*; v prvom prípade sa jej platnosť vzťahuje na celý výraz za ňou nasledujúci, teda osoby sa shodujú aj v tom že boly učiteľmi aj v tom že boly v Kubíne; v druhom prípade je však platnosti spojky tiež položená hranica za slovom *učiteľom* čím sa naznačuje že osoby sa shodujú iba v tom že boly učiteľmi. — Funkciu hranice má čiarka aj medzi p r i r a ď o v a c í m i vetami nakoľko n i e j e naznačená spojkou, ďalej medzi vedľajšou vetou a hlavnou keď vedľajšia predchádza (na pr. *Keď sme prišli domov, bol už večer*). Funkciu hranice má pauza-čiarka aj pri vokatívoch a citoslovciach ktoré sa chápu ako samostatné „vety", na pr. *Pán hlavný, platím! Ah Bože, to je hrozné!*, tým skôr tam kde by vznikalo nedorozumenie, na pr. *Bože, si ty ale veliký!* (keď obdivujeme veľkosť človeka). Keď sa vokatív alebo interjekcia necíti ako samostatná „veta", netreba klásť čiarku lebo ani v živej reči pauza tu nie je; to je najmä vtedy keď je vokatív vložený do vety alebo za vetu ktorá obsahuje imperatív. Vokatív sa v takýchto vetách chápe podobne ako podmetný nominatív vo vetách s indikatívom, teda na pr. *Poď sem Jano! Daj mi mamka peniaze!* Ale ani vo vetách s indikatívom netreba oddeľovať vokatív ktorý je položený do vety alebo za ňu, aspoň nakoľko sa necíti ako samostatný celok: *Blahoželám pán Šimko!* Podobne nenačim oddeľovať čiarkami vsunuté výrazy typu *prav-*

da, hádam, myslím ap. lebo ani v reči živej nie sú zpravidla nijako intonačne odlišné od ostatného výrazu. Zato treba čiarkami oddeľovať vsunuté vety typu *ako sa mi zdá, ako sa mi vidí, ako myslím* lebo aj v živej reči sú zreteľne oddelené jednak pauzami jednak intonačne od ostatnej súvislosti; podobne je to s prístavkom substantívnym aj adjektívnym. Čiarkou načim oddeliť aj výrazy chápané ako dodatky: *Tak to nebude správne, aspoň ako sa mi vidí.*

Inokedy má pauza za úlohu pomôcť intonácii z d ô r a z ň o v a ť obsah slova alebo vety, na pr.: *To bolo už inšie, najmä keď by ... Ja som ho hneď pred tým nebezpečenstvom varoval, a skutočne, mal som pravdu!*

Inou významnou funkciou pauzy-čiarky je označovať rovnorodosť členov spojenia: *Je to človek dobrý, nezištný,* proti *Nízky sedliacky dom.*

Vcelku by proti doterajšiemu systému čiarkovaciemu čiarok ubudlo lebo by bola ponechaná len tá čiarka ktorá je ozaj potrebná a pravidlá pre kladenie čiarky by neboly nijako složitejšie ako doterajšie, ba naopak. Interpunkcia v tomto článočku je podľa zásad vyššie vyložených.

P o z n á m k a r e d a k c i e. — Štúdium vetnej fonologie a intonácie, ktorým sa zaoberal nebohý dr. St. Petřík, zaujímalo ma i s praktickej stránky, preto som vyzval autora, aby na základe svojich skúmaní podal návrh na zmenu doterajších interpunkčných pravidiel, ktorý uverejňujeme na tomto mieste ako námet k diskusii, dúfajúc, že aspoň v istých prípadoch bude možné obmedziť veľký počet čiarok v slovenčine. Pravda, v praxi terajší spôsob interpunkcie ešte nemeníme.

Belo Letz:

MENÁ ZAMESTNANIA.

V gramatikách, pravda, ustálily sa termíny, mená zamestnania (Damborský[5], str. 117) alebo slová zamestnanie osôb označujúce, ale treba si uvedomiť ich nepresnosť: nejde pri nich o zamestnanie samo, lebo v tom prípade hovorilo by sa o abstraktách, doznievajúcich na príponu *-stvo*: *pekárstvo, tkáčstvo, záhradníctvo* ap., ale o mená osôb, čo sa niečím zaoberajú, čiže zamestnávajú.

Ak po uvedení tejto výhrady ostane sa z príčin názvoslovnej jednoduchosti, keďže ináč by sa funkcia tejto kategorie musela vždy opísať, pri uvedenom termíne, prichodí najskôr so zreteľom na derivačný základ týchto slov povedať, že to, čím sa derivátmi označené osoby zamestnávajú, je jednak vec, teda konkrétne substantívum (*mäso-mäsiar*, *drót-drotár* ap.), jednak z tejto možnosti vyplývajúca vlastnosť, a tak prídavné meno *vrátny-vrátnik*, *strážny-strážnik* ap.), odvodené z podstatného mena, a jednak napokon pri nevlastných slovách zamestnania činnosť, teda sloveso (*kúpiť-kupec*, *tesať-tesár* ap.).

Keď si všímame tieto druhy, zistíme, že umožňujú nazrieť do psychologickej stránky tvorenia z nich skrslých osobných mien. I keby sa zdalo, že takýto moment nie je úlohou striktnej gramatiky, ktorá deriváty obyčajne triedi, skúma ich zloženie a určuje ich význam, ale nestará sa, prečo práve z toho alebo z tamtoho hotového slova vznikla sekundárna odvodenina, v našom prípade bude azda zaujímavé nevyhnúť sa ani tomuto pohľadu na pôvod slova. Jeho východiskom je naisto okolnosť, že mená zamestnania tvoria sa iba od niektorej veci, činnosti a vlastnosti, pokým na druhej strane je veľa podstatných mien, slovies a adjektív, a to i pôvodu substantívneho, ktoré nie sú ich derivačným základom. Ak i nejde o typický zjav tejto jedinej kategorie, lebo vidíme ho na príklad aj pri nomina instrumenti alebo aj inde, možno povedať, že tu je preukaznejší, a to najmä pri menách, odvodených zo substantív a zo slovies. Tak slovo zamestnania skrslo obyčajne z mena veci, ktorú pokladal náš národ pre prácu osoby za najcharakteristickejšiu. Konkrétne, ak niekto zhotovoval nábytok, hoci mohol robiť, povedzme, nielen *stôl*, jednako dostal meno *stolár* (porovnaj č. *truhlář*, rus. *stolarь*, poľ. *stolarz*, srb. *stolar*); alebo, keďže otváranie a zamykanie kľúčmi bolo príznačné pre osobu, čo štrngávala celým ich sväzkom, i keď mala veľa iných povinností, hlavná predstava kľúča pri jej zamestnaní dala základ derivátu *kľučiar* ap. Pravda, pri mnohých týchto slovách derivačný základ ani nemohol byť inakší, lebo osoba zužuje svoje zamestnanie iba na vec, z ktorej mena vznikly, na príklad: *čiapkár*, *čižmár* ap., a tak i pri malej odchodnosti nastáva modifikácia: *klobučník*, *obuvník* ap.

Podobne vzniká slovo zamestnania podľa činnosti osoby. Pokým na príklad pekársky tovar príde na predaj, treba všeličo robiť (rozčiniť cesto, miesiť, vyváľať atď.), lež keďže zas najcha-

rakteristickejšia je činnosť pečenia, remeselník sa volá *pekár*; podobne škrsly slová: *tesár, sudca, staviteľ* atď.

Mená osôb, čo sa niečím zamestnávajú, tvoria sa z uvedených druhov mien (zo substantíva a z adjektíva) a zo slovies príponami; s tejto stránky sú jednoduchou kategoriou, lebo majú iba málo A) vlastných prípon. Leskien (Grammatik der Serbo-kroatischen Sprache I, str. 242) uvádza iba sufix *-ár*. Okrem nich možno hovoriť, tak ako na príklad pri nomina instrumenti B) o nevlastných príponách, čo sú vlastne nomina agentis vo funkcii mien zamestnania.

A) Vlastné mená zamestnania.

Prípony tejto skupiny sú iba dve: 1. *-ár, -iar* (*-arъ*) a 2. *-ík, -ník* (*-ikъ*).

1. Prípona *-ár, -iar* (*-arъ*).

Prastarý sufix *-ár, -iar* dostal sa podľa všeobecne uznávanej mienky z germánčiny do slovanských rečí (porov. gótske *-areis*, na príklad *laisareis* [≙ učiteľ] a rozšírila sa neskoršie aj vplyvom latinčiny (*-arius, -arium*; viď SR II, str. 73 a nasl.). Väčšinou tvoria sa ním, pravda, mená zamestnania (stsl. *grъnьčarъ, rybarъ, ovьčarъ;* srb. *kàmenâr, ključar, ugljar*; rus. *stolarъ, lêkarъ, gospodarъ;* čes. *dřevař, hrnčíř, lékář;* poľ. *garnczarz, krowiarz, lekarz* ap. Miklosich, Vergleichende Stammbildungslehre der slavischen Sprachen, str. 88 a n.), ale odvodzuje podľa tohto alebo podobného spôsobu aj slová odchodné, a to jednak osobné: *dievkár, hraničiar, hodnostár, kopaničiar, matičiar, mocnár, modlár, národniar, psotár, svetár* ap., cudzie slová: *revolucionár, funkcionár, milionár* ap. a jednak neživotné substantíva najmä cudzieho pôvodu: *snár, cirkulár, exemplár, hangár, herbár, kalamár, kalendár* ap.

Ak deverbatívne doklady tohto sufixu počítame so zreteľom na ich pôvod k nomina agentis, a pre ich význam bude sa jednako rokovať o nich pri nevlastných príponách tejto kategorie, v úlohe mien zamestnania patria sem iba deriváty, čo pochodia z nominálneho základu a) z mien podstatných a b) výnimočne z mien prídavných.

a) Keď podstatné meno doznieva na tvrdú spoluhlásku, máva z neho vzniknuté osobné meno zamestnania obyčajne sufix *-ár*: *bavlnár, cestár, čiapkár, hamovkár, handrár, hodinár, horár, hospodár, knihár, kotlár, kolesár, kominár, košikár, kožkár, krčmár, lahôdkár, mastičkár, mliekár, mlynár, murár, ovocinár, novinár,*

pernikár, plechár, poštár, puškár, repár, repkár, rybár, sedlár, semenár, sitár, sklár, sochár, statkár, stolár, sviečkár, svrškár, špendlikár, varechár, vinár, výhybkár, zubár ap.

Keď podstatné meno doznieva na mäkkú spoluhlásku, má z neho vzniknuté osobné meno zamestnania vždy sufix *-iar*: *bryndziar, husliar, kľučiar, kožiar, kachliar, nožiar, ovčiar, papučiar, peciar, soliar, studniar, studničiar, šindliar, sviniar, škridličiar, temničiar, uhliar, vtačiar, železničiar* ap.

Výnimky: 1. Podstatné mená vzoru *meč*, zakončené na *-eň*, tvoria proti očakávaniu mená zamestnania na *-ár* z podoby tvrdého doznievania: *hrebeň-hrebenár, kameň-kamenár, remeň-remenár* (porovnaj č. *kámen, hřeben* ap.). Je pravdepodobné, že tu ide o predpríponové stvrdnutie, čo je dosť časté pri spoluhláske *ň*, lež môžu to byť aj bohemizmy, alebo napokon, čo je pochybnejšie: možno tu pomyslieť i na *n*-kmeňový pôvod slov typu *kameň* (stslov. *kamy*, gen. *kamene*). Tak so stanoviska relatívnej chronologie dalo by sa povedať, že prvá vrstva týchto odvodenín je staršia ako prechod mužských *n*-kmeňov k *jo*-kmeňovému vzoru. Istú oporu tento predpoklad má v slove *studniar* (*studňa*), lebo by sa čakalo v súhlase s uvedenými menami **studnár*, keby šlo o predpríponové stvrdnutie.

2. Proti pravidlu dvojhlásková prípona je v slovách cudzieho pôvodu. Môže byť, že si priniesly nejaký prvok mäkkosti z reči, odkiaľ sme ich prevzali, a preto: *farbiar, garbiar, haviar, kľampiar, tehliar, šlajfiar, viršliar* ap.

3. V domácich slovách *-iar* je v dokladoch *i*-kmeňových *husiar, holubiar* a ďalej v menách zamestnania: *mäsiar, psiar, smoliar* (pôvodu nejasného; porov. Holub, Stručný slovník etymologický, str. 262).

b) Z adjektívneho tvaru pochodia, ale pre zriedkavosť skôr akoby výnimočne, slová: *sklenár, údenár.*

Poznámky o kvantite mien zamestnania s príponou *-ár*:

1. V spisovnej slovenčine je *-ár*, *-iar* vždy dlhé, čo znamená, že neplatí naň ani pravidlo o striedaní dĺžňov, na príklad: *sviečkár, mliekár, obrázkár, poviedkár* ap.

2. Keď je v predchádzajúcej slabike dlhá samohláska, obyčajne sa krátieva, a tak nevzniká narušenie tohto hláskoslovného zákona: *kľučiar* (*kľúč*), *košikár* (*košík*), *murár* (*múr*), *pernikár* (zaužívaný bohemizmus, odvodený zo substantíva *perník* proti marcipán), *špendlikár* (*špendlík*), *vinár* (*víno*), *drotár* (*drôt*) ap.

2. a) Dlhá samohláska zachovala sa iba výnimočne: *obrázkár* (*obrázok*), *správkár* (*správka*), *párkár* (*párky*) ap. Ide tu, ako sa zdá, o nové slová, kde prípona sa uplatnila celkom mechanicky. (Porov. SR II, č. 2—3, str. 74.)

3. Keď je v predchádzajúcej slabike dvojhláska, nemení sa v dokladoch: *čiapkár* (*čiapka*), *lahôdkár* (*lahôdka*), *mliekár* (*mlieko*), *sviečkár* (*sviečka*) ap.

3. a) Dvojhláska *ô* (=*ǫo*) kráti sa podobne ako pri skloňovaní v jednoslabičných menách (*stôl*, gen. *stola*): *koniar* (*kôň*), *stolár* (*stôl*). Sem patrí aj *hvezdár* (*hviezda*).

2. Prípona *-ík*, *-ník* (*-ikъ*).

Okrem iných kmeňoslovných druhov (ako sú deminutíva, nomina loci ap.) sufix *-ík* (*-ikъ*) vo funkcii substantizovania prídavných mien hrá dôležitú úlohu pri deadjektívach ako menách nositeľa vlastnosti. Ak túto kategoriu rozdelíme na neživotné mená (na príklad: *malík, rýchlik, slovník* ap.) a na osobné slová (na príklad: *hriešnik, ochotník, nevďačník* ap.), k týmto ostatným patria i mená zamestnania (stsl. *trъgovьnikъ*, rus. *zavodčikъ, koževnikъ*; čes. *domovník, rolník*; poľ. *mielnik, koleśnik* ap. Miklosich, uv. m. 247 a nasl.).

Z uvedených slovanských dokladov, a najmä z Leskienovho kmeňoslovia (uv. m. 242 a nasl.), ktoré uvádza iba sufix *-ár*, vysvitá, že v srbskej reči niet prípony *-ík* pri menách zamestnania (a tak slk. *vrátnik, pláteník, zlatník* ap. je po srbsky *vràtâr, plàtnâr, zlàtâr* ap.). Spolu možno z týchto okolností vyvodiť, že v slovanských rečiach je funkcionálna zaťaženosť tohto sufixu rozličná. No v slovenčine, a to podobne ako v češtine, tento sufix odvodzuje pomerne často tiež osobné slová so značením zamestnania. Lež v celkosti doklady týchto substantív ukazujú, že okrem 1. *-ík* treba pre ich odvodenie pripustiť aj 2. *-ník*. So zreteľom na podobu skrsly teda tieto deriváty alebo *z prídavných mien* + *ík*, alebo rovno *z podstatných mien* + *ník*. Ako sa zisťuje aj pri niektorých iných kategoriách, stále zreteľnejšie vystupuje hypotéza, ba stáva sa takmer faktom, že v kmeňosloví možno rozoznávať vlastne dve vývinové vrstvy derivátov, a to staršiu, ktorú predstavujú v skupine mien zamestnania doklady, doznievajúce na *-ík*, a potom novšiu, ktorá vznikla mechanickým napodobením pôvodnej vrstvy.

Na otázku, prečo sa tak stalo, sú možné dva predpoklady. Prvý vychodí z pozorovania, že prídavné mená, ku ktorým pristu-

poval sufix *-ík*, sú všetky vlastne desubstantíva, a ich primárny základ si po konečnej derivácii uchováva lepšie svoju významovú silu ako adjektívum (SR III, str. 13). Takto potom nevdojak podporovala sa snaha utvoriť mená zamestnania aj z veľa ostatných podstatných mien, a to aj z takých, čo sa z nich prídavné mená na príponu *-ný* ani neodvodzovaly (na príklad *zlato-*zlatný*).

Druhý predpoklad, čo odpovedá na otázku vzniku tejto novšej vrstvy, má svoje východisko v neobyčajnej hojnosti dokladov nielen mien zamestnania, ale i slov so značením nositeľa vlastnosti, derivovaných z prídavných mien na príponu *-ný*. Nie div teda, že nie inakšie a zriedkavejšie, ale práve toto tak veľmi časté *-ný* viedlo k uplatneniu novej prípony *-ník*, ktorá je týmto činom vlastne zložka z *-n(ý)* + *-ík*. A podľa toho, čo sa tvrdilo v prvom predpoklade, treba ju hľadať všade tam, kde konečný derivát nemohol skrsnúť z prídavného mena (*zlato-*zlatný*), ale rovno zo substantíva (*zlato-zlatník*).

1. P r í p o n a *-ík*. Lež skôr ako sa prejde k dokladom samým, načim spomenúť ešte možnosť, ktorá naisto komplikuje ich pomernú jednoduchosť, a to, či sa musely všetky slová zamestnania odvodiť sufixom *-ík* z prídavného mena a či nevznikly niektoré z podstatného mena príponu *-ník*, aj keď sa mohlo z neho utvoriť adjektívum na *-ný*. Ak túto možnosť dopustíme, zdá sa, že jednako zostane táto otázka otvorená, lebo už hotové deriváty neposkytujú nijakej odpovede; a tak treba sa uspokojiť predpokladom, že ich väčšina je deadjektívny výsledok s príponou *-ík*: *duchovník, dvorník, hájnik, hlásnik, jarmočník, knižník, kostolník, komorník, lesník, obchodník, podvodník, remeselník, robotník, sklepník, colník, strážnik, strojník, školník, úradník, vandrovník, vrátnik, záhradník, závodník, železník* ap. Z nich so spomenutej stránky najpresvedčivejšie sú slová, čo sa odporúčajú proti spodstatneným prídavným menám, teda ako: *vrátnik-vrátny, hájnik-hájny* ap.

2. P r í p o n a *-ník*. Ak máme na pamäti výhradu, vyslovenú vyššie, ale za kritérium pokladáme typ *zlatník*, sem patria na príklad doklady: *čašník, klenotník, kaviarnik, kožušník, obuvník, papiernik, povraznik, širáčnik, klobučník, továrnik, zámočník, zápasník, zlatník, živnostník* ap.

Poznámky o kvantite mien zamestnania s príponami *-ík* a *-ník*:

1. Prípona je vždy dlhá, keď predchádzajúca slabika je krátka, na príklad: *čašník, hutník, knihovník, kožušník, pltník, závodník* ap.

2. Prípona sa kráti, ak je predchádzajúca slabika dlhá: *čalún-*

nik, hájnik, hlásnik, kaviarnik, mýtnik, papiernik, strážnik, vrátnik, žalárnik ap.

3. Predpríponová slabika sa obyčajne nemení, ale sú výnimky, na príklad: *klobučník* (*klobúk*), *továrnik* (*tovar*) ap.

B) Nevlastné slová zamestnania.

Ak podstatné meno je deverbatívne a vyslovuje osobu, ktorá niečo robieva, alebo zapodieva sa tým, čo označuje sloveso, patrí vlastnou funkciou k nomina agentis. Lež práve táto jeho činiteľnosť má za následok, že je s významovej stránky veľmi blízke alebo to isté ako meno zamestnania, a preto sa ním aj stáva. K týmto nevlastným slovám zamestnania treba počítať agentálne sufixy: *-teľ, -č, -ák* (*-iak*), *-ec, -ca* a *-ár* (*-iar*).*

1. Príponu *-teľ* (*-telъ*) majú na príklad tieto nevlastné slová zamestnania: *cvičiteľ, riaditeľ, učiteľ, bádateľ, hlásateľ, kazateľ, dodávateľ, nakladateľ, podujímateľ, prekladateľ, prenajímateľ, skladateľ, vydavateľ, vychovávateľ, zasielateľ, spisovateľ* ap.

2. Príponu *-č* (*-čъ*) majú na príklad tieto nevlastné slová zamestnania: *čistič, dojič, hasič, holič, kreslič, kurič, ladič, tkáč, strihač, natierač, pokrývač, predavač, slievač, zametač, posluhovač* ap.

3. Príponu *-ák, -iak* (*-akъ, -jakъ*) majú na príklad tieto nevlastné slová zamestnania: *spevák, tulák, žobrák* ap.

4. Príponu *-ec* (*-ьcь*) majú na príklad tieto nevlastné slová zamestnania: *kosec, mlatec, kupec, priekupec, letec, herec, kovolejec, písmolejec, kinoherec, povrazolezec, drevorytec, dejepisec* ap.

5. Príponu *-ca* (*-ьca*) majú na príklad tieto nevlastné slová zamestnania: *sudca, dovozca,* (štátny) *zástupca, samosudca, odhadca, správca* ap.

6. Príponu *-ár, -iar* (*-arъ*) majú na príklad tieto nevlastné slová zamestnania: *lejár, pisár, pekár, tesár, maliar, šepkár, šuškár* ap. Z terajších už hotových derivátov nemožno niekedy usúdiť, či je slovo naisto deverbatívne, na príklad: *farbiar, vozár, zvonár, tlačiar, zbrojár* ap.

Poznámka. Keďže tieto substantíva nevystihujú vždy presne druh zamestnania (ako na príklad: *hasič, kupec, holič* ap.), často treba ho kompozitom alebo opisom bližšie určiť: *rušňovodič, kníh-*

* O týchto príponách porokuje sa tu iba zhruba, keďže už bola o nich reč v úvahe: Nomina agentis v spisovnej slovenčine. Sborník MS, 1936, roč. XIV, str. 164 a nasl.

tlačiar, podujímateľ stavieb, sprievodca vlaku, predavač novín, ovocia ap.

*

Aj keď vlastné a nevlastné mená zamestnania vyčerpávajú takmer všetky doklady svojej kategorie, jednako mohly by sa ešte osobitne pretriasať niektoré výnimky, ako na príklad deverbatívum *krajčír* miesto **krajčí* (stč. *krajčí* = *kraj* + *čí* < stsl. *krajati*; srb. *krojač*, poľ. *krawiec*, rus. *portnoj* z francúzštiny; Holub, uv. m. 115 a 117), ktoré podobne ako iné slová tohto derivačného výsledku slovenčina neznáša (porov. *výberčí, náhončí* atď.), a preto ho pozmenila tak, aby vyznievalo na charakterizačné *-r*.

Podobne zíde sa aspoň upozorniť na veľa cudzích slov s významom zamestnania (*advokát, agent, akcionár, akvizitér, apatekár, aviatik, trafikant* atď. atď.), hoci nepatria do tejto kmeňoslovnej časti, a najmä na slová hybridné, ako *barboráš* (podľa zaužívaných maďarizmov: *kontráš, primáš, tamboráš* ap.; porov. *argaláš* s významom pejoratívnym), *kočiš, huslista* (ako *kancelista, koncipista*) ap., lebo okrem gramatickej zvláštnosti sú aj svedectvami kultúrnohistorickými.

Anton Jánošík:

ZO ŠKOLSKEJ SLOVENČINY.

Prídavné mená na *-ný a -ový*. — V predošlom článku sme sa len tak letmo dotkli zmeny prídavného mena *lipový*[1] na „lipný", urobenej v školskej Čítanke v básni Malý drotár od Vajanského. Čudné je, že sostavovatelia čítanky išli robiť túto zmenu v básni, kde je istá voľnosť v užívaní aj gramaticky nesprávnych foriem (licencia poetica) a kde museli zachraňovať aj rytmus. Dá sa tušiť, že im tu išlo predovšetkým o vytiskanie prídavného mena na *-ový*, za ktoré v češtine býva v niektorých prípadoch forma na *-ní* (*-ný*). — V našom prípade je to násilná zmena, ktorá darmo robí chaos u žiakov I. triedy strednej školy v slovenských prídavných menách, zakončených na *-ný* a *-ový*. Ale nás pomýliť nesmie, lež práve naopak, musí nás ubezpečiť, že prídavné mená na *-ový* sú slovenskejšie, ak by išlo o výber medzi

[1] Vo všetkých vydaniach je takto: ...jak ladno kynie kostol náš z *lipovej* svojej skrýše. (Porov. 1. a 2. vyd. zbierky Zpod jarma a 1. vyd. spisov, zväzok VI, str. 125 a 2. vyd., zväzok VII, str. 125.)

formami na *-ný* a na *-ový*, lebo ináč sotva by boli vydavatelia hýbali formou *lipový* a ju „opravili" na „lipný".

Ak chceme mať v tejto veci viac svetla, treba si všimnúť bližšie obidvoch zakončení na podklade slovenských nárečí a dobrého spisovného úzu.

Najprv si všimnime foriem prídavných mien na *-ný*, ktorých väčšiu časť tvorí staršia vrstva:

a) súvisiaca s cirkevným životom:

cirkevný (rok), *mocný* (Boh), *krstný* (otec), *sobášny* (list), *súdny* deň (Taj. XI, 70), *kostolný* (spev), *hromničná* (svieca), *slobodný* (mládenec), *Kvetná* nedeľa, *Smrtná* nedeľa (XIII, 130), *pôstna* kážeň, *hlavný* (oltár), *bočný* (oltár), *oltárny* (brat), *vinný, hriešny, biedny* (človek), *bolestný*, *radostný*, *vianočné* sviatky, *večný* (Boh), *popoločná* streda, *dušné* spasenie (z modlitby), *bôľny* výraz (Vaj. II, 53), *chudobná* fara a iné.

b) súvisiaca s gazdovským životom a iným:

brázdny kôň (úzus v Turci), *poľná cesta*, *kapustná* hlávka, *jačmenný*, *ražný* (chlieb), *ručná* robota, *zbožné* roboty (Turiec), *senné* roboty (Turiec), *múčna* truhla, *jarný* (deň), *letný*, *jesenný* (dážď), *zimná* obuv, *mastný* rožtek, *chladná* voda, *posteľná* plachta, *kukuričný* (klas), *meričná* roľa, *studničná* voda, *potočná*[2] voda, *železný* (hrniec), *mosadzný* (kotol), *strieborný* (peniaz), *materné* (konope), *konopné* (plátno), *robotný* človek (Taj. IV, 130), *kamenný* (chodníček), *hnojné* vidly, *čistotná* gazdiná, *očný* zub (VI, 131), *prsná* kosť, *obecný* dom (III, 122), *smiešny .. strašný* (119), *zlostný* (človek), *ľúbostný* (list), *veterný* mlyn (Jes. Demokrati 55), *chybné* obočie (Kuk. X, 62) atď.

c) topografické názvy obcí:

Hradná (Bánovce), *Svinná* (Bánovce, Žilina), *Kostolná* (Trenčín), *Kostolné* (Myjava), *Medné* (Púchov), *Senné* (Modrý Kameň) ap.

d) prídavné mená na *-ený* a *-enný*[3]:

kostený, *olovená* guľka, *hlinený* (hrniec), *sklené* oko, *slamený* (širák), *otrubená* voda, *izbená* stolička, *ovsená* slama, *drevený* (dom), *kožený* (kabát), *súkenná* fabrika (Taj. II, 80), *plátenné* nohavice, *vápenná* voda.

---

[2] Na Bobote (Bánovce) staršie pokolenie bližšie označuje gazdov s jednakým menom, bývajúcich za potokom, prídavným menom *zápotočný*. Priezvisko *Zápotočný* má Kukučín (I, 13).

[3] V Pravidlách slk. pravopisu nie je všade dôsledne zakončenie na *-nný*, kde to vyžaduje aj etymologia, ako na príklad *súkenný*, ale *vápený*, *plátený* ap.

e) prídavné mená, tvorené z deverbatív podstatných mien:

prísažný (od *prísaha*), *príkladný* (život), *výkladný* (jarmok), *kúpna* cena (Vaj. II, 99), srdce, *prístupné* viere (Kuk. VII, 153), *národný* (život), *Prieložný* (priezvisko), *Priehradný* (priezvisko), *Ráztočno* (obec) atď.

Prídavné mená na *-ový* sú zväčša mladšieho pôvodu; aj od podstatných mien najmladšej vrstvy zväčša tvoríme prídavné mená príponou *-ový*:

a) *jahodový*, *marhuľový* (lekvár), *zemiakový* šalát (Taj. X, 29), *litrový* (pohár), *olejová* lampa (Jes. Demokrati 36), Ráno bolo krásne, *májové* (23), krásne *júlové* ráno (128), biela tvár s *ružovou*, priesvitnou kožou (23), *svetová* vojna (101), *tehlové* šaty (270), *tŕňová* haluz (110), *dažďová* voda, *cukrová* oplátka (Kuk. VII, 63), *fundusová* roľa (úzus v Bánovciach), *telová* farba, *bálové* šaty, *fialková* vôňa, *chlebová* múka, *svážkový*[4] voz, *papierové* peniaze, *lojová* svieca, *rožková*[5] plachta, *ceckové* prasce, *burgyňový* (list), *olivový* olej, *octová* voda, *drobcová*, *mäsová*, *rascová* polievka; *chrenová*, *kôprová* omáčka; *orechová* škrupina, *atramentová* ceruza; *slniečkové*, *mesiačkové* a *hviezdičkové* šaty (slovenské rozprávky), *nosové** dierky (Vaj. II, 38) a iné.

b) topografické názvy:

Dubová (Brezno, Modra, Stropkov), *Ortutová* (Prešov), *Raková* (Čadca), *Drienové* (Považská Bystrica), *Jalšové* (Hlohovec), *Orechové* (Trenčín), *Višňové* (Myjava, Žilina) ap.

Medzi formami na *-ný* a *-ový* býva istý malý významový rozdiel; nejde vždy jednoducho zameniť jednu formu za druhú. Užíva sa ich iba s istými podstatnými menami akoby v ustálených výrazoch, na príklad:

voštené nitelnice (Turiec) — *voskovú* svieca (Taj. IV, 102); *vodná* pani (Taj. III, 75) — *vodová* oplátka (Kuk. VII, 63); *krížna* cesta (Taj. V, 125) — *krížová* cesta (pobožnosť), *krížová* výprava (Kal. III², 21); *izbené* dvere (Kuk. I⁴, 151) — *izbové* väzenie (Vaj. VI², 176), *trojizbové* bývanie (úzus); *majetný* dom (225), *majetné* dcérky (Taj. XIII, 130) — *majetkové* pomery (úzus); ani len za *mačný* máčik nedbal na ... (Hronský, Chlieb 355) — *makový* rožtek (Jes. Demokrati 56); Tvár skoro *medeno*-červená (Kuk. VIII, 44) — *Meďová ulica* (v Bánovciach); *kapustný* hlúb (úzus) — *kapustová* fabrika (študentské pomenovanie trenčianskeho internátu pri Váhu); *večný* Boh (úzus) — *vekový* rozdiel (úzus); *rožný* statok (úzus) — na *rohovom* dome visí ceduľka

[4] Dlhý voz na svážanie zbožia (Bánovce).

[5] Plachta na nosenie trávy (Bánovce), inde *trávnica*.

* Ale v ustálenej anatomickej terminologii je *nosný* (nie „nosový").

(Kuk. VI², 223; tiež úzus v Turci[6]); *zbožná* jama (úzus), *zbožný* voz (VII, 36) — *zbožová* kosa (115); *srdečné* pozdravenie (úzus) — náchylnosť... k chorobe... k *srdcovým*, nervovým a kadejakým biedam (Taj. IV, 30); *vrchné* háby (VI, 81), *vrchný* kôň — *vrchový kôň*[7] (Turiec); *ručná* robota (úzus) — i tri dni v týždni, so záprahom, tri *rukové* v panskom (Taj. XI, 44); *ražná* múka (úzus) — ... si vypiť *ražovej* (49); *tržný* deň (Jes. Demokrati 23) — *trhový* deň (Taj. V, 115); *trojdielny* román (úzus) — *trojdielová*[8] kasňa (úzus u bánovských stolárov); *korunný* princ — *korunový* štempeľ (úzus); *jazyčná* žena (úzus) — obleje ho... takou vriacou polievkou *jazykovou* (Kuk. I, 41); čítať pri *dennom* svetle (úzus) — *štyrdňové* dojmy (Taj. X, 32), *trojdňová* kapusta (úzus); *palečné* koleso (úzus) — *palcové*[9] koleso ap.

Pri niektorých prídavných menách na *-ný* a *-ový* obidve formy možno upotrebiť pri jednom podstatnom mene, ako je to na príklad pri *tržný deň* a *trhový deň*, *rožný dom* a *rohový dom*. V takomto prípade ide o akési dvojice staršej a mladšej formy jednakého významu. Staršia forma na *-ný* ustupuje mladšej na *-ový*, lebo sa ľahšie tvorí a akosi jasnejšie vyjadruje pochop. Tie staršie formy, ktoré boly nadobro zatlačené novými na *-ový*, dneska v slovenčine sa cítia celkom cudzie. Čeština na rozdiel od slovenčiny formy na *-ní* (*-ný*) mnohé zachováva, ako na príklad:

mešní roucho — *omšové* rúcho; *lněný* — *ľanová* košeľa (Taj. III, 151), *ľanové* hlávky (Kuk. VII², 68); *stolní* víno — *stolové* víno (úzus); *medný* (Pravidlá slk. pravopisu) — *medové* srdce (Taj. VIII, 11); *žaludeční* křeč — *žalúdkové* kŕče (Taj. IV, 24, Vaj. II, 34); *pupeční* šnůra — *pupková* šnôra (úzus); *srdeční* vada[10] — *srdcová* choroba, bieda (porov. Taj. IV, 30); *mramorná* socha — *mramorová* socha (úzus); Zpěvy *páteční* (Neruda) — *piatkové* noviny (úzus); *hřbetní*

---

[6] Na západe je len *rožný dom* (Bánovce).

[7] *Vrchový kôň* chová sa len na nosenie. Príklad: Sadol si na *vrchového koňa* a pustil sa cez hory (Turiec).

[8] Na východe sa užíva *trojdielový*, aj keď sa vzťahuje na knihu. Keď som učil v Prešove na preparandii, žiaci-Šarišania boli mi napísali o Bernolákovom slovníku, že je *päťdielový*. Pravda, v tom čase opravil som to na *päťdielny*; teraz by som tým nehýbal.

[9] Starší mlynár (Maršala) v Bánovciach hovoril *palečné koleso* a jeho syn *palcové*. Keď som sa spýtal, či tu nie je rozdiel, povedal, že nie, len mladší už to menujú tak.

[10] Na rozdiel od slovenčiny čeština má staršiu formu *srdeční*, ako je aj v cirkevnej slovančine; v slovenčine je novšia *srdcový* (srdcová krv).

kost — *chrbtová* kosť (úzus); *vinný* kámen — *vínový* kameň (úzus); *nástenní*[11] hodiny — *stenové* hodiny (Taj. IX, 132).

Teraz, keď sme si tento gramatický zjav takto na širšie rozložili, je celkom zrejmé, že ani zďaleka v dneskajšej slovenčine neobstojí nikde neužívaná forma na *-ný* „lipný", ale živá *lipový*. Len túto nachádzame v literatúre a nárečiach, na príklad:

Žlté kvety *lipové* (Vaj. II, 58, Taj. IX, 115), *lipové* drevo (Kuk. II, 149), *lipové* té (úzus[12]). Od nej sú odvodené aj topografické názvy: *Lipovec* (Turiec, Gemer), Kecerovský *Lipovec* (Košice), *Lipová* (Bardejov), *Lipová* (potok v Turci) (Slov. pohľady XII, 251).

Máme síce aj *Lipník* (Prievidza), ktorý tvar poukazuje na prídavné meno „lipný", ale tento starý topografický názov nemôže mať nijakého významu pre dnešnú slovenčinu, leda pre dávnu, historickú. Dneska od všetkých podstatných mien stromov, prípadne kríčkov máme prídavné mená na zakončenie *-ový*, na príklad:

... polená pokladáme na klinoch. *Bukové, dubové, jasenové* (Kuk. I, 131), *orechové* drevo (úzus), *jedľová* hora (Vaj. II, 50), *Bazového, lipového* kvetu (Taj. III, 25/26), *vŕbové* prútie (Vaj. V, 92), *gaštanové* vlasy (Vaj. II, 53); *bôrová* hora (úzus), *ružový púčok* (Taj. II, 85), *šípová* ruža (úzus) ap.

Vydavatelia sa krute prehrešili proti slovenčine (pritom aj proti Pravidlám slk. pravopisu), keď sa opovážili meniť prídavné meno *lipový* na „lipný". Toto je zrejmý doklad, ako nakladajú so slovenčinou, a to ešte aj v slovenských čítankách pre slovenské školy, tí, čo k nej nemajú bližšieho, úprimnejšieho vzťahu. So slovenskej strany by sme si priali, aby školská vrchnosť aspoň túto do očú bijúcu chybu dala nejako úradne opraviť, žeby sa ňou prestal robiť chaos.

*

Podľa toho, čo sme hore obšírnejšie uviedli, vidieť, že formy prídavných mien na *-ný* v mnohých prípadoch sú nezmenené a takto sa stále udržujú v staršej forme (na *-ný*), v iných prípadoch zas od tých istých podstatných mien tvoria sa aj prídavné mená na *-ový*, ktoré sú obyčajne v mladších zvratoch, inokedy zas formy na *-ný* ako celkom odumreté sú načisto vytlačené formou

[11] Aj iné prídavné mená s predponou *ná-* sú českého pôvodu, ako: *nápodobný, nárožní* dům, *nádražní, nápomocný*.

[12] Tento výraz sa užíva aj v školskej Botanike pre vyššie triedy stredných škôl, poslovenčenej M. Novackým, str. 183.

na *-ový*. No formy na *-ný* nebývajú menené len v súvislosti foriem na *-ový*, ale aj foriem so zakončením na *-ský*, *-avý* (*-livý*) a *-ajší*.

a) Obidve formy na *-ný* a *-ský* majú významový odtienok:

detné deti (Kuk. II[4], 201) — *detský* krik (II[1], 114), *detský* rozum, duša (Taj. II, 107), *detský bicykel* (úzus); *(bez)božný* (Taj. XI, 9) — *božský* Spasiteľ (cirkevný výraz); *(od)ľudný* chlapčisko (úzus) — *ľudské* jazyky (Taj. I, 59); *úradný* list (II, 134), *úradná* osoba (úzus) — *úradský* (Kuk. VI[2], 82); *„hôrny* chlap" (Taj. III, 152) — *horská* voda (Vaj. III, 24), *horská* správa (úzus), *horské* slnko (úzus) — *špitálny*[13] sluha (Taj. II, 35) — Špitálska ulica (v Bratislave); *hradná* stráž (úzus) — *hradská* (cesta); *sirotný* (Rázus, Svety I, 14), *Sirotný* (priezvisko; Bánovce) — písmo od *sirotskej* (vrchnosti) (Taj. IX, 8).

Niektoré formy na *-ný* sa zachovávajú v starých topografických názvoch, v novších je už forma na *-ský:*

Hradná (obec Bánovce) — *podhradský* (od *Podhradie), Podhradský* (priezvisko), Svinná (obec, Bánovce, Žilina) — *Svinská* pažiť (časť bánovského chotára), chalupa, „ako *svinský* chliev" (Taj. II, 152); *Farná* (obec, Bratislava) — Farská ulica (Bánovce), farská studňa (Kuk. II[1], 65); *Uličný* (priezvisko) — *Ulický* (priezvisko od názvu obce *Ulica, Lupčianska*) (Taj. XI, 41), *potočný* — *Potocký* (priezvisko od názvu obcí *Potok*) (Kal. Reštavrácia).

Je aj prípad, keď obidve formy sa užívajú v jednakom význame, ako: *naozajstný* (aeroplán) (Hronský, Tomčíkovci 35) — **naozajstský*[14] (úzus na západe).

So pár foriem na *-ný* je slovenčine cudzích; miesto nich sú formy na *-ský:*

školní úkol (úzus v češtine) — *školská* úloha (úzus v slovenčine), *školská* stolica (Taj. V, 27), *školské* svedectvo (Šolt. IV, 39); *farní* chrám (úzus v češtine) — *farský* kostol (úzus v slovenčine), *hrdinný* — *hrdinský* (Taj. X, 86), *detinný*[15] (rusizmus), *detiný* (Pravidlá slk. pravopisu). — S *detinskou* zvedavosťou pozoruje ... hru (Kuk. VI, 45).

---

[13] Od tohto prídavného mena je odvodené podstatné meno *špitálnik* (Jesenský, Cestou k slobode 22[2]) a *špitálnička* (žena, ktorá býva v obecnom chudobinci, ktorý sa tiež volá *špitálom*, ako na príklad v Bánovciach).

[14] Forma v obecnej výslovnosti zneje *„naozajskí"* (Bánovce) podobne ako *„meskí"* (lit.: *mestský*).

[15] U Vajanského je *detinný* (I[2], 75), u Šoltésovej (III, 201), ale to je, ako sa možno domnievať, zaiste zakorenený martinský rusizmus, podobne ako tiež *želať* za *priať*. Forma *detiný* v Pravidlách slk. pravopisu je upravená podľa českého pravopisu.

b) Niektoré formy na *-ný* sa užívajú aj popri formách na *-avý* (*-livý*) takmer s jednakým významom:

vonný[16] večer (Podjav. I, 5), *vonný* dym pašovaného ‚duhana' (Kuk. XIV, 22) — videl krasavicu... *voňavú* (Jesenský, Demokrati 58), *voňavá* cigara (Taj. III, 18), *voňavé* konope (VI, 35), podá... *voňavého* dohánu (53), v kuchyni bolo *voňavé* chutné povetrie (129), V príjemnej kotline... voňavej (Vaj. V, 131), ... v hájiku *voňavého* kvieťa (Kuk. IV[1], 63), *voňavé* kvety (Urbánek V, 37), Trenčín, Trnava, ruža *voňavá* (ľud. pesnička); zaklínanie *temných* mocností (Jégé, A. Šangala 242), pokrok a obchodný rozkvet... majú i svoje *temné* strany (Kuk. XXVII, 342), umrel (Hollý) ... celkom *temný*[17] (Vlček, Dej. lit. slov., str. 67). — Ticho kráča *tmavou* ulicou (Kuk. IV, 92), *tmavosvetlé* šaty (úzus); aký *šťastný* je mládenec! (II, 62); bol by už dávno... *šťastným* otcom (Taj. II, 84). — *Šťastlivú*[18] cestu! (úzus), *Šťastlivý* nový rok vinšujem (úzus), Kráľ poslal hľadať toho *šťastlivého* človeka (doklad zo školskej úlohy); *pozorný* — *pozorlivý* (Šolt. V, 30).

c) Jednotlivé formy na *-ný* a *-ajší* užívame viac-menej v ustálených výrazoch:

šum lip, rozvlnených *večerným* vetrom (Vaj. II, 49), *večerná* modlitba (modliaca knižka), *štedrovečerné* hriato (Taj. X, 52). — *večerajšie* mlieko (úzus); dokončiť *rannú* robotu (Kuk. II, 106), *ranné* slivky (Taj. III, 74), hrušky *ranné* (VII, 40) — *raňajšia* modlitba (úzus), *raňajšie* mlieko (úzus); *lanského* leta[19] (IV, 107), od *lanskej* jari (XI, 16), *laňajšia* slivovica (Hronský, Zlaté hodinky 131), *laňajší* jačmeň (úzus); *sobotný* deň (Súpis IV, 558) — *sobotajšie*[20] noviny (úzus na západe); *nedeľné* šaty (úzus) — nedeľajšie noviny (úzus na západe); *vnútorné* veci (Kuk. II, 61) — zavri aj tie *vnútrajšie* dvere (úzus).

---

[16] Forma *vonný* žije v literárnej reči, ale v živej reči, nakoľko viem, je len *voňavý*. Toho náhľadu je aj J. Škultéty.

[17] Tu *temný* = *slepý;* od toho je aj sloveso *otemnieť* = *oslepnúť*, užívané v krátkom zaklínacom výraze:..., nech tuto hneď *otemniem*. To je už archaizmus. Ináč v slovenčine skorej užívame (oproti češtine) *tmavý* ako *temný;* teda nie je dobre po slovensky: na „temnejšie" zafarbiť, ale na *tmavšie*, ani nie „temnožltý", lež *tmavožltý*.

[18] Na východe poznajú len *šťastlivý*, forma šťastný zneje cudzo. V úlohách žiakov-Šarišanov nachádzal som len *šťastlivý*.

[19] Za *lanský rok* sa všeobecne užíva *minulý rok*, čo nie je správne, lebo minulým rokom, ako ma J. Škultéty raz bol upozornil pri rozhovore, treba rozumieť každý rok, ktorý bol pominul.

[20] V literárnej reči je analogická forma *sobotňajší* a *nedeľňajší*.

Tu sme chceli upozorniť všetkých tých, čo píšu po slovensky, že musia mať ohľad na istú zákonitosť slovenskej reči aj pri užívaní prídavných mien na *-ný,* lebo ináč na nich sa bude vzťahovať slovenské porekadlo: Nerozumný doktor — hotový kat. Ako zo Slovákov nikomu nepríde na um, aby českú formu *hladový* išiel opravovať podľa slovenčiny na *hladný* (od *hlad* + *ný*), tak si zas na slovenskej strane prajeme, žeby sa nerobily také „opravy", čo robia chaos v slovenskej reči.

Ján Mihál:

PRACOVNÉ UČEBNICE JAZYKA SLOVENSKÉHO.

Na 163. strane V. ročníka tohto časopisu som bol sľúbil, že k učebniciam tu v titule uvedeného názvu od Novákovej-Nezhodovej sa vrátim ešte v inom časopise, čo sa dosiaľ, žiaľbohu, nestalo. Robím tak teraz, a zasa len tu na najpovolanejšom mieste.

Svojho času som bol napísal o I. diele tejto série učebníc, že jej schválenie bolo prenáhlené. Toto svoje tvrdenie neodvolávam ani po dôkladnom prezretí nielen prvého, no taktiež i druhého dielu.

Viem, že gramatické vyučovanie je suché, no dá sa zohriať horúcou láskou autorovou k predmetu. Z tématiky kníh Novákovej-Nezhodovej veje chlad a neláska. Slovák pri čítaní tých dvoch kníh sa tak cíti, ako sa mohla cítiť v rozprávke „O dvanástich mesiačkoch" sirota Marienka, keď ju v zime poslala macocha na jahody. Všade zima, mráz, nič svojského, slovenského. To podceňovanie! V slovenskej literatúre niet romansy, niet besednice, niet anekdoty, lebo autorka musela akúsi o dr. Jánovi Herbenovi preložiť (II, 45) i s týmito chybami: o svojej prvej čakanej na medveďov m. o ... *postriežke;* prišiel pán profesor k Herbenovým m. *k Herbenovcom;* ukážte pane Masolíku m. *ukážte, pán Masolík;* ukazoval k obveseleniu chlapcov m. *na obveselenie;* nemáme ani slovenských povestí, lebo na 36. stránke I. dielu je taká povesť, v ktorej sa pletie podraďovacia spojka *keď* s opytovacou *kedy* (37). Pani autorka, nebola by bývala povesť o Jánošíkovi slovenským deťom bližšia ako povesť o Žižkovi (I, 37)? Jánošík zohrieva slovenské deti, to je fakt; či Žižka, to je otázka!

Ani balady nemáme, nuž autorka musela podať na ukážku Erbenovu. Ba v slovenskej literatúre niet umelej piesne, ktorá by sa hodila na prvé miesto za vzor (I, 53), niet epigramu, niet satiry (I, 59). Pravda, načo vyhľadúvaním čas mrhať. Time is money!

Namiesto epigramu „Demokratsky" (I, 59) lepšie by sa hodil Rázusov „Prasce moje, prasuliatka", je predsa časovejší. No nie?

Podľa zásad autorkiných do učebnice jazyka slovenského nepatria slovenské hypokoristiká, nepatria slovenské priezviská a krstné mená. Však Slovákom to musí zbaviť, keď si sami nevedia napísať učebnicu!

V Republike má platiť: Každý má byť priamy a dôveryhodný človek. Tomuto máme učiť sverené nám deti, no nie metternichovčine: „Nie je každý priamy a dôveryhodný človek" (I, 150)!

V učebniciach Novákovej-Nezhodovej je množstvo vecných chýb, more chýb gramatických, počnúc od hláskoslovia až po ľubozvuk, a výrazová monotónnosť. Dominantou v uvedených učebniciach nie je téma, čiže slovenský jazyk, ale slovenskému jazyku diametrálne sa protiviaca tendencia.

Úlohou gramatiky má byť standardizovanie najcharakteristickejších jazykových tvarov, aké vyžaduje duch (systém) patričného jazyka.

Jazyk tých učebníc je tendenčne veľmi preťažený. Toto zavinilo potom akiste ďalší nedostatok: dezorientovanosť v lingvistických termínoch a v definíciách. Človek by čakal, že takáto tendenčná učebnica rešpektuje aspoň Pravidlá slovenského pravopisu, ale horkýže! Z Pravidiel uznávajú tie dve učebnice len to, čo v nich vlastne nemalo byť. Autorka týchto učebníc akiste sa nazdáva, že slovenský jazyk má len toľko slov, koľko je v Pravidlách.

O tom, čo som tu takto vo všeobecnosti povedal, povieme si osobitne s odkazmi na jednotlivé hriešky.

Začnem vecnými chybami.

Autorka nechce rozoznávať pochopy *reč, jazyk hovor,* ktoré moderná lingvistika tak starostlivo a s veľkou akríbiou smyslove diferencuje. Keď v obyčajnom obcovacom jazyku zamieňame pochopy reč a jazyk, ako by to boly pochopy obsahove totožné, nemáme tak robiť v gramatike, ktorej jednou z mnohých úloh je i tá, aby napomáhala akvizíciu správnych pochopov. Správne je, keď povieme: ľudí delí od zvierat reč, ale na druhej strane musíme správnym uznať i termín materinský jazyk m. materinská reč, hoc by pokonné bolo čo ako vžité.

A potom v smysle modernej lingvistickej terminologie nemôžeme hovoriť „Podstatné mená sú základom reči" alebo „V reči je najviac podstatných mien" (I, 129), tu môže byť reč jedine o jazyku. Podobne nemáme hovoriť o „čiastkach reči" (I, 125, 127, 128, 148), ale len o druhoch slov, ako to má aj autorka v nadpise 23. článku na str. 125.

Na 128. (I.) strane podáva definíciu citoslovca, ale vymenuje v nej všetko okrem toho, že citoslovcami vyjadrujeme city.

Skloňovanie substantív (I, 131 a nasl.) podáva autorka veľmi rozvláčene a bez ohľadu na celkový systém. Na druhej strane zasa zbytočne rozťahuje vokatív, z ktorého v slovenskom jazyku máme len daktoré zvyšky (I, 132).

Pravidlá slk. pravopisu kážu skloňovať podľa *dub* v pl. aj subst.

pstruh, ale autorka sa nezmieňuje o tom, hovorí len o substantívach *kôň, vôl* (I, 133) a v druhom diele (II, 141) tiež niet o tom zmienky.

Vymedzenie substantív, ktoré sa skloňujú podľa vzoru *dlaň* (I, 138) je nedostatočné: „... ktoré sú zakončené mäkkou spoluhláskou a v 1. páde množného čísla majú vždy -e." Podľa toho pravidla budú slovenské deti skloňovať podľa *dlaň* aj odpoveď a mnohé iné, ale pán učiteľ im to musí opraviť, lebo Pravidlá (Pr.) kážu ich skloňovať podľa *kosť*. Tu sa pýta vhodnejšie pravidlo.

Keď už autorka podáva pl. *„plť-plti* i *plte"*, mala tak urobiť i pri subst. *loď*, ktoré uvádza tamže a Pr. pripúšťajú dva tvary v nom. plurálu.

Za paradigmou *„jahňa"* (I, 141) bola by sa pýtala otázočka: „Prečo jah*niat*, ale dievč*at*?", keď v paradigme v gen. pl. uvádza „jahniat (ale dievčat)".

Na str. 145. medzi substantívami, ktoré mávajú v nom. pl. koncovku *-ovia*, je i *pán* celé neprávom, lebo Pr. v hesle pán udávajú pl. nom. len *páni* a nijaké *„pánovia"*, čo je zaiste správne v duchu slovenčiny.

Kde je reč na tejže strane o koncovke *-ia*, mohla autorka podotknúť, že mužské podstatné mená, zakončené v nom. sg. na *-an, -teľ, -ič*, mávajú v nom. pl. *-ia*.

Na str. 147. je pravidlo na skloňovanie pos. adjektív vzoru *otcov*, bez predchádzajúcej paradigmy, kým na str. 151. podáva paradigmy a na nasledujúcej strane zasa pravidlo, no celkom druhé ako na str. 147., ktoré je tam len z autorkinej ľahostajnosti voči téme svojho diela.

Aká je deklinácia substantív, taká je aj deklinácia adjektív: rozvláčená, dezavujúca titul knihy, ktorá skôr rozptyľuje ako sústreďuje už dotiaľ získané vedomosti žiakov.

Čo som tvrdil, dokážem: autorka nerobí rozdielu v pravidle o tvorení pos. adjektív vzoru *otcov* a *matkin* (I, 152), bo vraj obe sa tvoria „z podstatných mien osobných a zosobnených"; pravda, pravidlá podáva dve, jedno pre vzor *otcov*, druhé pre vzor *matkin*, len s tým rozdielom, že v pravidle pre druhý vzor je výraz „a zosobnených" v zátvorkách.

Keď autorka nebadá rozdielu v tvorení týchto dvoch adjektív, mala podať len jedno pravidlo a nebola by vec komplikovala. Spravila veľkú chybu, lebo z prvého pravidla vynechala toto: *rodu mužského*, z druhého: *rodu ženského*.

V II. diele na str. 3. treba vysvetliť, čo je poezia epická, lyrická, poučná. Autorka hneď tam mala podať nielen smysel, ale aj význam slov epos (= slovo, zvesť, rozprávanie, vec), lýra (= hudobný nástroj; prípadne podať jej obrázok), keď si nárokuje, aby jej učebnica bola „pracovnou".

Na 4. str. II. dielu hovorí kniha v mene žiaka: „Mám poznať odchylky a zvláštnosti skloňovania, časovania slovies ...“ atď. Nuž tých zvláštností je potom na str. 141—145 celkom málo, no tým viac chýb je v knihe. Uvidíme.

Na 15. II. čítame: „Z básnictva epického poznám: bájku, báj, pohádku, povesť, baladu a legendu“, ale nevysvetlila ešte, čo je básnictvo epické, hoc svoju knihu hrdo a sebavedome nazýva „pracovnou“. Odkiaľ to majú deti vedieť? Má im to vysvetliť učiteľ? Ani na nasledujúcej strane niet náležitého objasnenia týchto pochopov. Priam tak nedostatočne objasňuje autorka romansu a román. Vraj zato je romansa romansou a román románom, lebo vznikly u národov románskych. Toto vonkoncom nedostačí, lebo deti takto nikdy nepochopia náležite, čo je román, čo je romansa.

Zaujímavá definícia nám udrie do zraku na 23. str.: „Spev historický je výpravná báseň, ktorá opisuje historické udalosti celého národa.“ V slovenčine nikdy neobstojí fráza „výpravná báseň“, lebo autorka nami kritizovanej učebnice sama hovorí (I, 54), že „naša slovenčina má bohatstvo krásnych slov“, a tak nepotrebuje, aby sme v nej hromadili samé funkcionálne až preťažené ekvivokácie. V tomto prípade by bolo dostačilo povedať: Historický spev, čiže deje rozprávacia báseň, podáva historické (dejinné) udalosti celého národa. Radil by som, aby učebnice pre nižšie triedy stredných a mešt. škôl tlmočievaly slovenskými slovami cudzie termíny, tobôž, ak sa tie učebnice honosia titulom „pracovná“. Uvedená učebnica to zanedbáva.

Autorka neobjasňuje, ako som už i podotkol, cudzie slovo epos (23, II, 26). Rozpráva o prozodii prízvučnej, časomernej, ale veru nevysvetlí ani, čo je prozodia prízvučná, ani čo je časomiera. Spolieha sa na učiteľa.

Epos je rozhodne nie „výpravná báseň“ práve tak, ako nie je „výpravnou básňou“ ani historický spev. V slovenčine môže byť „výpravná scéna“, no nijako nie výpravná báseň, tá môže byť len *rozprávacia.*

Nedostačí vysvetľovať slovo *kapitoly* len tak, že do zátvoriek dáme „dlhé oddiely“. Také veci načim dôkladnejšie reprodukovať (II, 35).

Definícia románu (II, 35) je nedostatočná a jednoduché vymenovanie druhov románu neobohacuje vedomosti žiakov ani mak, tobôž, keď medzi druhmi vyskytne sa neobjasnený cudzí výraz (salónny, humoristický, fantastický) (tamže).

Ak chápeme román ako štruktúru rozprávaciu, to smieme predpokladať v ňom len jediný dej a nijaké deje vedľajšie, preto epizoda nie je vedľajším dejom, ale len udalosťou, hoc často dosť samostatnou, no jednako súvisiacou s dejom románu, t. j. je čiastkou štruktúry. Teda vysvetlenie epizody (II, 36) neuspokojuje.

Pochybujem, že by obecný strážnik v Kežmarku musel byť Čechom, keď tadiaľ šiel onoho času prezident Osloboditeľ (II, 45—46) autom; z uvedeného tam citátu to vyplýva: „Tady se nesmí jezdit". Môžbyť, že toho strážnika počeštil len Herben-Mácha.

Trocha smelé je tvrdenie (II, 60), že K. Havlíček „bol najväčším majstrom v písaní epigramov". Toto zaiste ani sama autorka neverí. „Křest sv. Vladimíra" by som len predsa neodporúčal žiakom II. tr. mešt. školy. Čítala autorka učebnice „Křest"? O podobných plodoch v iných literatúrach čušia.

Inak celý rozkaz číslo 3. na str. 60. nemá smyslu, môžbyť autorka ho náročky skonfundovala.

Autorka mala súbežne postaviť príslovia s porekadlami, aby deti aspoň koľko-toľko videly rozdiel pri týchto druhoch poučnej poezie. Z toho, čo podáva deťom, nebudú mať veľa osohu.

V knihe je množstvo nesmyslov, t. j. viet, ktoré vyjadrujú také situácie, aké sa v živote nevyskytujú, na pr. (II, 78): „Drevorubač išiel do lesa. Odpílil strom. Konec (sic!) stromu položil na peň." Tak po prvé: drevorubači strom neodpiľujú, ale spiľujú stromy; po druhé: drevorubači nekladávajú koniec stromu na peň nazad, lebo sú radi, že strom dostali s pňa. Alebo (II, 205): „Ženy lámu suché stromy" — bolo by to možné? To by musely byť mocné ženské! Alebo: „Ryby a rybičky sa preháňajú vo vode" — je tiež nemožné, lebo preháňame lichvu, keď je zdutá, chlapcov, ktorí lozia po zahradách, ale ryby s rybičkami sa môžu len naháňať.

Drevo nekladávame do kôp (97, II.), lebo do kôp kladávame len seno, drevo kladáva náš ľud do „šichtúnov", literárny jazyk kladáva drevo do siahovíc, do metrovíc.

Vraj: Prídavné meno rád, rada, rado, radi, rady je „zbytok" starého menného skloňovania prídavných mien! Naozaj? Tvary rád, rada etc. sú zvyškom starodávneho menného skloňovania prídavných mien. Zbytkom je to, čo nepotrebujeme!

Alebo: „Slovesá, ktorých budúci čas vyjadríme jedným slovom, sú dokonavé." Nuž slovesami vyjadrujeme dej v prítomnom, minulom alebo v budúcom čase, tie slovesá, ktoré budúci dej vyslovia jediným slovom, sú dokonavé. No nie?

Alebo: „Stredník píšeme tam, kde by mohla byť čiarka alebo bodka"[1] — to hádam nie!

V slovníčku na konci druhého dielu je hodne sémantických chýb, na pr. pobelavé kaderie sú nie plavé vlasy, ale plavé kučeravé vlasy; družina sú nie poslovia, ale združení, spriatelení ľudia; prti nie sú chodníčky v horách, ale úzke chodníčky po stráňach vŕškov, kade

[1] Definícia Pravidiel slk. pravopisu.

chodievajú ovce; zapekačka nie je hocijaká fajka, ale hlinená fajočka, na ktorú si zapaľujú (zapekajú) len v pahrebe; kornouty nie sú po slk. sáčky (veď sáček je zasa len české slovo!), ale vrecúška, kornutky; srdce bôľom stuká nie je to, že srdce bôľom tŕpne, ale bôľom bije, búcha, trepe (stukať je rusizmus = búchať); frungať nie je fundžať, ale opálať, bolengať, kopať, vyhadzovať nohou; fundžať je utekať, hučať, na pr. vrtuľa lietadla fundží; klanica je klanica, t. j. podpora dosák na doštenáku alebo na krňačkách, kým lušeň-lušňa je toľko ako lievč, t. j. podpora rebrín na rebrináku.

V učebnici niet slohových celkov pre pravopisné cvičenia. Ba mnohé cvičenia sú detinské, akoby pre žiačikov nižších tried ľudovej školy, na pr. II, 196 a inde.

Keď upozorňujem žiakov na zvyšky duálových tvarov pri slovách oko, ucho, tak aj uvediem tie duálové tvary (II, 143) a sám v knihe ich užívajúc, kážem žiakom, aby podobne písali a hovorili, ale nie vodu hlásať a víno piť, samé očí, uší, (II, 52, 147) m. očú, ušú. Alebo tamže vraj: „Oko, ucho sa skloňujú podľa vzoru mesto", ale potom sa autorka spamätala i dodala paradigmu oči, uši vo všetkých pádoch. Nie je to chaotické?

To by boly tak zhruba vecné chyby a vecné nedostatky učebnice Novákovej-Nezhodovej. Jazykových nedostatkov, čo do slovenskosti, je v knihe celé more, ba je v nej hriechov i proti úradným Pravidlám slk. pravopisu. Teraz poukážeme na ne.

Pravidlá slk. pravopisu (str. 71) kážu vykať po slovensky. *Vy ste boli*, či hovoríme s mužským a či so ženskou, ale Nováková v svojich učebniciach obišla shodu gramatickú vôbec, aby nemusela učiť správne vykať, a kde vykaniu nemohla vyhnúť, vyká tak, ako je zlozvykom vykať na slovenských uliciach (II, 232): „Nezabúdajte, že ste mi sľúbil užiť tých peňazí na to, aby ste sa stal počestným človekom." Takto by sa nemalo vykať v slovenských učebniciach!

Pr. majú tieto tvary nom. pl. *Gréci*, *páni*, *hrozienka*, ale Nováková má „Grékovia, pánovia, hrozienky" (I, 145, 146, 147).

Podľa Pr. sú možné len tieto genitívy *pása*, *hájika*, *úloh*, *uhlíka*, no autorka má v učebnici (II, 94) okolo pásu, (II, 104) od hájiku, (107) úlôh, (II, 225) od uhlíku.

I podľa Pr. je v slč. možný gen. od *hrozno-hrozán* alebo *hrozien*, no nikdy nie „hroznov", ako sa dočítame v Novákovej učebnici (II, 78).

Pr. uvádzajú len adjektívum *zrelý*, no Novákovej sa ten tvar nevidel, a preto napísala (I, 151) „zralý".

Podobne je v Pr. správne *hrať na hudobnom nástroji*, ale Nováková rešpektuje Pr. slk. pravopisu len tam, kde sú namerené proti

duchu jazyka slovenského, a preto píše zväčša len: „hraje ... na harfu (II, 159), vedel krásne hrať na husle (II, 100), Cigán húdol na husle (II, 128), hvízdať na pysky (II, 174).“ V I. diele tejže učebnice (97) čítame správne: „*hrajú na husličkách.*“

Opakujem, že Nováková-Nezhodová rešpektuje Pr. slk. pravopisu len tam, kde sú zaujaté v opačnom smysle, aký by sa pýtal v duchu slovenského jazyka. Najlepšie to vidíme na tom, že z dvojtvarov aplikuje vždy ten, čo menej zodpovedá štrukturálne slovenčine. Akže by nebola pravda, že Nováková-Nezhodová je taká tendenčná, to potom nemôžme si nemyslieť, že nevie zo slovenčiny ani najhlavnejšie veci. Najlepšie to zilustrujem týmto dokladom: „Naša kočka má na povale mladé. Má 4 mačiatka“, čítame v I. 73. Teda „kočka má mačiatka“! V Pr. najdeme heslo kočka, ale takto: kočka = mačka. Tu nás Pr. odkazujú na heslo *mačka*, ktoré autorka nechcela napísať, ale radšej napísala to zábavnejšie v znamení „vzájomnosti“. Ani za svet by nenapísala tvary: *slivák, jadár, metál*, no radšej píše „sliviek, jadier, metiel“ (II, 147, 148). Podobne je tak i pri stupňovaní adjektív: za svet by nenapísala *najkrajší, najbelší,* ale len „najkrásnejší, najbelejší“ (II, 73, 86).

Pr. slk. pravopisu pri hesle *reťaz* uvádzajú, že toto substantívum je ženského rodu, z čoho potom vyplýva, že lok. pl. nemôže byť „na reťazoch“ (I, 142), ale len *na reťaziach!*

V učebniciach Novákovej-Nezhodovej najde čitateľ toľko slov, ktoré nepatria do lexikálneho inventáru nášho jazyka, ba ktoré neuvádzajú ani Pr. slk. pravopisu — hoc ich osnovateľ až veľmi žičil elementom, ktoré maly slk. jazyk skompromitovať ako so stránky morfologickej, tak i so stránky lexikálnej, — že je to, keď mierne povieme, až nesvedomitosť. Potom je v tých učebniciach i takých slov až dosť, ktoré, pravda, v Pr. najdeme, no proti ktorým sme sa svojho času, keď Pr. sa dostaly na verejnosť, ozvali, protestujúc proti kazom a kalkom, čo sa vymykajú štruktúre slovenského spisovného jazyka.

Najprv si podáme slová prvého druhu. V zátvorke bude diel a stránka.

Sú to: čučmák (I, 11), ovčín (19), prešľapovať (53, 55, II, 89), rákosie (62), nebezpečie (63, II, 134, 183), prehlásiť (66, II, 210, 156), polovina (II, 157), podtrhnúť (I, 156), sadeček (II, 161), deska-desiek (II, 13), oživnúť (I, 30), čakaná (II, 45), kolárek (II, 168), žvatlanie (II, 63), prezúvky (II, 72), uberať sa (II, 82), lesný (II, 97), laciný (II, 199), četné (II, 189), zavazadlo (II, 155), rampúch (II, 127), chlumec (II, 110), žiakovská (I, 63, 64, 76), prehliadnuť (I, 3, II, 187, 188), ohliadať (I, 30), jednanie (I, 83, 89, II, 4), bačová (II, 185), gombíčky (I, 128), srástať (I, 45), fíkať (I, 189), frkať (II, 160), kýj (II, 97), sklznúť (II, 176), papúšek (I, 74), prihluchlý (I, 154), mrštný (II, 212),

rudoši (I, 68), samet (II, 104), opisovač (II, 107), považovať za (II, 110), pospiechať (I, 25), sudičky (I, 25), pohádka (I, 31, 60) a iné.

Namiesto týchto v Pr. je: *ovčiareň, ovčinec, prestupovať, trsť, trstie, nebezpečenstvo, vyhlásiť, osvedčiť sa, polovica* (v smysle počtárskom, v akom použila autorka slovo polovina, ktoré má platnosť i podľa Pr. v živote gazdovskom), *doska, ožiť, oživiť* (part. l-ové z týchto je potom: *ožil, oživil* etc.), *postriežka, golierik, blabotanie, galoše, poberať sa, lesník, lacný, početný, batožina, žiacka, prezrieť, obzerať, konanie, rokovanie, gombičky, srastať, fikať, fŕkať, kyj, skĺznuť, papagáj, nahluchlý, vrtký, šibký, hybký, rudosi, zamat, odpisovač, pokladať za, ponáhľať sa, Sudičky, rozprávka.*

Keďže Pr. slk. pravopisu nemajú — veď ani by to nebolo možné a potrebné — každé slovo slovenského jazyka, z toho autorka zaiste vyvodila, že môže písať hocičo, preto napísala: čučmák m. *ťuťmák*, podtrhnúť m. *podčiarknuť*, sadeček m. *sádok*; rampúch m. *cencúľ, ciageľ*; chlumec m. *vrchol, vŕšok* abo, keď už, tak hláskoslovne prispôsobiť a písať *chlmec.*

Druhá skupina slov, t. j. tie, čo sa do Pr. dostaly, hoci by ta nepatrily: dole (všade) m. *dolu* (alebo potom už zamieňať podľa pravidiel o ľubozvuku!), kartáč (I, 69) m. *kefa, štetôčka*, krasť (II, 232) m. *kradnúť* (hoc krásť nemá osobitného hesla), dopis (I, 87) m. *list, písmo*; krb (II, 161) m. *kozub, rodinný kruh*; hýčkať (I, 147) m. *maznať* (ináč hýčkať v slovenčine platí len v smysle *hunčkať, hojdať*), bruslit (I, 147) m. *korčuľovať* (podobne: *korčuliar, korčuliarka, krásokorčuliar, krásokorčuliarsky, krásokorčuľovanie* a pod.), uleví (II, 52) m. *uľaví*, retný (II, 67) m. *perný*, závody (II, 65) m. *preteky* (podobne: *pretekáč, pretekáčka* atď.), závodníci (II, 65) m. *pretekáči* (závod, závodný etc. si vyhradzuje jazyk pre slovo fabrika), snadne (II, 67) m. *ľahko*, bedna (II, 77) m. *debna* (veď nemáme v slovenčine bednárov, ale *debnárov*!), pátrala po (II, 82) m. *sliedila za, pozerať za*; trpelivý (II, 5, 52) m. *trpezlivý*, víčko (I, 190, II, 234) m. *viečko*, spoznať (II, 15, 189) m. *poznať*, omluvenka (I, 83) m. *ospravedlnenie*, vyprávať (II, 62, 50, 51) m. *rozprávať*, vypravovanie (I, 30, 41, 57, 70) m. *rozprávanie*, kľudne (I, 55) m. *spokojne*, mrtvý (I, 11, 58, II, 93, 181) m. *mŕtvy*, krmi (I, 51) m. *kŕmi*, popraskaná (I, 142) m. *popráskaná* (kvantita nediferencuje smysel praskať a práskať, ale platí ekvivokácia: *práskať bičom* a *práskať čiže štiepať sa, pukať sa*), trnie (II, 89) m. *tŕnie* (tu sa zasa kvantitou diferencuje smysel, lebo „*trnie* je 3. os. sg. od *trnúť* podľa *hrnúť-hrniem*, kým tŕnie je kolektívum k *tŕň*).

So stránky slovenskej frazeologie sú Novákovej-Nezhodovej učebnice veľmi slabučké. Popri uvedených už chybách nachodíme tam ešte takéto nedostatky: uložil drevo na hromadu (I, 62) m. *uložil drevo na hŕbu* (hromada platí o subst. osobných), nechala zavrieť (I, 85) m. *dala*

zavreť, tma jako v mechu (I, 83) m. *tma ako v rohu,* zašlite mi (I, 85) m. *pošlite mi,* na dlhšiu dobu (I, 87) m. *na dlhší čas* (veď „doba" je i tak dlhší čas!), mesto počíta okolo 6000 obyvateľov (I, 87) m. *mesto má so 6000 obyvateľov,* jednať s úrady (I, 93) m. *pokonávať* (sa) *s úradmi, rokovať s úradmi*; objavili sa plži (I, 97) m. *zjavili sa plži,* mám šetriť svojho zdravia (I, 111) m. *mám si šetriť zdravie,* aby sa ... pamiatka uchovala (I, 142) m. *aby sa ... pamiatka zachovala* (len „Boh uchovaj"), na syrový koláč (I, 146) m. *tvarohový koláč* (na Slovensku nepečú koláče so syrom!), upiecť koláčov (I, 147) m. *napiecť koláčov* (upiecť koláče a napiecť koláčov sú dve veci: *upiecť* vyjadruje akosť pečenia samého, kým *napiecť* akosť koláčov!), chutná (I, 147) m. *chuti,* cestové pramienky (I, 146) m. *cestové prúty* (a keď pramienok, to potom vysvetliť!), doporučenie (I, 171) m. *odporúčanie* (*doporučenie* je podanie listu *doporučene, odporúčanie* je ponúkanie voľakoho abo dačoho do niečej blahosklonnosti), uvodzovacia veta (I, 173) m. *uvádzacia veta* (lebo uvádza!), na dvojaký spôsob (I, 174) m. *dvojako* abo *dvojakým činom,* prines do hodiny čítania (II, 23) m. *prines na hodinu čítania,* za šmidkou chleba (II, 34) m. *za smidkou chleba,* kvietať hrst (II, 53) m. *kvietať hrsť,* keď ide okolo (II, 71) m. *keď ide pomimo, vedľa, povedľa*; ... dotiaľ, zakiaľ (II, 71) m. *dotiaľ, dokiaľ* abo *kým* (ale hej: *zatiaľ, zakiaľ*!), odpílil strom (II, 78) m. *spílil strom* (odpíliť môžeme len konár so stromu!), posmykol (II, 78) m. *pošmykol,* zatĺkol klin do rozrezaného miesta (II, 78) m. *zabil klin do rozpílu,* bručí autobus (II, 95) m. *hučí autobus,* v letu chytajú hmyz (II, 96) m. *v letku chytajú hmyz,* sekery a kýje buchajú (II, 97) m. *sekery a okovance búchajú* (okovanec je rubačský termín), sofatý obrúbaný strom (II, 223) m. *sofatý obkliesnený strom,* skačkalo (II, 170) m. *skackalo,* pozemok olatkovaný (II, 169) m. *pozemok plotom ohradený,* pôda bola pooraná (II, 169) m. *ostredok bol zoraný,* hneď toho ľutoval (II, 128) m. *hneď to ľutoval,* prial si o život (II, 174) m. *žičil abo prial si o dušu,* Akým spôsobom pozdravíš (II, 198) m. *ako pozdravíš* (nedostačí?), vysokých pánov (II, 198) m. *veľkých pánov,* je si treba vety v hlave urovnať (II, 72) m. *vety si treba v hlave urovnať,* ubohí vtáčkovia (II, 188) m. *úbohé vtáčky,* nápravné cvičenie (II, 189) m. *opravné cvičenie,* ... je to on, či neni (I, 21) m. *je to on a či nie?* Miesto vo vačku nosia sa navlieknuté na povraze (I, 22) m. *Miesto vo vrecku nosia ich nastýkané na povraze,* pot sa mu s čela hrnul (I, 30) m. *pot sa mu s čela lial* (hrnú sa deti zo školy), ale satan nedal sa tak ľahko odraziť (I, 38) m. *ale satan nedal sa tak ľahko odbaviť* (odrážame nepriateľa), ako sa zakladá oheň (I, 53) m. *ako sa rozkladá oheň* (zakladajú sa spolky, banky, školy etc.), ako sa robia píšťalky (I, 53) m. *ako sa krútia píšťalky,* vedie sa dobre (II, 156, 210) m. *vodí sa dobre,* chuchme (II, 160) m. *ťufne,* varujú (I, 71) m. *vystríhajú,* buďte vítaní (II, 169)

m. *Vitajte!* batoh s jedlom a prádlom (II, 229) m. *kapsu s jedlom a s bielizňou*, naraz sa objaví Indian medzi stromy (I, 67) m. *naraz sa zjaví Indián medzi stromami*, prišiel do Manína jeden starý žobrák (II, 231) m. *prišiel do Manína starý žobrák*, k Herbenovým (II, 45) m. *k Herbenovcom*; Martinu Drozdovi, Štefanu Pleškovi, pánovi Kutlíkovi (II, 140) m. *Martinovi Drozdovi, Štefanovi Pleškovi, pánu Kutlíkovi.* (Ba kde nabrala Nováková-Nezhodová takých neshôd?)

Nemôžeme autorke nanútiť, aby nepísala tak, ako vie, pokladáme to za vec vkusu. Má napokon plné právo písať: konec m. *koniec*, povedá m. *vraví, hovorí*; zvlášť m. *osobitne*, divoká m. *divá*, olša m. *jelša*, len vetve m. *halúzky, konáriky*, konvičky m. *krhličky, kupky*; džbány m. *krčiažky*; stavania m. *budovy, domy*; pravítka m. *lineáre*; dohromady m. *dovedna*; len bárs m. *hoc, čo aj*; priklopiť m. *prichlopiť*; kmotrenka m. *kmotrička*; krma m. *krm*; jejej m. *ajaj*; točna m. *točňa*; neohliadnuvši m. *neobzrevši*; stonal m. *stenal*; zatáčať sa m. *zakrúcať sa*; len barva m. *farba* atď. do nekonečna. No keď autorka plne chce zužitkovať toto svoje právo, nesmie nám ani trocha zazlievať, ak sa bránime proti jej jazykovým kalkom. Čo nás do toho, že jej sa páčia len adjektíva na *-lý* z part. *l*-ových: rozkvitlá (I, 78, II, 59) m. *rozkvitnutá*, zostarlý (I, 154, II, 198) m. *zostarený, zostarnutý*; vyhladovelý (I, 154) m. *vyhladovaný, vyhladnutý*; zvädlý (I, 176) m. *zvädnutý*; zamrzlé (II, 48) m. *zamrznuté*, prihrblá (II, 121) m. *nahrbená*; otužilý (II, 210) m. *otužený* atď. na pr. celý 3 odsek na str. 155. No ak takto chce písať, nech radšej nepíše, a keď, to nech nepíše učebnice pre slovenské školy!

Autorka veľmi usilovne obnovuje v slovenčine starý inštr. pl. *o*-kmeňov na *-y*, hoci náš živý jazyk ho čajsi nepozná. Na pr. píše: s úrady (I, 71) m. *úradmi*, s nápisy (I, 71) m. *s nápismi*, zuby nehty (II, 233) m. *zubami nehtami*. Ale na str. 195 (I) má v zátvorke „chlapami".

Aká fádna, frazeologicky chudobná je Novákovej-Nezhodovej učebnica, najlepšie to dokážem na negácii. Autorka skoro nepozná inej zápornej partikuly okrem „neni". Na pr. na str. 135 (II) ju najdeme 3 razy, na 135. str. tamže 7 ráz! Hoc mohla povedať namiesto: gazda neni doma (II, 156) *gazdu niet doma*, neni iných jazykov (II, 158) *niet iných jazykov* (bola by zlepšila neraz i ľubozvuk), keď si neni istý (II, 187) *keď si nie je istý* atď.

Podobne najdete v knihe samé „mnoho", na pr. na str. 134, II, 3 razy!

Predložku *u* kladie zväčša provokatívne, kde ju slovenský jazyk nestrpí, na pr. u potoka (I, 18) m. *pri potoku*, u Pragovky, u ostatných čsl. vozov (II, 66, 73), hlava u hlavy (II, 72) m. *na Pragovke, na ostatných čsl. vozoch, hlava pri hlave*; žena u rakvi (II, 87) m. *žena pri rakve*, u Polákovej hájovne (II, 151) m. *pri Polákovej hájovni* atď.

Podobne zle používa predložku *k*, na pr. k obveseleniu (II, 45) m. *na obveselenie*, *pre obveselenie*; pary k poháňaniu strojov (II, 65) m. ... *na poháňanie strojov*.

Autorke knihy nie je dobre známa veru ani funkcia predložky *o* vo vzťahoch časových, na pr. o prázdninách (I, 75) m. *v prázdninách*, *cez prázdniny*. Slovenčina pozná výrazy: *o Vianociach*, *o Duchu*, *o Ďure*, *o Jáne*, *o Michale*, no nijako nemôžeme povedať „o prázdninách", lebo to by znamenalo, že voľačo sa mohlo stať krátko *pred prázdninami*, *v prázdninách* alebo krátko *po prázdninách*, tak, ako je to s výrazom *o Vianociach*, čo znamená „*okolo Vianoc*".

So spojkami zaobchodia učebnice veľmi macošský. Majú samé „než", „jestliže", „-li", dvojice „buď — alebo", „nech — alebo" (II, 66, 70) m. *buď — buď*, *alebo — alebo*.

Proti slovosledu sa prehrešujú tie učebnice až dosť, na pr. aby Turci ho nepoznali (I, 142) m. *aby ho Turci nepoznali*; tak vysoké domy vraj tam sú (II, 93) m. *tak vysoké domy sú vraj tam*; tam si až oddýchla (II, 94) m. *až tam si oddýchla*; Tatry neni dnes pre hmlu vidieť (II, 120) m. *Tatry nevidieť dnes pre hmlu*; Marka je rada slivky, avšak ... (II, 129) m. *Marka rada je slivky*; prečo u nich tak dlho už nebola (II, 153) m. *prečo nebola už tak dávno u nich* (kto sa opováži písať učebnicu jazyka slovenského, mal by vedieť, čo je rozdiel medzi *dlho* a *dávno*!) atď.

So spojkou *tiež* učebnice Novákovej-Nezhodovej tiež akosi nevychádzajú. Tak na pr.: aby sa mohol prevádzať tiež na javištiach a v knihách (II, 25) m. *aby sa mohol predvádzať* (totiž dej niektorých románov) *na javiskách a v knihách* (ako vidíme, spojka „tiež" je celkom zbytočná, lebo, kde by sa mohol predvádzať dej daktorých románov okrem javísk a kín?); kominár nosí tiež šťastie (II, 71) m. *kominár nosí aj šťastie* (smysel tej vety s „tiež" by bol: *i kominár nosí šťastie*, čo tam z kontextu vôbec nevyplýva!); škoda, že neprišla s tebou tiež tvoja sestra (II, 73) m. ... *i tvoja sestra*; miloval tiež prírodu (II, 100) m. *miloval i prírodu* alebo *miloval tiež i prírodu*; tiež z prednášok sa zapisuje často len jadro (II, 100) m. *z prednášok sa zapisuje často tiež len jadro* alebo: *i z prednášok sa zapisuje často len jadro*.

Zlých slovenských tvarov je v učebniciach viac ako dosť, na pr. voní (II, 95) m. *vonia* (autorka mohla nazrieť aspoň do Pr.!), ulice sa belaly (II, 215) m. ... *belely*; nahnula sa (II, 94) m. *nahla sa*; po nej (po oblohe) plujú (II, 95) m. *plávajú* (na II, 120 má tiež správne plávajú); klokotá (II, 159) m. *klokoce*.

Slovesné vidy, ako sme už aj videli, reprodukujú knihy Novákovej-Nezhodovej na veľa miestach nesprávne a prefigovanie slovies tiež neuspokojuje všade, na pr. kmene opilovávali (II, 97) m. *kmene opilúvali*, ba lepšie *obkliesňali*; ba najlepšie: *kmene kliesnili*; tamže po-

kračuje: a osekávali, kôru olupovali m. *obsekávali, kôru oblupovali, stromy bielili.*

Sú v učebniciach i daktoré pleonazmy, na pr. jeden sedliak ho však prijal k sebe a pohostil ho (I, 57) m. ... *a pohostil*; von oknom z chalupy (I, 61) m. *oknom z chalupy.*

Netreba „pokolenačky" (II, 226) m. *kolenačky.*

Zlé priechodníkové väzby najdeme na I, 61, a 62 a II, 230.

Nesprávne interpunkcie najdeme I, 60, vo vete „A Palček im povedal.." Chybuje čiarka (II, 45): ukážte pane Masolíku m. *ukážte, pán Masolík.* A inde. Predložku *po* zanedbala autorka namiesto predložky *pre*: keby išiel ktokoľvek pre ten poklad (I, 57) m. ... *po ten poklad.*

V inkriminovaných učebniciach ani stopy po zámernom uplatňovaní ľubozvuku! Tak asi to tam najdeme: čítaj jak len najrýchlejšie vieš (I, 25) m. *čítaj ako najchytrejšie vieš;* aj o inom a išli spať (I, 57) m. *aj o druhom a šli spať;* keby išiel (t.) m. *keby šiel*; v šatoch až strach dotrhaných (I, 57) m. *v šatoch až hrôza dotrhaných*; jak matka (I, 62) m. *ako matka*; som jako buk (I, 86) m. *som ako buk*; spolu učíme (t.) m. *vedno učíme*; vstal a išiel (I, 30) m. *vstal a šiel*; alebo ostaneš doma (II, 129) m. *alebo zostaneš doma*; i úroky dáme (II, 235) m. *aj úroky dáme*; muži idú spolu do mesta (II, 202) m. *mužovia idú spolu do mesta.*

Aby som bol spravodlivý, musím spomenúť aj to, čo dobrého som našiel v učebniciach Novákovej-Nezhodovej. Sú to niektoré výrazy, slová, na pr. *prečiarnem* (I, 56, 172), *rozprávanie* m. vypravovanie (I, 60), *žiacku* m. žiakovskú (I, 80 81), *zvyknutý* m. zvyklý (I, 80), *listy* m. dopisy (tamže), *luhajú* m. lhajú (I, 114), *jazvečík* m. jazevčík (II, 102), *nakoniec* m. nakonec (II, 174), *líščími* m. liščími (II, 20, 202), hoc v Pr. je liščí! No, pravda, nechybuje ani „lhár" m. *luhár* (II, 78).

Našiel som v učebniciach Novákovej-Nezhodovej i zvláštne slová, ktoré sa dnes zriedka vyskytujú, sú to: *sŕčkom* a *žuboriť* (I, 63). Tieto slová kniha nikde nevysvetľuje, čo je velikánska chyba. Som istý, že zo žiakov nik (a z učiteľov asi tiež) nepochopil pravý smysel týchto slov, tobôž ich význam. Prvé je zo slovesa *srčať*, ináč pôvodu onomatopoického, ktoré je zasa disimiláciou z *crčať* ako synonymum k *čurčať-čurdžať* a zas inou disimiláciou *žurčať* a potom dokonca *žurkať*. Sám som počul a používal len tvary *čúrkom* abo *cŕčkom*, potom *čurčať, čurdžať*. Koncom zimy, tak začiatkom marca, keď v prekrásny slnečný deň už dosť ostré slnko pripieklo na naše snehom pokryté stráne, popoludní pustily sa dolu svlačmi *čúrkom* (*cŕčkom*, sŕčkom) dočasné horské bystriny, ktorých *čurčanie* (*čurdžanie*, srčanie) sme ako chlapci veľmi radi počúvali, lebo sme sa tešievali, že lúky už skoro okopnejú a budeme sa môcť zahrať o kampu, keďže sa nám korčuľovanie už zunovalo.

Druhé bude tiež asi len onomatopoického pôvodu a súvisí so srbským *žuberiti*, *žuboriti*, *žuborkati* a s bulh. *žuburkam*, čo koresponduje s naším *žblnkať*, *blbotať* (o vode).

Ešte by som veru mohol o kadečom písať, čo v týchto učebniciach neuspokojuje, no zmienim sa len o neslovenskej väzbe slovesa *dbať*, ktoré sa viaže s predložkou *na* alebo *o*. Teda nie: dbaj správneho prízvuku (I, 20) m. *dbaj na správny prízvuk*.

Potom: keď autorka napíše správne *baránky* (II, 95), prečo nenapíše aj *škovránky* m. „škovránci" (I, 97)? Nevie, že *škovránok* je také deminutívum k *škovrán* ako *baránok* k *baran*?

Autorka učebníc by mala na pr. vedieť, že „zahájiť" má práve opačný smysel, v akom ho čítavame v novinách a počujeme po shromaždeniach, a v svojej knihe by mala poučiť budúcich rečníkov a novinárov, aby rozprávali správnou slovenčinou. Ale nie. Ba ešte sama napomáha bulvárnosť nášho spisovného jazyka, lebo na str. I, 76 má „... zahájili vojaci ... paľbu" m. *začali ... paľbu*.

Ale dosť. Teraz niekoľko slov pánom neznámym: *x*, *y*, *z*. S týmito pánmi som sa zaoberal už v predošlom čísle na stĺpcoch tohto časopisu, kde som poukázal na ich nemožnú prax, lebo dobré znemožňujú a zlé podporujú. Páni, máte vy svedomia? Nehanbíte sa takéto knihy prepúšťať a pripúšťať do slov. škôl? Zavrhovali ste pravé slovenské výrazy a tvary (*robota, rázštep, lastovica, písanôk, sklep, sused, odpovede, žičím, ohrdiem, cieňa, jazvec, po dve vety* atď., atď.), a jazykové nemožnosti Novákovej-Nezhodovej ste prepustili a schválili! Mne ste videli smeť v oku, a vo vlastných si nevidíte celé smetiská.

Poznámka redakcie. — Učebnice jazyka slovenského, s jazykovej stránky také nemožné, ako sú vyššie uvedené, budú mátať v našich slovenských školách dotiaľ, kým cenzúra učebníc nebude verejná.

Ing. *Juraj Ferényi:*

Z TECHNICKÉHO NÁZVOSLOVIA.

Hamovka-brzda. — Oba výrazy nie sú slovenského pôvodu. Hamovka pochádza z nemeckého slova hemmen a brzda tiež z nemeckého slova bremsen. Vo veci týchto názvov obrátilo sa ministerstvo železníc už roku 1923 na Maticu slovenskú o odbornú mienku, ktorý z týchto názvov by sa mal používať na Slovensku. Matica slovenská súhlasila s názvom brzda a Odbor Matice slovenskej pre technické názvoslovie používa ho v nových strojnických slovníkoch.

Housky-húsky-hrudy. — Stuhnuté kusy surového železa menujú naši robotníci hrudami, a nie „húskami" alebo „houskami". Často počuť aj názov pagáč.

Kirner-dĺžik-priehlbník-označník. — Odbor Matice slovenskej pre technické názvoslovie dlho uvažoval o vhodnom poslovenčení českého názvu dĺžik. U nás sa používa ešte vždy nemecký názov „kirner". V najnovšom sväzku strojníckeho slovníka bude už nový výraz *priehlbník* alebo *označník,* uvedený už v Železničnom slovníku Ing. Ivana Viesta.

Kľudné zaťaženie-pokojné zaťaženie. — Slovenská reč niekoľko ráz upozornila na to, že smysel slova kľud sa nekryje so smyslom českého klid, preto má sa používať *pokojné zaťaženie* namiesto „kľudného" zaťaženia.

Kolo-koleso. — Medzi technikmi sa veľmi udomácnilo ozubené „kolo" namiesto ozubeného kolesa. Medzi kolom a kolesom je významový rozdiel. Správny je len názov *ozubené koleso.*

Kovadlina-nákova. — Kováč, keď kuje železo, položí ho na nákovu, a nie na „kovadlinu" (viď i Pravidlá slovenského pravopisu, str. 187).

Mastiť-mazať. — Medzi mastením a mazaním je jemný rozdiel. Mastíme olejom a mažeme tuhými tukmi, na pr. kolomažou. Mastivo je tekuté, mazivo je tuhé. Nádobka, v ktorej je olej na mastenie, menuje sa olejničkou alebo mastničkou; nádobka, v ktorej je tuk na mazanie, nazýva sa mazničkou.

Meridlo-meradlo. — Aj v učebniciach čítame o „meridlách" (na pr. Ing. Černoch—Ing. Matzner, Ručné nástroje na spracovanie kovov, I. diel, str. 113), hoci správne malo by byť *meradlo.* Nesprávny je aj výraz „meriaci" prístroj. Je to *merací prístroj.*

Okuje-okoviny. — Keď kováč niečo kuje, odpadúvajú kúsky s povrchu železa, ktoré menujeme okovinami, a nie „okujami".

Pumpa-čerpadlo. — Nepoužívajme nemecký názov „pumpa", keď máme dobré domáce slovo *čerpadlo,* používané aj v českom technickom názvosloví.

Riadiť-upravovať. — Slovenská reč už niekoľko ráz upozornila na to, že smysel slovesa riadiť nekryje sa so smyslom českého slovesa řiditi. Odbor Matice slovenskej pre technické názvoslovie odporúča používať výraz *upravovať,* na pr. regulátorom sa upravuje chod turbíny, parného stroja a pod.

Riadič-vodič. — Správny je len výraz vodič.

Sleváreň-slievárеň-lejáreň. — Miestnosť, v ktorej sa kovy lejú alebo slievajú, je *lejáreň* alebo *slievárеň.* Robotník, ktorý túto robotu koná, je *lejár* alebo *slievač.*

Strojová časť-strojná časť. — *Skrutka* je na pr. *strojová,* a nie „strojná" časť. Medzi výrazmi strojný a strojový je veľký rozdiel, lebo *strojný = pekný, driečny.*

Šoupátko-souvátka-zasúvač-posúvač. — Touto strojovou časťou alebo prerušuje sa prúdenie nejakej kvapaliny v potrubí, alebo sa ňou uzatvára a otvára na pr. prítok pary do valca. V prvom prípade má táto súčasť funkciu uzavieraciu, a preto sa menuje zasúvačom, v druhom prípade má funkciu rozvádzajúcu, a preto sa volá posúvačom. Odbor Matice slovenskej pre technické názvoslovie ustálil tieto slová v dohode so slovníkovou komisiou Českej matice technickej v Prahe a používa ich už v najnovšom sväzku strojníckeho slovníka.

Stroska-struska-troska. — Pri odpichu vysokej pece pri výrobe surového železa odchádzajú nečistoty, ktoré menujeme *troskou.* Slová „stroska" a „struska" sú nesprávne.

Šraub-šrauba-krutka-skrutka. — Už Ing. Ivan Viest, pôvodca prvého technického slovníka slovenského (Maďarsko-nemecko-slovenský železničný slovník z roku 1919) nahradil neslovenské názvy „šraub" a „šrauba" slovenským slovom *krutka.* Aj Pravidlá slovenského pravopisu z roku 1931 uvádzajú krutku alebo skrutku namiesto šrauba a šrauby (viď str. 163 a 275). Odbor Matice slovenskej pre technické názvoslovie prevzal názov *skrutka* do nového strojníckeho slovníka.

Používajme len správne názvy *skrutka, skrutkový závit, skrutková matka, skrutkový svorník* a *zakrútiť* namiesto „šraub, šrauba, šraubový závit, šraubová matka, šraubový svorník a zašraubovať".

Traverza-hrada. — Konštrukcia spočíva na železných hradách, a nie na železných „traverzách". Niet nijakej príčiny, aby sa používalo cudzie slovo „traverza", keď máme pekný slovenský názov *hrada.* Slovenskí robotníci nepoužívajú traverzu, lež hradu.

Valečkové ložisko-valčekové ložisko. — Správne je len *valčekové ložisko,* lebo máme valec, valček, a nie „valeček".

Vstrek-vstrik. — Rozoznávame parné a vodné turbíny s plným alebo čiastočným vstrekom. Výraz plný, čiastočný „vstrik" alebo „vstriek" nie je správny.

Vyplachovať-vyplakovať. — Kľuková skriňa motora sa čerstvým vzduchom *vyplakuje* alebo *oplakuje,* a nie „vyplachuje". Pri kanalizácii odvádzajú sa podzemným potrubím *oplaky,* a nie „splašky".

Wheatstoneov mostík-môstik-Wheatstoneov mostík. — V učebniciach často čítame nesprávny výraz Wheatstoneov „môstok" alebo „môstik". Je to vždy *Wheatstoneov mostík,* lebo *malý most = mostík.*

Zámok-zámka. — Musíme rozlišovať medzi zámkom, ktorý značí budovu, a zámkou, ktorú zhotovuje zámočník. Byt sa zatvára na zámku, a nie „na zámok".

Władysław Bobek:

RUSIZMY, POLONIZMY A JUHOSLAVIZMY V LITERÁRNOM JAZYKU SLOVENSKOM.

(Pokračovanie.)

holubí, »belasý«; Jes. Zz 15; Duš. S. II, 151; „nebom holubím" Botto Sp. 114; 131; rus. *goluboj;* slk. je holubí, »ako holub«: „holubí Anjel preletuje", Sl. I, 175; „milocit holubí", Sl. II, 282.

horesť, horestne, „Chlieb môj každodenný|boly vzdychy a horesť bez konca", ZLž 102; „horestne je i pomysleť na to", ZLž 216; rus. *goresť, gorestno;* sem patrí asi tiež horečný vo vete: „Pri horečnom tom lúčení našom|Keď som z trónu bol vlečen ku súdu", ZBD 67; len prípona je v tomto slove iná.

hosťoľubivý, B. U. 93; kontaminácia rus. *gostepriimnyj* i *strannoljubivyj.*

hrad, „hrad (mesto)", B. U. 94; rus. *gorod*; hrad, »mesto« ČZ, 30; srbchor. *grad.*

hrobnica, „Hrobnicu stráži kameň", Sl. II, 297; rus. *grobnica.*

hromiť, »poraziť«: „Žigmund Smolensk hromiť neprestával", ZLž 9; shromen, ZLž 68; rus. *gromit*, poľ. *gromić.*

huľať, „huľali veselo ... tri dni a tri noci", H-an, S. P. III, 570, Bot. Sp. 153; „huľanie veselé", ZLž 83; pohuľanka; „k širokým pohuľankám v bezhraničnom mori poezie", Vaj. V. b. 421; huľava, „do búrnej huľavy" (o vzbúrenom mori), Vaj. III, 67; húlať Hv. II, 204; rus. *guľať, poguľať*; poľ. *hulać, pohulanka.*

humanný, B. U. 63; rus. *gumannyj.*

chlop, ZLž 44; poľ. *chłop.*

chorovod, Hv. I, 111; rus. *chorovod.*

chrabrý, ZLž časté; Hv. I, 22, II, 291 chrabrovať, ZLž 168; chrabriť sa, ČZ; chrabrosť, ZLž 200; rus. *chrabryj, chrabrosť, chrabrovať*; rusky *chrabriťsja,* srbchor. *chrabriti se.*

chrúst, (zajac) „.... chodieval poza chrústy", Botto Sp. 163; poľ. *chróst,* »chrastie«.

chvast, chvastavý, chvastať sa, chvastúň, chvastúnstvo, „vipínavosť a chvasti", Štúr, Or. Tatr. I, 59; Vaj. K. 429; Hv. II, 301; chvastúnsky, Štúr, S. p. I. III, 148; „chvastavé, tendenciósne smysleniny", Záb. Let. M. S. V, 255; chvastúnstvo, tamtiež 57; chvastať sa, H-an, Let. M. S. VII, 1. 51; chvastanie, Kuk. IV, 43; chvastúň, LBD, 429; rusky *chvastaťsja, chvastun, chvastovstvo.*

idol, Jes. Pb, 67; Sl. I, 66; Hv. II, 305; idól, Hv. III, 534; rus. *idol*; „idolopoklonníctvo pred krásavicou Aureliou", Vaj. VIII, 198; rus. *idolopoklonničestvo.*

ihrať, „ihrala ... rolu“ B. U. 52; rus. *igrať.*

inokyňa, »mníška«; J. P. D. S. 193; rus. *inokinja.*

inorodec, P. T. M. 76; rus. *inorodec.*

inostranec, ZLž 247; rus. *inostranec.*

inoverec, B. U. 2; rus. *inoverec.*

iskať, „iskať i poznávať ... poriadok sveta“, B. U. 9; rus. *iskať.*

iskrenný, Duš. S. II, 237; Jes. V. I, 119; P. T. B. I, 11; Hv. I, 130; rus. *iskrennyj.*

istina, Hodža, S. P. 32, 318; „pravdy a istiny historickej“, J. Hl. 58; rus. *istina.*

istinný, „Že on istinný Dimitrij“, ZLž 72, 23; rus. *istinnyj.*

jatagán, „To mu jatagán cvendží Osmana“, Sl. II, 156; jatagan, Bot. Sp. 110; srbchor. (z tur.) *jatagan.*

javenie, „Odtud sa vysvetľuje to javenie, že v uhorských letopisoch prichodia neraz dve i tri mená.“ B. U. 83 i často, rus. *javlenie,* »zjav«.

jedký, „jedkou i rezkou kritikou“, B. U. 12, rus. *edkij,* »ostrý«.

jedlica, „ako mladá jedlica“, Vaj. V. b. 191. Ch. Sp. 72: Kuk. I, 5, 50; „jedlica-sestrica“, Vaj. III, 37, srbchor. *jelica.*

jun, Vaj. III, 42 i často, Bach. Nev. I, 31; Hv. I, 110, II, 529; z rus. *junyj* alebo srbochor. *junak,* príp. z čes. *junoš.*

jurodivý, -stvo, ZLž (soznam osôb prvého kusu i str. 22), rus. *jurodiv-yj, -osť.*

kaluder, „Kaluder z athoskej svätej hory“. ZLž 163, srbchor. *kaludjer.*

kamenica, Nosák, Or. IV, 134, 151; Sl. II, 330, asi z poľ. *kamienica;* slk. kamenica=krčah, Kuk. VII, 4.

kartéča, „kartéčami paliť“, P. T. B. I, 92; rus. *karteč'* (fem. gen.).

Katica, P. T. B. II, 40; srbchor. *Katica.*

katoržník, Jes. Zz, 90; rus. *katoržnik.*

kaval, Hv. I, 141, II, 382; poľ. *kawał,* »kus«.

Kavkaz, Sl. I, 181; P. T. B. I, 42; Kaukas, Nosák, Or. Tatr. I, 403; Kaukaz Hol. I, 128, 175; Kavkaz Hv. II, 35; rus. *Kavkaz.*

kebský, kebsky, „kebská je to snaha“, Hodža, S. P. 33, 392; „s milou ctibažnosťou stálo to po kebsky“, Vaj. XII, 104; „technické vedy ... v Uhorsku ... stály kebsky“, Vaj. XI, 244; poľ. *kiepski, kiepsko.*

kelár, ZLž 238, rus. *kelar'.*

Kitaj, Sl. II, 271; Kytaj, J. Bel. 70; (reč) Kytajská, kytajčina, P. T. Slov. Baj. 27; Čína, Štúr Or. Tatr. I, 122; China, chinský B. U. 63, 69; „v Chíne“, H-an, S. p. I. II, 35; Chína, Hol. I, 128; čaj kitajský, ZLž 203; Chinesan, B. U. 69; rus. *Kitaj, kitajskij.*

kladbište, »cintorín«, ZDB 213; rus. *kladbište.*

klasen, J. M. 117; klaseň (= august), Or. Tatr. I, 1. srbochor. *klasan.*

klevetník, titul i slovo prevzaté z Puškinovej básne, Nosák, Or. VII, 8.

kňaz a pod.; kňaz, ZLž 140, Sl. II, 277; J. Kráľ, Or. Tatr. I., 202; „údeľný kňaz Svatopluk", Duš. S. P. II, 248; „velekňaz Gejzo", tamtiež 249; kňazevič ZDB 255; „država bola mnohokňažná", Záb. L. M. Sl. V, 1, 49; kňaz, veleknäz, P. T. B. II, 33; „žili a kňažili", Záb. L. M. Sl. V, 1, 49; knieža tiť Host. Min. 206; knahynou (!) Kyjevskou, Host. L. M. Sl. VII, 1, 46; „kňaževina slovenská a rusinská"; tamtiež 48; knazevič (!) Záb. Sok. VIII, 34 i kňažević, tamtiež 35; kňazevič ZDB 225; kňaz, knažič (= filius ducis), kňahinaa. kňažna ducissa; kňaženie; kňazevský a. kňažeský; kňaževstvo a. kňažestvo, kňaževina — také formy udáva Hložanský B. U. 17—18; rus. *knjaz, knjažna, knjaginja, knjažič, knjažiť, knjaženskij, knjažestvo;* srbochor. *kneževina.*

knut i knuta; „sto bolných rán knutov" (nie je tu vytvorená chyba Viktorinova, v rukopise mohlo byť: *knutou*) ZLž 37; „sekne sa mu náležite — knutou", tamtiež, str. 125; knutou (inštr. sing.) J. Bel. Or. VIII, 8; „putá i knuty", Bot. Sp. 176; rus. *knut* (m. gen.).

kočovný, kočovať, „kočovních (sem a tam sa túlajúcich, nomadici) národou", Štúr, Or. Tatr. I, 11; „kočujúce plemená" P. T. Slov. Baj. 49; „kočovali" Záb. L. M. Sl. V, 1, 50; rus. *kočevoj, kočevať*; poľ. *koczować.*

kochať, kochanka, kochanek, „A ja, čo hu tak kochau..." Kal. Nitr. IV, 217; „Oj! fajočka ľubá|Moja ukochaná", Duš. S. II, 108; zakochať — tamtiež 204; ..."budete ľutovať zhynulých kochankov milenci horúci", Kal. IV, 115; kochanka, tamtiež 71, i Hrob. B., Or. Tatr. I, 137; asi z poľ. *kochać, kochanka, kochanek.*

koldún, „panských koldúnov", Hodža S. P. 32, 218 i 33, 398; rus. *koldun.*

kolduníca, „Pred všetkými čarami kolduníc", ZLž 21; rus. *koldun'ja.*

kolébať sa, „...kolébali sa dlho, až sebe... vyvolili... za biskupa", Záb. Let. M. Sl. VII, 2, 13; „Unia sa... kolébala", tamtiež 14; „...prestol koliebal sa", ZLž 102; „...vzniklo kolíbanie, ktoré sa skončilo rozrušením..." B. P. 25; z rus. *kolebatsja* (sém. rus.).

kolodrum, „k. (kolodráhu) svetohriechu" (Faust ju musí ukončiť), Hrob. B. Sok. II, 186; srbchor. *drum.*

kolovod, „dcér Ägira var' pyšný kolovod—?", Hv. II, 356; kontaminácia srbochor. *kolovodja* a rus. *chorovod.*

kolovodca, „tým prednejším kolovodcom maďarským", H-an, S. P. I, 207; srbchor. *kolovodja.*

kolpak, Ch. Sp. 53; Hv. III, 397; poľ. *kołpak,* rus. *kolpak.*

končina, „O končine žialnej

Dimitrija", ZLž 139 i často, rus. *končina*, i v čes. ako rus.

konečne, »pravdaže«: „No umenie nenie konečne sluhom náboženstva". Vaj. N. N, 1883, 17, 2; rus. *konečno*.

konnica, „k. (Reiterei)", B. U. 23, rus. i poľ. *konnica*.

konník, „so 600 gardistami a 60 konníkmi", H-an S. P. VII, 27; Nosák, Sok. VII, 161; Štúr Sl. p. III, 23; konníctvo, H-an, Let. M. S. VII, 1, 66; konnícky Vaj. K. 19; Z. D. B. 18; rus. i srbchor. *konnik*.

koňušný, ZLž 28; rus. *konjušij*, poľ. *koniuszy*.

korábelčík (vysv. ako »kommandant lode«) P. T. B. I, 70; rus. *korabeľščik*.

korábokrušenie, „Ač to deska slabá a nejistá|Pri úžasnom korábokrušení", ZLž 183; loďokrušenie, tamtiež 210; rus. *korablekrušenie*.

korenný, „opravdový, korenný Bratislavec", H-an S. P. I, 104; rus. *korennyj*.

koristať, „k. z okoľností", ZLž 70; poľ. *korzystać*, u Jung. z poľ.

kormideľník, kormideľníci (lodičky), H-an, S. P. I, 63; z rus. *kormilo*; *kormidlo*, Hv. II, 185.

kosodrevina, Ch. Sp. 69; Kuk. XII, 15; kosodrievie, Hv. II, 207; poľ. *kosodrzewina*, i čes. asi z poľ.

kosynier, „Prešporok stredisko kosiňjerou i kanoňjerou maďarskích" (v r. 1848), H-an, S. p. I. III, 118; poľ. *kosynier*.

košťej, Hol. II, 219 (prevzaté — ako aj *leš* — vari z akejsi ruskej mytologie), rus. *koščej*, *kaščej*, »mytický vandrovník podľa predstáv ruského ľudu«.

kováľ, Hv. III, 118; poľ. *kowal*.

kráľevina, (v prekl. z chor.) B. U. 42; srbchor. *kraljevina*.

králica, „noci tej najkrajšej králice", Jes. V. II, 12; „hviezdy ... králice nočného neba", Vaj. V, 212; Hv. II, 32, 381; srbchor. *kraljica*.

krásota, Sl. II, 44; Vaj. III, 64, Hv. III, 8; rus. *krasota*.

krepiť, B. U. 7; „dobrých kriepiť", Nosák, Or. IV, 133; „Na ukrepenie nášeho thematu", B. U. 40; poľ. *krzepić*, rus. *ukrepit*.

križonosný, „križonosné pochody", B. U. 73, rus. *krestonosnyj*.

krov, „pod krovom ducha slobody", B. U. 6 i často; rus. *krov*.

krutý, „najkrutejší boj za slovenčinu", H-an, S. P. I, 55; „krutej centralisacije uhorskej, B. U. 67; Hv. II, 169, Kuk. XII, 21; rus. *krutoj*.

krvopijca, „Zlodeji a krvopijci", Vaj. XII, 237, rus. *krovopijca*.

krylce, „hotoví už na krylci s nožami", »schody pred domom« Zlž 26, rus. *kryl'ce*.

kučigazda, „Kučigazda, riaditeľ totiž a správca stolu, H-an S. P. III, 91, „mojho kučigazdu" (v Juhoslávii), Vaj. X, 230. srbchor. *kućigazda*.

kurhan, Jes. Zz 45; rus. *kurgan*.

kurtka, ZLž 23; poľ. i rus. *kurtka*; je ako cudzie i v čes.

kvárif a pod., „aby (vlk) ovce nekváril", Hodža S. P. 27, 378; skvarený, tamtiež 451; „našej ľudovej skvárenosti a zničomnenosti", tamtiež 447; „svetoskvarencov šerednych" (= odrodilcov), tamtiež 454; kvár, Hodža, S. P. 32, 232; vykvárif, tamtiež; „cudzí pokváril hajeň jeho dušnú", tenže S. P. 33, 396; kvárizeň, tenže, Or. Tatr. I, 194; srbchor. *kvariti, pokvariti.*

kvašný, Hviezd. III, 242; pol. *kwaśny.*

Kyril, J. Hl. 49; Kyrill a Method, Záb. Let. M. Sl. X, 1, 24; Kyrill i Methodij (gen. Methodija) B. U. 11; Methoda (gen.) B. U. 75; Vincentija (gen.) B. U. 61; Dimitrija (gen.) Vasiliju (dat.) ZLž 6; rus. *Kyril, Mefodij, Vinkentij, Dimitrij, Vasilij.*

Ľach, »Poliak«, ZLž 132, Ch. Sp. 70, JPDS 199; rus. *Ljach.*

lampada, „Sokolieho oka lampada", Sl. II, 107; „Mesiac rozžal magičnú svoju lampadu", P. T. B. II, 28; Hv. II, 249; rus. *lampada.*

latinstvo, „Vydáte-li nás v plen a latinstvo", ZLž 221; rus. *latiniť, latinstvo.*

leb, Hodža, S. P. 32, 210; „hnáty a rebrá a škúlivé leby", Vaj. III, 65; Hv., III, 355; asi z pol. *łeb.*

lehota, »výsada«, Hv. III, 510, Vaj. V, 6, 50; rus. *lgota.*

lenta, „lentu obal tieni", Jes. Pb 14; rus. *lenta.*

lepovtipne, „milozorne, lepovtipne", H-oň Sok. II, 231; tvorené podľa rus. *lepovidnyj* a pod.

lepota, „slovenskej devy obdivuj lepotu", Sl. I, 66; H-an S. P. II, 543; Vaj. I, 100; „jeho (Goethe'a) umelej lepoty", H-oň, Sok. II, 85; „prázdni nadšenia, dobra i lepoty", Vaj. III, 182; rus. i srbchor. *lepota.*

leš, „V ňemž (=v háji) Ľudí wác Ľeš ňeďesí", Hol. I, 212; rus. *lešij.*

Lešný, „Hor sa Gnomi, Lešní, Zmoky, Ďasi", Vaj. VI, 64; kontaminácia rus. *lešij* (»duch lesný«) i slk. *lesný.*

letkom, v letku, „Sťaby sa pavučinky — vo veniec letkom povily", Jes. V. I, 90; „čo to vlaje letkom páperu bieleho", Sl. I, 138; „Oko to v letku na tvár podlahy|Padne", Sl. II, 36; „v lietku tom dostihnul", Dobš. Lipa I, 132; „neželá si obyčajným vozom, ale letkom, na nejakom pášti — samolete", Vaj. K. 231; letkom, Hv. I, 27; „chvatom-letkom", Hv. I, 57; „v letku" (subst.), Hv. III, 241; letkom (inštr.), Hv. II, 356; rus. *letkom.*

letopis (m. gen.), letopisec; letopisci, Host., Let. M. Sl. VII, 2, 49; časté v B. U. i vôbec v slk. jaz.; z druhých miest letopisných B. U. 81; v B. U. tiež: chronista (61), chronika 82; „uhorské letopisy", J. Hl. 47; rus. *letopisec, letopis'* (f. gen.), *letopisnyj.*

licomerie, licomerný; „licomeria slovy", Hodža, S. P. 32, 512; „Na ten život licomerný, blúdny", tamtiež; licomerný, Hv. III, 177; rus. *lico-*

merie, licomernyj, »pokrytectvo, pokrytecký«, i stčes.

l i c h o i m s t v o, „Ja som stavil lichoimstvo toto“, ZLž 31; rus. *lichoimstvo,* »úžera«.

l í k, „po jeho bledom líku|Jedna slza druhú roní“, Ch. Sp. 81; Hv. I, 100; srbchor. *lik,* »tvar«.

l i p e n (= jún), Or. Tatr. I, 249; lipeň, Bot. Sp. 107; srbchor. *lipanj.*

l i š i ť, l. s a, „liší i pozbavuje“, B. U. 1; „... jestli nechcel|Líšiť spolku sa lakomých Švédov, ZLž 201; rus. *lišit, l. sja.*

l s t e c, „zumazbrodi, lsteci“, ZLž 223, rus. *l'stec.*

ľ u b a, ľ ú b a v a, »láska«; úprimná ľúbava, Host. Min. 219, tiež 221; ľúbav (nom. sing.); tamtiež 213; ľubavy (gen.) Kubány, Min. 29; „v tvojej ľube“, tamtiež 49; „íste, ľuby to svätina“, tamtiež 27; rus. *ljubov,* srbchor. *ljubav.*

ľ ú b e n i c a, K u b á n y, Min. 36; ľ ú b e n e c, tamtiež 40; rus. *ljublenica, ljublenik.*

ľ u b i m e c; „Ľ. jeho poesia“, H-an, S. P. I, 401.

l ú č; l. striebristá“, Sl. I, 138; Dohnány S. p. I, 3, 142; luče, B. U. 9; lúč (m. gen.) ZLž 17; l ú č i s t ý; „l.-ým pohľadom“, Vaj. K. 544; rus. *luč, lučistyj.*

l u c e z á r n y, „V dni lučezárnom, vonnom vánku“, Jes. V. I, 69; l u č e z á r n e, Hv. II, 305; III, 113; rus. *lučezarnyj.*

l u n a; „luny svit“ Jes. V. I, 65; Ch. Sp. 40; l u n n ý; „l. noc“ Jes. Zz 31; l ú n a, H-oň pr. 2; l u n a, Hv. I, 21; l u n o j a s n ý, Hv. III, 485; rus. *luna, lunnyj.*

ľ u t i c a, „Dve mladé nevesty ako pravé ľutice... hrozily päsťami“, Vaj. K. 403; „Bonu ľuticu“, Kubány, Min. 54; srbchor. *ljutica.*

l ž i k r e s ť a n, Záb. Let. M. Sl. V, 2, 56; rus. *lžechristijanin.*

l y s i n a, „bielu lysinu ... hlavy“, Vaj. IV, 100; poľ. *lysina,* i stčes.

m a j d a n i m e j d a n, „Nové kompanie... prišlé na mejdan“ (= bojište), H-an, S. P. VI, 188, „keď prišlo na majdan“, Vaj. K. 125, srbchor. *mejdan,* poľ. ukr. *majdan,* »miesto, trh, miesto bitky«; srbchor. *majdan,* »baňa«.

m á l k o, „a čo málko zostalo“ (z jedenia), P. T. B. II, 92, srbchor. *malko.*

m a l o d u š i e, „Nech nevidia... pri nás malodušia“, ZLž 205; Hv. III, 213; malodušca (?) Hv. II, 120; rus. *malodušie.*

m a ľ o v i d l o, „sna... maľovidlami“, Nosák, Or. II, 57; „... obrazy.. svieťa, ako maľovidlá v čarovnom zrkadle“, Bot. Sp. 160; (nádeje...) „V malovidlá zori a slnka obljekam“, Francisci, Nitra III, 147; Hv. II, 28, 75; poľ. *malowidło.*

m a r e n i e, „kebi on krik... nebou... z mareňí vitrhau“, Francisci, Nitra II, 272; „V tomto marení ducha ňepokojnom?“, H-an, Nitra II, 185; Hv. III, 147, 456; poľ. *marzenie,* »snívanie«; slovo sa neudržalo pre homonymum: marenie, »ničenie«.

mätež i miatež, „u krvesúdov maďarskej miateže", H-an, S. P. II, 533; „revolucionára a miatežníka", H-an, S. P. III, 75; „jedna a tá sama miatež a konfusia pochopov", H-an, S. P. III, 80; „do rúk maďarského miatežníctva", (v povstaní z r. 1848), H-an, S. P. VI, 142; mätežný, Záb. Sok. I, (príl. 4) mätež, často v ZLž; mätežník, tamtiež 111; mätežiť (tamtiež 169) i mätežničiť, (158); „Miešanina... Hrdinstva a zlého mätežníctva", tamtiež 216; mätež, Hv. I, 59, III, 63; mätežný, Hv. III, 10; mätožník, Hv. III, 475; rusky *mjatež* (f. gen.), *-nyj, -nik, -ničat, -ničestvo.*

matuška, „Moskvy-matušky", Sl. I, 214; Bot. Sp. 121; Hv. II, 334; rus. *matuška.*

mazúr (=tanec), P. T. B. II, 52; Vaj. K. 127; poľ. *mazur.*

mečeta (fem.), Hv. II, 334; prevzaté asi z rus. Vajanského meceť (fem.), rus. *mečeť.*

mestoprebývanie, „Panonský Belehrad bol mestoprebývaním panovníkov", B. U. 11 i často, rus. *mestoprebyvanie.*

milosť, »láska«; (Despa otcove) „...zšedivelé vlasy|krážom milosti a lásky ovila", Vaj. III, 42; „Človek v láske oklamaný obetuje svoj pokoj..., aby sa len pomstiť mohol nad opovrhnutou milosťou", Kal. II, 74; „netreba večnosti ani raja čistej milosti" (podľa tureckých predstáv) Kal. IV, 161; „...oči tvoje povedajú, že milosť tvoja ku mne rozviazala mocnosti ducha tvojho... Ty ma ešte ľúbiš... kto tak zná ľúbiť, ako ty, kto tak miluje, že všetko na svete zabudne pre milosť svoju"... Kal. IV, 109; tiež IV, 96; poľ. *miłość*; i stčes.

milostina, „chudobným rozdal... milostiny", ZLž 244; ZBD 226; rus. *milostynja.*

mir, »svet«; tam... (= v nebi) zraje|poznania nový mir a jasný svet, Vaj. VI, 15; rus. *mir.*

mladť, Ch. Sp. 74; Bot. Sp. 157; Kuk. XII, 8; poľ. *młódź*, »mládež«.

mlunný, časté v prenesenom smysle u Vaj. (na pr. K. 422) vplyvom rus. *molnennyj.*

mnenie, „po mojemu mneniu" (úplný rusizmus: *po mojemu mnenju)*, B. U. 4; rus. *mnenie.*

mnohoľudstvo; „mn. jim nič nepomôže", ZLž 220; rus. *mnogoljudstvo.*

mnohosložný, „pre mnohosložnú a utenčenú kasuistiku", B. U. 25; rus. *mnogosložnyj.*

molebeň (f. gen.); (posiela...) „svätému sboru na molebeň", ZLz 24; ale „molbeny (!) vydržiava", ZLž 155; rus. *moleben* (m. gen.).

momok (?), „Dva kolo spiacich momci obchodia" (o Bulharoch), J. Bel. Or. VIII, 40; bulh. *momàk*, srbchor. *momak.*

monach, B. U. 85; nie z lat., ale z rus. *monach.*

monastýr, „monastýra Melkského", B. U. 32; „m. -a (klá-

štora)", B. U. 95, nie z lat., ale z rus. *monastyr'*.

mornár, „m. vetrom opálený", Vaj. III, 43; srbchor. *mornar.*

Moskáľ, „Moskáli sú", ZLž 242; J. Bel. VIII, 10; Kubány, Min. 30; moskál J. P. D. S. 198; Hv. III, 531; poľ. i ukr. *moskal.*

Moskviťan, ZLž 191; rus. *moskvitjanin.*

mošti, ZLž 65 i často; „mošti (relikvie)" ZDB 118; rus. *mošči.*

na, „na rýchlu ruku", »rýchle« Vaj. S. Pl. 5; podľa srbchor. *na brzu ruku* (i bulh.); rus. *na skoruju ruku* má iný význam: »na verímboha" voľačo urobiť.« „Bol ženatý na dcere", ZLž 190; rus. *ženiťsja na kom.* »Ech, leto v zenite... prečo by som nemohol i ja na vilu...", Vaj. V. b. 58; rus. *na daču.*

nábeh, B. U. 69; Hol. I, 124; rus. *nabeg.*

načadlo, „Angličan klade za načadlo (princip)", B. U. 4, rus. *načalo.*

náčalný, náčalník, „Náčalným je novoruským carom" (o Alexandrovi I.) Hodža, S. P. IV, 158; náčalná myšlienka", B. U. 54; (kňaz) „...najbližší po rodeniu k náčalníku rodiny", B. U. 25; ale: náčelník B. U. 70; náčelný, H-an, S. P. I, 127; náčelníctvo, J. P. D. S. 205; rus. *načalnyj, načalnik.*

način i čin, »spôsob«; „Tebe z ľuďmi tými žiadnej shody|V náčine tom ducha nestane", Hodža, S. P. 32, 511; „aby sa ma práve týmto náčinom chcel zbaviť", ČZ 17 i často; „jakým činom poruchalo sa (= meno) od prepisovateľov", B. U. 24; čin, ČZ 68; srbchor. *način* i *čin* (v tom istom význame).

nadejať sa, „Nádejem sa ale na Sapiehu", ZLž 226; rus. *nadejaťsja.*

nádobno, „n. mi pripomenúť... episodu", H-an, Sl. P. IV, 103; „či jej a či bráne spievať nádobno", H-oň, tamtiež, 464; J. Škultéty, S. P. I, 196; Duš. S. II, 87; B. U. 4; Hv. II, 35; Ale: nadobno, P. T. B. I, 46; rus. *nadobno.*

nadužiť, »zneužiť« H-an S. P. VI, 39; Vaj. VIII. b. 233; naduživať ZLž 131; poľ. *nadużyć.*

náličie, „Zvrhnem potom u cieľa náličie|A oddýchnem si od pokrytstva", ZLž 47; rus. *ličina,* srbchor. *naličje,* »rub«; rus. *naličje,* »hotové peniaze«.

námera, Hodža, S. P. 27, 391; „Dosťihou tak Svatopluk svoju hrješnu námeru", Štúr, Or. Tatr. I, 25; „bol držau... s námerou", ZBD 279; ZLž 33, 104; namerený, B. U. 15; „v útoku" dobre namerenom", H-an, Let. M. Sl. VII, 1, 63; srbchor. *namera, nameriti*; rus. *namerenie, nameriváťsja.*

naprávať, „kroki ... naprávajúc", H-an, S. p. I. I, 18; rus. *napravljať.*

napravenie, „anglického napravenia a smeru", J. Hl. 47; 63 i často; rus. *napravlenie,* »smer«.

naselbina, „naselbiny (kolo-

nie)", B. U. 93; z srbchor. *naseobina.*

násilstvo, B. U. 27; rus. *nasilstvo.*

nádlada, *nasládzať sa, nasladiť sa* „... my sa malinou nasládzame" Nosák, Sok. VII, 290; nasladzať sa ženskou nehou, Vaj. VIII, b. 106; „Umĺka plesné nasladenie", Jes. V, II, 131; i 95; „teba vabí vňadná|Náslada", Nosák, Sok. VII, 291 (tu neologizmus); nasladený, Hv. II, 56; rus. *naslaždatsja, nasladitsja.*

následník, „n. Ludvikou", Štúr, Or. Tatr. I, 108; ZLž 73 i často; rus. *naslednik.*

nastojiť, nastojenie, nástojčivý, nástojčivosť, „čo tento na mnohé nastojenie i učinil", ZLž 103; „Horvati... nastojili... na tom, aby", H-an, Let. M. Sl. VII, 1, 55; H-an, S. p. I, III, 112; Hv. III, 150; Kuk. VIII, 130; nastojanie, Kuk. IV, 221; ZLž 221, 174; „On slabý, národ pak nástojčivý", ZLž 201; „... vidím nástojčivosť vašu", ZLž 248; rus. *nastojať, nastojčivyj, nastojčivosť.*

nastrojenie, Vaj. IV, 125; rus. *nastrojenie,* poľ. *nastrój.*

nebosklon, „s nebosklonom plavým", Vaj. III, 41; Hv. II, 144; nebasklon, Jes. Zz 72; rus. *nebosklon.*

nebylina, „Doznával sa i o nebylinách", ZLž 90 (kontaminacja rus. *nebylica* i *bylina") »bájka«, »výmysel«.*

nedvižno, Hv. II, 182; rus. *nedvižnyj -o.*

neha, Hv. III, 190, Kuk. I, 92; nežný, Hv. III, 75; rus. *nega, nežnyj;* viď *nieha.*

nehodovanie, „všeobecné je nehodovanie", »nespokojnosť, pobúrenie«, rus. *negodovanie.*

neistovec, ZLž 126; „A pred jakým si sa uponížil|Neistovcom, oplanom, tulákom... Teraz tento jakýsi šialenec", ZLž 240; rus. *neistovyj,* »šialený, blázon«.

nekody, „znamená nekody Biele Uhorsko, a nekody i Sedmohradsko" B. U. 20; rus. *nekogda.*

neleposť, „... neleposti, ktorých v nej (= falošnej bulle) mnoho", Záb. Let. M. Sl. VI, 1, 5; rus. *neleposť,* »nesprávnosť, neslušnosť«.

nemohutný, (vláda) „... pojaví sa nemohutnou vzpierať sa proti...", B. U. 28; „slabým, nemohutným človekom", B. U. 29; význam podľa rus. *nemoštnoj.*

neobchodný, -osť, „neobchodné sú nektoré objasnenia", B. U. 76; neobchodnosť, B. U. 29; rus. *neobchodnyj, -osť,* »konečný, -osť«.

neodrečný, kalk podľa rus. *neotricaemyj:* „Bo je pravda neodrečná, že..." B. U. 6, »nepopierateľný«.

neosporimý, „jest neosporimá udalosť, že..." B. U. 2; rus. *neosporimyj.*

(Pokračovanie.)

Henrich Bartek:

SPISOVNÝ JAZYK SLOVENSKÝ.

(Pokračovanie.)

V predošlých číslach rozobrali sme prvé kapitoly Stanislavovej štúdie „Spisovný jazyk slovenský" a poukázali sme na mnohé vecné neznalosti a metodické chyby autora, ktorý sa podujal napísať i obšírnu kritiku práce Slovenskej reči. Rozumie sa, že na tomto mieste, ale ani inde, nebudeme ukazovať na neoprávnenosť často zlomyseľných a povýšeneckých poznámok a osobných invektív, ktorými je poprestýkaná jeho štúdia, lebo nepokladáme za vhodné reagovať na netaktnosti, čo pochodia z číro osobných nedostatkov autorových. Je to vec individuálnych dispozíc, keď si niekto striktne vedeckú úvahu, akou mala byť Stanislavova štúdia, pošpatí osobnými výpadmi. V súvise s týmto poznamenávame len toľko, že dobrá tradícia lingvistiky nedopúšťa, aby sa v lingvistických prácach, určených predovšetkým odborníkom, a najmä v prácach, ktoré chcú syntetizovať, a nie polemizovať, písalo takým hrubým spôsobom, ako to urobil Stanislav. — Nás zaujíma oveľa viac, aké stanovisko má Stanislav vo veciach jazykovej kultúry slovenskej a či má jednotný náhľad na to, ako treba viesť vývin spisovnej slovenčiny.

Čitateľov Slovenskej reči naisto prekvapí, keď im povieme, že Stanislav je za „vzájomnosť slovanských jazykov". Hľa, čo o nej hovorí v poznámkach na 65. stránke: „Bol by čas, aby Slovania pestovali aj ideu „vzájomnosti slovanských spisovných jazykov", ktorá má veľmi široké pole možností, pravda, nielen medzi Slovanmi vzájomne nesúsediacimi, ale najmä medzi súsediacimi. Pod týmto zorným uhlom by sa mala viesť dnes kultúra slovanských spisovných jazykov. Táto práca by sa mala viesť v najväčšej shode všetkých slovanských národov — malých i veľkých, bez žiarlivosti a nevraživosti, sledujúc iba jediný cieľ — zblížiť slovanské spisovné jazyky." — Keby bol Stanislav toto napísal pred sto rokmi, bol by sa zapojil do Kollárovho mysticizmu všeslovanského, ale po vyše storočných skúsenostiach so slovanskou vzájomnosťou ťažko prichodiť s takým romantickým cieľom, ako je umelé zbližovanie slovanských jazykov na základe apriórnych požiadaviek teoretikov jazyka, takých teoretikov, ktorí nebudujú na jazykovej skutočnosti a tradícii, ale na fikciách. Proti všeslovanskému stanovisku vo veciach jazykovej kultúry hovoria i skúsenosti z dejín samej slovenčiny. Veď dobre poznáme škodlivé dôsledky rusofilského smeru, ktorý sa pokúšal umele zbližovať slovenčinu k ruštine. Porušťovanie vnášalo do spisovnej slovenčiny zmätok a neistotu, ochromovalo životné sily našej spisovnej reči, lebo mnohé rusizmy priečily sa ústrojnosti slovenských slov. A dnes sme v podobnom položení. Zbližovacie

snahy s češtinou majú priam také neblahé následky ako pred polstoročím rusifikácia. Ináč proti Stanislavovi hovorí skutočnosť, že na príklad iným slovanským národom s vyspelou jazykovou kultúrou ani na um nepríde, aby si v záujme všeslovanskom prispôsobovaly a meniły ustálené spisovné jazyky. Česi na príklad, hoci majú reč veľmi blízku k poľštine, nepopoľšťujú si ju. Ani Poliaci neprispôsobujú sa k češtine. Ukrajinci kynožia v spisovnej reči slová veľkoruské a poľské. U románskych národov sú pomery priam také. V ostatnom čase taliansky nacionalizmus si vynútil, že úrady daly na index niektoré francúzske slová, ktoré možno nahradiť domácimi. Ani francúzska jazyková kultúra nebudovala na vzájomnosti románskych jazykov, ale prosto na potrebách spisovného jazyka francúzskeho. A to je celkom prirodzené. — Z terajších spisovných jazykov slovanských mohli by sme uviesť množstvo príkladov, čo protirečia Stanislavom hlásanej idei všeslovanskej vzájomnosti jazykovej, ktorú môže hlásať iba teoretik, vzdialený od života, nemajúci kladný pomer k estetickým a svojským jazykovým hodnotám jednotlivých spisovných rečí slovanských. Všeslovanskú vzájomnosť v spisovných jazykoch môže požadovať iba ten, kto si myslí, že spisovné reči sú pokusným terénom na skúmania platnosti viac-menej umných túžob filologov rázu Stanislavovho. — U nás na príklad museli by sme sa čo najrozhodnejšie postaviť proti našim milovníkom poľskej kultúry, keby začali prakticky uplatňovať slovensko-poľskú jazykovú vzájomnosť. Na šťastie niet takých pokusov, hoci niektoré predpoklady, ako na príklad isté spoločné znaky mentality slovenskej a poľskej, by umožňovaly prípadné pokusy v tomto smere. Veď i niektoré spoločné zjavy slovenskej a českej mentality napomáhaly a napomáhajú počešťovanie slovenčiny.

Jazykový vývin spisovnej slovenčiny nemožno viesť smerom k niektorému slovanskému jazyku. Chýbajú pre túto snahu objektívne a tradičné predpoklady. Nemožno sa nám približovať k jazykom juhoslovanským, lebo sme s nimi prerušili spojenie už pred tisíc rokmi. Vyše tisícročná oddelenosť od Rusov značne prehĺbila rozdiely najmä v slovníku, nehovoriac už o tom, že ruská kultúra práve v svojich najtypickejších prejavoch je veľmi odchylná od našej. Svojou kultúrou najbližšie sú nám národy západoslovanské, nuž je teda celkom logické, že by sa dalo hovoriť azda o vzájomnosti západoslovanskej, ale vzájomnosť všeslovanská nemôže viesť k nijakému jazykovému zbliženiu, a to preto, že jednotlivé slovanské jazyky nie sú predstaviteľmi jednotnej slovanskej kultúry, ale celkom samostatných národných kultúr. Kto by chcel v jazyku nadväzovať na všeslovanskú vzájomnosť, musel by zaznávať poldruhatisícročný kultúrny rozvoj Slovanov, ktorý nastal po zániku praslovanskej jednoty jazykovej. Ak si chceme upevniť doterajšiu svoju pozíciu medzi slovanskými národmi, nesmieme viesť

umele vývin svojej spisovnej reči od doterajších jej vývinových smerníc, ktoré jasne ukazujú, že slovenčina má iba vtedy smysel, ak bude stáť na vlastných nohách; podobne i naša kultúra, ak nemá byť len druhotriednym produktom, musí budovať predovšetkým na typických zjavoch a vlastnostiach slovenských. Netreba vari dokazovať, že odblesk tohto všetkého je aj v spisovnej reči. Ak by sme zdôrazňovali len to, čo nás spojuje s niektorým iným slovanským národom v jazyku a mentalite, zanedbávali by sme svoje, — a čo by malo z nás ľudstvo? To by sme potom celkom dobre mohli splynúť s niektorým iným slovanským národom. Ale na čo bol a na čo je boj za samostatný národ slovenský, na čo celé dejiny slovenské ukazujú húževnatú snahu zaistiť si osobitné miesto v rodine slovanských národov? Či prijatím „všeslovanskej vzájomnosti jazykovej" by sme si neochudobnili jazyk o tisíce a tisíce svojských slov, výrazov a zvratov, ktoré predstavujú osobitosť slovenského myslenia a duchovného života vôbec? Keby sme my začali prví uniformovať si reč, výsledok by bol taký, že slovenčina by ostala zuniformovaná, ale ostatní Slovania by si zachovali svoje typické jazykové a kultúrne vlastnosti. Stanislav darmo volá, že treba sblížiť slovanské spisovné jazyky. U nás už Štúr pokladal za chiméru a za škodu také sbližovanie, ktorého dôsledok by bol zánik niektorých slovanských jazykov a národov. Stanislav si musí uvedomiť, že nie sme rojkovia, ktorí snívajú o absurdných cieľoch. Pozeráme na veci až príliš konkrétne, a nie sme teda ochotní vzdávať sa základov slovenskej osobitosti v jazyku, lebo dobre vieme, že za požiadavkou „vzájomnosti slovanských jazykov" skrýva sa to isté ako za československou jednotou jazykovou, t. j. zánik slovenčiny, zánik Slovákov ako národa. V dejinách i v prítomnosti spisovného jazyka slovenského dosť už bolo všelijakých ohľadov na východ a na západ. I škôd z toho vzniklo vyše práva. Stanislav pod rúškou všeslovanskosti ponúka nám to isté, čo sa začalo pred polstoročím pod titulom česko-slovenskej vzájomnosti a čo podnes chce nasilu splynutie slovenčiny s češtinou. Veď je predsa celkom jasné, že každý slovanský národ chráni predovšetkým svoje záujmy. Bratská láska je krásny symbol, lež prax ukazuje, že silnejší chce ovládnuť slabšieho. Preto jedinú obranu vidíme v tom, že sa dôsledne budeme pridržať svojho a že si nebudeme vnášať zmätok ta, kde je už jasno. Spisovný jazyk slovenský treba dobudovať bez ohľadu na všeslovanskú jazykovú vzájomnosť. Bohužiaľ, Stanislav túto vzájomnosť bližšie ani neosvetlil, ani neukázal, akými metodami by sa malo postupovať pri všeslovanskej jazykovej vzájomnosti. Preto uvedieme aspoň niektoré príklady. Niet sporu o tom, že pri uplatňovaní sa všeslovanského stanoviska v jazyku zanikajú typické jazykové znaky slovenské. Náš rusofilský a čechofilský smer v jazyku odstraňoval na príklad spojku *aj*, lebo

jej niet v ruštine a češtine, a pridŕžal sa len všeslovanskej spojky *i*. My „puristi" zo Slovenskej reči dokázali sme oprávnenosť spojky *aj* v spisovnej slovenčine, ktorá má miesto popri spojke *i* už i preto, že spojkou *aj* môžeme odstrániť kakofonické skupiny, ako na príklad: „dali i im", „videli i ich", ktoré nahradzujeme lahodnými výrazmi: *dali aj im, videli aj ich*. Okrem toho aj historické dôvody a skutočný jazykový stav hovoria za spojku *aj*. Prijatím spojky *aj* do spisovnej slovenčiny robili sme proti „všeslovanskej vzájomnosti jazykovej", lež pomohli sme spisovnej slovenčine a obohatili sme ju. Pred rokmi v Slovenskej reči upozornili sme na složené predložky v slovenčine (na pr.: *zpoza, popri, pomedzi* atď., atď.), ktoré ani v jednom slovanskom jazyku nie sú natoľko rozvinuté ako v slovenčine. Keby u nás prevládol náhľad, že slovenčinu načim sbližovať s ostatnými slovanskými jazykmi, či by potom nebola oprávnená obava, že unifikácia pôjde na škodu výrazového bohatstva slovenčiny? Dejiny spisovnej slovenčiny ukazujú, že za rusofilskej orientácie opúšťali sme svoje a že i dnes pod tlakom češtiny vzdávame sa denne svojských jazykových čŕt slovenčiny. Preto s plným vedomím zodpovednosti odmietame v jazyku akékoľvek všeslovanské sbližovacie snahy a za najspoľahlivejšiu smernicu jazykového vývinu slovenského pokladáme upevňovanie všetkého, čo je typicky slovenské, aby slovenský spisovný jazyk bol čím svojskejší. Kto v terajších okolnostiach chce slovenčinu odviesť s tejto cesty, nemá s ňou dobré úmysly. Pravda, Stanislav by nedbal, keby sa slovenčina v duchu vymyslenej a nereálnej „všeslovanskej jazykovej vzájomnosti" sbližovala čím viacej s češtinou, a preto na str. 87—88 vyslovil sa takto: „H. Bartek ako dávno S. Czambel sa bojí počeštenia slovenčiny (I, 189). Na tom, kto sa bojí počeštenia slovenčiny prejímaním potrebných slov, vidno, že si neuvedomuje zásad všeobecného jazykospytu, podľa ktorých charakteristickým rozpoznávacím znakom spisovného jazyka a jazyka vôbec nie je slovník, ale predovšetkým hláskoslovie a tvaroslovie, a že jazyk, dokiaľ si zachováva svoje znaky fonetické a morfologické s vedomím, že hovoriaci hovoria a ich vôľou hovoriť určitým jazykom, ostáva jazykom." — Myslím, že kto pozná jazykovú skutočnosť na Slovensku, musí sa obávať o slovenčinu. Každodenne sto ráz sa môže presvedčiť, ako pôvodné slovenské slová, tvary, výrazy a frázy zanikajú a ako na ich miesto prichodia rovnoznačné hláskoslovne prispôsobené české slová a výrazy. Pravda, Stanislav v takýchto okolnostiach nemá obáv o slovenčinu, preň moje stanovisko zakladá sa na neznalosti „zásad všeobecného jazykospytu", ako keby „všeobecný jazykospyt" bol rozhodným činiteľom pri kultúre jazykovej. I tu Stanislav prejavil nerozhľadenosť v problematike spisovného jazyka slovenského. Proti nášmu stanovisku nemožno dôvodiť Meilletom. Veď Meillet tvrdí, že jazyk ostáva jazykom, pokým si za-

chováva hláskoslovné a tvaroslovné svojskosti a pokým je tu vedomie samostatného jazyka. To, pravdaže, ešte neznačí, že by svojskosti syntaktické, slovníkové a frazeologické nepadaly na váhu. Naopak, práve v slovníku, vo frazeologii a v syntaxi vidno, nakoľko niektorý jazyk je prejavom samostatnej kultúry a nakoľko je len vedľajším produktom iného jazyka. Keby spisovná slovenčina mala byť iba v hláskosloví a tvarosloví slovenská, nuž bola by len odrazom českej kultúry a mala by len málo vlastných hodnôt. — Stanislav mi vyčíta, že z obavy pred počeštením slovenčiny som proti „prejímaniu potrebných slov". Nikdy som sa nevyslovil proti potrebným cudzím slovám v slovenčine, ba priam naopak, vždy som si uvedomoval, že niektoré slovo alebo výraz darmo by sme odvrhovali, keby sme miesto neho nevedeli odporúčať lepšiu náhradu. No prejímanie cudzích slov, teda i českých slov, nie je taká jednoduchá vec, ako si predstavuje Stanislav. Na príklad v odbornej terminologii nemali sme pomenovania za český názov „pícnina". Nuž české slovo „pícnina" s hľadiska Stanislavovho by bolo potrebné. A jednako bez zásahu Slovenskej reči urobili naši odborníci slovenské slovo *krmovina* a odvrhli českú *pícninu*. Takých príkladov, ktoré ukazujú, že si slovenčina sama tvorí miesto potrebných českých názvov vlastné slová, mohol by som uviesť na stá. Deje sa to v záujme srozumiteľnosti nových slov a v záujme zachovania pôvodného slovníka. Táto snaha je v slovenčine priam tak silne vyvinutá ako v iných jazykoch. Pojem „potrebné české slová" nie je nikdy presne vymedzený. Dnes na príklad niektoré české alebo cudzie slovo je ešte „potrebné", lebo nikto nenašiel vhodnú náhradu, ale zajtra už nemusí byť. Pred niekoľkými rokmi napospol sa hovorilo „oferta", ale „oferovať" i „ponúkať", lež Pravidlá slk. pravopisu majú aj „nabídku" a „nabídzať". Zo snahy vyhýbať cudzím slovám vznikal odpor proti oferte a začala sa šíriť „nabídka", ktorá sa pokladala za „potrebné české slovo". Až niekomu prišlo na um, že hodno by bolo pridržať sa údajne východoslovenského slova *ponuka*. A dnes ponuka s úspechom vytíska ofertu aj nabídku, lebo ponuka má veľkú oporu vo všeobecne užívaných slovách ponúknuť, ponúknutie, ponúkať, ponúkanie. Hľa, toto je pekný príklad, čo dokazuje, ako menlivý je pojem „potrebné české slovo". — Stanislav v mojej práci vidí len strach pred češtinou, lež nechce vidieť, že takmer vždy môj strach bol oprávnený. U Stanislava len jednu vec nechápem. Nechápem, prečo práve on ide proti našej práci v jazykovej kultúre slovenskej. Ak si myslí, že takýmto činom sa povznesie nad „provinciálnosť" a „diletantstvo" slovenské, tak sa veľmi mýli, lebo jeho zorný uhol „svetovosti" je v protiklade so slovenskými záujmami.

So Stanislavovou „slovanskou vzájomnosťou jazykovou" veľmi súvisí aj jeho výčitka, adresovaná spolupracovníkom Slovenskej reči.

Podľa neho str. 86: „Škultéty mal ohľad i na ostatné slovanské jazyky, kdežto v Slovenskej reči slovanského stanoviska by sme málokde našli — ešte u J. Mihála, ktorý vie dobre po rusky, kým ostatní okrem slovenčiny a češtiny nevedia iný slovanský jazyk a potom i vo všeslovanskom slove vidia zaraz čechizmus (sr. rôzny ap.).“ — Najsamprv poznamenávame, že slovo *rôzny* odporúčame nahradzovať slovom *rozličný* v duchu tej matičnej praxe, ktorú tvoril Jozef Škultéty. Nemali sme príčiny neprijať v tomto prípade zaužívanú zvyklosť matičnú. Potom nijako neobstojí námietka, že v Slovenskej reči niet slovanského stanoviska. A či inoslovanské časopisy pre jazykovú kultúru, ako: česká Naše řeč a Slovo a slovesnost, Język polski a Poradnik językowy, srbský Naš jezik, bulharská Rodna rečь a ukrajinská Ridna mowa, ktoré od rokov pozorne sledujeme, píšu s hľadiska slovanského a uvádzajú paralely zo slovenčiny a z iných slovanských jazykov? Nerobia to ani Česi. Nuž, prečo nám to vyčítať? Či Stanislav to len preto napísal, aby mohol paušálne odbaviť prispievateľov Slovenskej reči, že nepoznajú slovanské jazyky. Ak to písal len preto, tak mu pri tejto príležitosti pripomínam, že podnes nepodvrátil dôvody Jána Mihála, ktorý v III. ročníku Slovenskej reči (str. 260—265) na príkladoch náležite ukázal, že Stanislav nevie poriadne prekladať ani len z cirkevnej slovančiny, ktorej je profesorom na bratislavskej univerzite.*

Zdôrazňujem ešte raz, že Slovenská reč, ktorá budí záujem o kultúru jazykovú v najširších vrstvách slovenských vzdelancov, nemá a nemôže mať za cieľ uvádzať paralely z iných slovanských jazykov. To, pravda, ešte neznačí, že by prispievatelia a redakcia pre vlastnú potrebu nezisťovali, ako sa to povie u iných Slovanov. Predtým než niektoré slovo alebo výraz označíme ako chybné, dobre si vec rozvážime. No v časopise, ktorý má aj úlohu popularizovať, nemôžeme písať tak, ako by sme písali v úvahách pre potreby lingvistov. Napokon k spomenutej výčitke Stanislavovej treba poznamenať, že my bez „slovanského stanoviska“ nikdy by sme po slovensky nenapísali výraz: „. . . v Slovenskej reči slovanského stanoviska by sme málokde našli“, lebo podľa nás sloveso *najsť* v takýchto prípadoch viaže sa s akuzatívom, veď nepovieme: „Málokde by sme našli takej skutočnosti, aby univerzitný profesor nevedel viazať sloveso najsť“, ale odvždy povieme len takto: „Málokde by sme našli takú skutočnosť atď.“, teda podľa toho Stanislav mal napísať: „. . . slovanské stanovisko by sme málokde našli“, a nie: „slovanského stanoviska by sme málokde našli“. Či nie

* Medzi prispievateľmi Slovenskej reči nie jeden pozná niektorý slovanský jazyk oveľa lepšie než Stanislav, ktorého bezhraničná namyslenosť povýšenca nie je nijako oprávnená, lebo podnes nikde nedokázal svoje znalosti slovanských jazykov.

tak, pán kritikár? A potom mohli by ste nám povedať dôvody, ktoré vás prinútily, že píšete aj spojku „kdežto"?

Ako vidno, Stanislav pred napísaním svojej úvahy mal sa viacej venovať štúdiu spisovnej reči slovenskej. Mohol sa vyhnúť celej kope chýb, ktorých sa dopustil pre neznalosť skutočného stavu a pre neznalosť hlavných princípov jazykovej kultúry. O nich pohovoríme si v budúcom čísle.

(Dokončenie.)

† STANISLAV PETŘÍK.

Hlboký žiaľ zronil všetkých priateľov našej jazykovedy pri zpráve o smrti gymnaziálneho profesora dr. Stanislava Petříka, ktorý umrel dňa 10. novembra 1937 v Košiciach. Ako obeť svojho vedeckého záujmu — veď dr. St. Petřík ochorel na jednej zo svojich výskumných ciest na východnom Slovensku — neočakávane vyhasol mladý dvadsaťosemročný učenec, úprimný priateľ Slovákov a horlivý skúmateľ slovenčiny. Lingvistika stráca v ňom budovateľa novej náuky o vetnej fonologii v češtine a v slovenčine.

Stanislav Petřík už na štúdiách na Karlovej univerzite dôkladne sa zaoberal náukou o vetnej melodii a intonácii v modernej češtine. Potom ho zaujala bohate rozvinutá a s intonančnej stránky zaujímavá slovenská veta. Preto s neobyčajnou láskou dal sa do štúdia slovenčiny. Za krátky čas osvojil si nielen našu spisovnú reč, ale aj mnohé nárečia. V svojej práci postupoval plánovite. Najsamprv preskúmal vetu západoslovenskú za svojho pobytu v Trnave, kde vyučoval na tamojšom gymnáziu. Potom učil dva roky na reálke v Žiline, odkiaľ chodil na výskumné cesty po strednom Slovensku. Svoju prácu chcel dovŕšiť výskumom nárečí východoslovenských, preto od septembra 1937 bol pridelený do Košíc. Tu ho zastihla smrť a vytrhla z práce, ktorú dokončoval.

Doteraz vydané štúdie St. Petříka, uverejnené hlavne v českých a slovenských odborných časopisoch, ukazujú, že ich autor bol najlepším znalcom českej i slovenskej vetnej fonologie a že v tejto náuke vykonal priebojnú časť práce, ktorá mu zaistí miesto v dejinách fonologie. Svojím jemne vyvinutým smyslom pre pochopenie citovej náplne viet a svojím moderným školením jazykospytným bol predurčený dotvoriť a prehĺbiť novú náuku o intonácii a vetnej melodii. Bohužiaľ, najväčšia jeho práca o slovenčine ostala v rukopise, no dúfame, že skoro vyjde tlačou.

Kto poznal dr. Stanislava Petříka bližšie, často sa mohol presvedčiť o jeho spravodlivom pomere k slovenským veciam. Za tri

roky na Slovensku s oddanosťou venoval sa štúdiu slovenčiny a usiloval sa preniknúť čo najlepšie do špeciálnych problémov slovenských. Ba i v svojej chorobe vyhovel nášmu želaniu a poslal príspevok do Slovenskej reči.

Stanislav Petřík narodil sa 24. IX. 1909 v Lounoch, tam skončil reálku, potom študoval na Karlovej univerzite v Prahe filozofiu a roku 1933 získal aprobáciu pre odbor československej a francúzštiny a o rok i doktorát zo slovanskej a románskej filologie. Stratili sme v ňom cenného priateľa slovenčiny, dobrého človeka a učenca, ktorý mnoho vykonal pre slovenskú i českú jazykovedu.

H. B.

ROZLIČNOSTI.

Priezviská na -ek a -ec. — Naisto ešte niekoľko rokov ubehne, kým budeme mať poriadok v písaní a skloňovaní priezvisk. Staršia jazyková prax z čias maďarských je taká silná, že podnes sa držia i také tvary v skloňovaní priezvisk slovenských, ktoré vonkoncom sa priečia slovenčine. I v kultivovanej spoločnosti slovenskej možno počuť tvary „od pána Bučeka", „reč poslanca dr. Hudeca", „koncert huslistu Šimeka" a podobne. Niet príčiny skloňovať Hudec, „Hudeca", „Hudecovi", „s Hudecom" a pod., keď vieme, že pôvodom svojím prípona *-ec* v priezviskách shoduje sa s príponou *-ec* v obecných podstatných menách. Ako v skloňovaní apelatív typu *chlapec* stráca sa pohyblivé *e*, priam tak musí zanikať i pri skloňovaní mužských priezvisk na *-ec*. K tvarom *chlapec, chlapca, chlapcovi, s chlapcom* patria tvary *Hudec, Hudca, Hudcovi, s Hudcom*, čo vychodí aj z toho, že aj obecné podstatné meno *hudec* má len tvary *hudca* (nie „hudeca"), *hudcovi* (nie „hudecovi") atď. — Slovom, priezviská na *-ec* majú takzvané pohyblivé *e*, ktoré sa pri skloňovaní stráca, na pr.: *Strelec, Strelca, Hudec, Hudca* a pod.

Rozumie sa, že *e* zaniká i v množnom čísle a v ženských priezviskách. Preto správne je len *bratia Hudcovci* (nie „Hudecovci"), *pani Hudcová* (nie „pani Hudecová"), *pani Strelcová* (nie „pani Strelecová") a pod. Ani v prídavných menách nesmie byť pohyblivé *e*. Správne je *hudcovský majetok, hudcovská roľa* (a nie „hudecovský" majetok, „hudecovská" roľa).

So skloňovaním priezvisk na *-ec* shoduje sa skloňovanie priezvisk na *-ek*. Priezviská na *-ek* sú veľmi časté najmä na slovensko-moravskom a slovensko-poľskom pohraničí, ale aj inde na Slovensku. Skloňovať načim takto: *Štefánek*, gen. a ak. *Štefánka*, dat. a lok. *Štefánkovi*, inštr. *Štefánkom*. Správne je *bratia Štefánkovci* (nie „Štefánekovci"), *pani Štefánková* (nie „Štefáneková"). A jednako často počuť chybné tvary „slečna Bučeková", „pani Galváneková" a podobne.

Pri priezviskách na *-ek* treba si zapamätať, že tvar nominatívu ostáva aj v skloňovaní, ak priezvisko patrí k typu *stromček*, t. j. ak sa končí na *-ček*, pred ktorým je spoluhláska. Podľa *stromček, stromčeka* máme *Stan-*

ček, Stančeka, Kalmanček, Kalmančeka, Kalmančekovi a potom i *bratia Kalmančekovci, pani Stančeková* a pod.

Poznamenať musíme, že nijako neobstojí mienka niektorých matrikárov, ktorí tvrdia, že treba písať na príklad „Anna Hudecová", a nie *Anna Hudcová,* len preto, aby bolo hneď vidné mužské priezvisko.

O správnom skloňovaní rodinných mien na *-ek* a *-ec* písal už v prvom ročníku Slovenskej reči Cyril Bodický. Bohužiaľ, jeho poučenia nevžily sa všeobecne, a preto ich znova opakujeme a dopĺňame.

Anežka = Agnesa. — Pravidlá slovenského pravopisu proti živej reči a literárnej tradícii uzákonily tvar „Anežka" miesto bežného *Agnesa,* hoci Koloman Peťko v Sozname osobných (krstných) mien výslovne označuje slovo „Anežka" ako české a uvádza správne slovenské znenie *Agnesa.* Odporúčame i našim novinárom, aby sa dôsledne pridŕžali vžitého slovenského krstného mena *Agnesa.*

Hrehor a Gregor. — V kultivovanej a úradnej reči máme len tvar *Gregor.* Hovoríme o pápežovi Gregorovi, o gregoriánskom kalendári. Naproti tomu v ľudovej reči žijú oveľa staršie tvary *Hrehor* a *Hrehorko,* ktoré pochodia z doby pred zmenou *g* v *h.* Medzi tvarmi *Gregor* a *Hrehor* je v terajšej slovenčine celkom zreteľný funkčný rozdiel. Pred rokmi, keď som sa shováral so starým sklenárom z Trenčianskej, na otázku, ako sa volá jeho vnuk, odpovedal: Gregor, — Hrehorko. Slovo *Hrehor* (*Hrehorko*) patrí do vrstvy rodinných mien osobných na rozdiel od slova *Gregor,* ktoré je úradné a spisovné. V krásnej spisbe hodno takéto rozdiely zachovávať, lebo najmä pri krstných menách slovenských obohacuje sa tým jazyk (porov. *Jožo, Jožko,* ale úradne *Jozef; Jano, Janko,* ale *Ján; Juro, Jurko,* ale *Juraj,* atď., atď.). Rozličné funkcie krstných mien v slovenčine zaslúžily by si dôkladný rozbor.

Rozpustilý = samopašný. — V Pravidlách slk. pravopisu a u Tvrdého darmo by sme hľadali slovo „rozpustilý". Nemajú ho. Istotne preto, že ho pokladajú za nesprávne. Veď je to doslovný preklad nemeckého slova. U našich dobrých spisovateľov napospol nachodíme slová *samopašný, samopaš, samopašnosť,* a nie „rozpustilý, rozpustilosť".

Držať. — So slovesom držať máme mnoho ťažkostí. Natíska sa totiž i ta, kde nepatrí. Výrazy „držať reč", „držať poradu" a pod. sú cudzoty miesto pôvodných zvratov *mať reč, mať poradu.* Slovo „držať" nesmie teda vytískať sloveso *mať.* — Správne po slovensky je *chovať kone, voly,* a nie „držať kone, voly". — Priam tak neslovenská je väzba „držať sa za múdreho" miesto *pokladať sa za múdreho,* pravda, chybné je i „držať si za povinnosť" miesto správneho *pokladať si za povinnosť.* — V dobrej slovenčine nemá miesta ani výraz „držať si na niečom" miesto *zakladať si na niečom.*

Elsas, Alsasan = Alsas. — Správne sú len slová *Alsas, Alsaska* (nie „Alsasanka"), *Alsasko, Alsasko-Lotrinsko, alsaský* (nie „alsasský") a *alsaština.*

Eventualita; eventuelne = eventuálne. — Cudzím slovám podľa možnosti vyhýbame, lebo domáce slová sú srozumiteľnejšie i menejvzdelaným jednotlivcom (preto na príklad v Slovenskej politike pri cudzích slovách

uvádzajú sa v zátvorke pôvodné slovenské slová!). V reči vzdelancov často počuť slovo *eventualita* i tam, kde dostačí naše *možnosť*. Príslovka „eventuelne" a prídavné meno „eventuelný" sú s hláskoslovnej stránky chybné, lebo v spisovnej slovenčine i francúzske slová na *-el* prechádzajú k slovám latinského pôvodu na *-ál(+ny)*. Preto správne sú iba tvary *eventuálne, eventuálny,* ktoré môžeme vždy nahradiť srozumiteľnejšími slovenskými slovami *prípadne, prípadný*.

Fabrikát, výrobok. — Miesto cudzieho slova *fabrikát* odporúčame domáce slovo *výrobok*, pravda, s výhradou, že slovo „fabrikát" možno užiť v hanlivom smysle.

Fronta = front. — V Pravidlách slk. pravopisu stretáme sa s obidvoma slovami. U dobrých spisovateľov je len *front, -u* (m.) a priam tak aj u Tvrdého. No v dennej tlači prevláda tvar „fronta", ktorý je celkom nepotrebný. Vystačíme s frontom, a preto nepotrebujeme „frontu".

Armén, Arménsko. — V Pravidlách slk. pravopisu niektoré cudzie slová majú nesprávnu kvantitu, na príklad i slovo „Armen". Písať treba *Armén* s dlhým *é*, lebo ináč by sme mali celkom neprirodzené prídavné meno „armenský", hoci všeobecne vyslovujeme *arménsky*, a tak i písať musíme. Správne sú teda len tieto slová: *Armén, Arménka, Arménsko, arménsky, arménčina* (nie „Armen, Armenka, Armenia, armenský, armenčina").

Arnošt = Ernest, Arnoštka = Ernestína. — Pravidlá slk. pravopisu neuvádzajú tieto krstné mená, ale v Peťkovom Sozname osobných mien tvary „Arnošt" a „Arnoštka" právom sa pokladajú za české, pričom sa poznamenáva, že po slovensky je *Ernest* a *Ernestína*. Netreba azda dokazovať, že i v dejinách mali by sa slovenskí žiaci učiť o Ernestovi z Pardubíc, a nie o „Arnoštovi z Pardubic", lebo neslovenské krstné mená prekladáme do slovenčiny. I české miestne mená skloňujeme po slovensky, na príklad *Pardubice,* gen. *Pardubíc* (nie „Pardubic"), *Pardubiciam* a pod.

Apač a apač. — V pravopise rozlišujeme: *Apač*, t. j. príslušník indiánskeho kmeňa, a *apač*, príslušník parížskeho podsvetia a podsvetia vôbec.

Alžír, Alžírsko. — Častejšie sa užíva slovo *Alžír*, ale jednako odporúčame dávať prednosť tvaru *Alžírsko*, aby sa takýmto činom upevnila kategoria názvov krajín s príponou *-sko*. Obyvateľ Alžírska volá sa *Alžírec* (nie „Alžíran"); ženský rod je *Alžírka*.

Agave = agáva, aloe = alua. — V Pravidlách slk. pravopisu niet týchto názvov cudzích rastlín. Hvozdzikov slovensko-maďarský slovník, ktorý vyšiel nedávno, hoci v mnohých veciach podstatne obohacuje náš slovník a pravopisne hodne sa pridŕža zvyklostí Slovenskej reči, má heslo „aloë". V slovenských a poslovenčených slovách nemožno strpieť *ë* s dvoma bodkami, preto Hvozdzik mal písať *aloe*. Toto slovo s koncovým *-e* muselo by byť nesklonné, no systém nášho jazyka požaduje, aby sme podľa možnosti aj slová cudzieho pôvodu skloňovali a aby sme ich teda zaradili do niektorej jestvujúcej kategorie slovenských slov. Cudzie slová na *-e* a *-é* prechodia k ženským podstatným menám, zakončeným na *-a*. Tak na príklad v samých Pravidlách je *Afrodita*, ale v češtine je *Afrodité*. Český spisovateľ Zeyer skloňoval slová agave a aloe: „Zeď agavou a trpkou aloí jest zarostlá" (por. Příruční slovník jazyka českého, str. 10). Ale spome-

nutý slovník ustaľuje: agave neskl. n. a f.", t. j. podľa neho môže byť rodu stredného i ženského, priam tak aj „aloe n. (neskl.) a f. (instr. sg. a gen. pl. aloí)" (l. c. 22). V slovenčine názvy týchto rastlín sú pomerne zriedkavé, a preto máme možnosť včas upozorniť, že bude výhodnejšie pre našu reč, ak bude spomenuté slová skloňovať, a preto odporúčame dôsledne písať *agáva*, gen. *agávy* (s dlhým *á* podľa skutočnej výslovnosti) a *aloa*, gen. *aloy*.

Ujsť, utiecť. — Kto sleduje súčasnú spisovnú reč, toho musí prekvapiť tichý boj proti slovesu *ujsť*. Takmer všade vládne *utiecť*. Nemáme vôbec nič proti slovesu utiecť, veď má oporu aj v podstatnom mene *útek*, iba upozorňujeme na to, že sa nenačim báť ani rovnoznačného slovesa *ujsť*, ktoré je priam také dobré ako utiecť, ba často je nám veľmi vítané, lebo pomáha odstrániť jednotvárnosť štylistickú, vznikajúcu výhradným upotrebením slovesa utiecť.

Bárkto, bárskto = hocikto. — Niektorí jazykospytci vykladajú slová *bár* a *bárs* z maďarčiny. Neshodujeme sa s nimi, lebo podľa našej mienky môže tu ísť aj o zmenu *ž* v *r* [**baže* mohlo dať *bár*, ako **nebožák* dalo *neborák*, alebo **trebaže trebár(s)*], pričom pravdepodobne vplývalo aj maďarské *bár*. Ale nech je pôvod slov *bár* a *bárs* akýkoľvek, so stanoviska správnosti jazykovej je dôležité vedieť, že spisovná reč takmer dôsledne má len slová *hocijaký, hocikto, hocičo, hocikde* a tvary „báraký, bársaký, bárkto, bárskto, bárčo, bárščo, bárkde, bárskde" zjavujú sa len v básnickej reči, kde ich oprávnenosť treba uznať.

Slová, slov; stanovy, stanov. — Spisovná slovenčina nepozná trojhlásky *ụọụ* (podľa pravopisu nášho *ôv*). V slovenskom pravopise v tej istej slabike za *ô* nemôže nasledovať *v*. Ináč povedané, z pôvodného *-ôv* (alebo už z *-óv*) vzniklo *-ov*. Preto máme len tvary *slová, slov* (nie „slôv"), *stanovy, stanov* (nie „stanôv"), *osnovy, osnov* (nie „osnôv") a pod. Je veľmi pravdepodobné, že v tom čase, keď v slovenčine dlhé *ó* menilo sa na *ụọ* (*ô*), náš jazyk mal azda len jedno alebo dve slová, v ktorých malo vzniknúť *ụọụ*. V mnohých nárečiach nestalo sa tak, lebo podľa genitívu **slóv*, kde polosamohláskové *ụ* zaniklo vplyvom predchádzajúceho tvrdého *l*, nastalo zjednodušenie aj v iných prípadoch, a preto v genitívoch plurálu je dnes len prípona krátka *-ov*, hoci podľa systému skloňovacieho očakávame *-ôv*.

Vzkaz = odkaz, vzkázať = odkázať. — Nedávno som dostal od priateľa list, v ktorom stálo: „Nezabudnite oddať tento vzkaz pánu X. Y." Som presvedčený, že v rozhovore nikdy by neupotrebil slova „vzkaz", veď všetci hovoríme len takto: *Odkazujem vám. Čo odkážete domov?* a pod. Teda dobre po slovensky je len *odkaz, odkázať*, a nie „vzkaz, vzkázať, vzkazovať". V Pravidlách slk. pravopisu síce najdete slovo „vzkaz", lež chybuje pri ňom vysvetlenie, že žije iba v básnickej slovenčine.

Beľmo. — Týmto slovom označujeme istú očnú chorobu, teda neslobodno ním označovať časť oka, pre ktorú máme pomenovanie *bielko* (*očné*).

Bez toho, aby? — Tomuto výrazu v dobrej slovenčine radšej vyhneme, preto na príklad miesto „Preložil článok bez toho, aby nazrel do slovníka"

napíšeme: Preložil článok bez nazretia do slovníka. Táto veta je aj oveľa krajšia.

Bezpečne. — Túto príslovku kladú už i na také miesta, kde celkom nepotrebne vytláča príslovky *naisto, určite* a pod. Nehovorme: „Bezpečne to viem", ale: Určite to viem, alebo: Naisto to viem.

Bezpredmetný, bezprostredný. — Sú to dobre utvorené slová, bez ktorých by sa neobišla najmä naša odborná terminologia, preto nenačim ich kynožiť, ako to kde-tu robia.

Beránok = baránok. — I v cirkevnej slovenčine u katolíkov drží sa podnes český tvar „beránok", v starších vydaniach i „bäránok". Je to proti strednej slovenčine. Odporúčame v cirkevnej reči pridržať sa tvaru *baránok,* všade inde slova *baranček.* Tým získame dostatočný rozdiel medzi obidvoma slovami.

Bože, chráň!-božechráň. — Obidva spôsoby písania sú dobré, lenže treba vedieť, že i pravopisom naznačujeme významový rozdiel. Podobný je rozdiel i vo vetách: Boh vie, čo robí — Bohvie, čo robí. — Keď je príslovkový charakter výrazu zrejmý, píšeme ho dovedna: *božechráň, bohvie* a pod.

Blbec? — Toto slovo sa natoľko rozšírilo v hovorovej slovenčine, že je to až na podiv. Veď slovenčina má dosť rovnoznačných slov, oddávna zaužívaných, ktoré pomaly zahynú, ak sa naša verejnosť bude spravovať doterajšou zásadou: Lepšie cudzie než domáce.

Brať podiel na niečom = mať podiel na niečom. — V Slovenskej reči ustavične upozorňujeme, že vo výrazoch, v ktorých možno nahradiť sloveso „brať" slovesom *mať,* prednosť treba dávať väzbe s *mať.* Správne je *mať podiel na niečom,* a nie: „brať podiel na niečom", teda *aj mať ohľad na niekoho,* a nie „brať ohľad na niekoho".

Vzhľadom. — Spisovná reč potrebuje výraz *vzhľadom na niečo,* no rozhodne veľmi chybná je väzba „vzhľadom k niečomu".

Je na tom zle. — Takúto vetu pospolitý Slovák by nikdy nepovedal, lebo hovorieva: *Zle sa mu vodí.*

Byť v stave. — Žiaľbohu, i vzdelaní ľudia začínajú hovoriť takto: „Nie som v stave prečítať denné časopisy", hoci máme dobré domáce slová, ako na príklad: nevládzem, nemôžem, nestihnem atď. Miesto „byť v stave" a „byť s to" vyberme si niektoré z týchto slovies: *vládať, môcť, vedieť, byť schopný, zdolať, zvládnuť, stihnúť* a pod.

Cestou? — I na tomto mieste spomenuli sme už viac ráz, že inštrumentál „cestou" nemáva úlohu predložky. Nehovorme: „Dosiahol to cestou úradnou", ale: Dosiahol to *prostredníctvom* úradu (prípadne: úradne).

Nesprávne:	Správne:
cestou okresného úradu	*prostredníctvom okresného úradu*
cestou súdu	*prostredníctvom súdu*
cestou licitácie	*na licitácii* (alebo: *licitáciou*)
cestou milosti	*omilostením*
touto cestou vám ďakujem	*týmto spôsobom* (alebo: *na tomto mieste*) *vám ďakujem*

Ako vidno z týchto príkladov, máme tri možnosti nahradiť chybné výrazy s „cestou": 1. „cestou" = *prostredníctvom,* 2. výraz dáme do bezpredložkového inštrumentálu („cestou exekúcie" = *exekúciou*), 3. alebo užijeme väzbu s niektorou skutočnou predložkou („cestou licitácie" = *na licitácii*). Tieto tri možnosti nám úplne dostačia.

Cez. — Pozor musíme dávať na predložku *cez,* ktorá nemá vytískať predložku *proti.* Nesprávne je: „cez všetky upozornenia", správne: *proti všetkým upozorneniam.* Nie „cez zákaz", ale: *proti zákazu.* — Priam tak nesprávny je aj výraz „cez slušnú mieru" miesto *nad slušnú mieru.*

Čiastka = suma. — Pomaly zaniká nevhodné slovo „obnos" a stará *suma* dostáva sa na svoje miesto. Škoda, že nie všade, lebo niektorí si myslia, že „obnos" treba nahradzovať „čiastkou", a preto píšu: „Posielame vám požadovanú čiastku" miesto: Posielame vám požadovanú sumu. — Slovom „čiastka" označujeme časť niečoho, teda nijakým činom nemožno „čiastkou" nahradzovať *sumu.*

Činžák? — Miesto slova „činža" máme *nájomné, bytné.* V slovenčine neobstojí ani „činžák", správne: *nájomný dom.*

Čočka = šošovica, šošovka. — „Čočka" najsamprv sa dostala do fyziky, a dnes už i v reštauráciách na jedálnych listoch môžete nájsť „čočku". Pravda, v odbornej terminologii prišla už náprava. V novších učebniciach slovenských nehovorí sa v optike o „čočke", ale o *šošovke.* Slovo *šošovka* je veľmi dobre utvorené, preto ho šírme.

Dialnopis = ďalekopis. — V slovenčine niet prídavného mena „dialny". Proti českému Dálný východ máme *Ďaleký východ,* preto aj v zložených slovách musí byť prvá časť *ďaleko-,* teda správne je *ďalekopis,* a nie „dialnopis".

Dárok = darček. — Na Vianoce videli sme všade vo výkladoch slovo „dárok", hoci oveľa bežnejšie je *darček.*

Dedič, dedičský, dedičstvo. — Pravidlá slk. pravopisu omylom uzákonily písanie „dedictvo" a „dedický". Od podstatných mien na *-č* tvoríme prídavné mená pridaním prípony *-ský,* na pr.: *kováč-kováčsky, kurič-kuričský* a pod. Preto aj od *dedič* môže byť len *dedičský* a potom *dedičstvo.* U nás proti tomuto jasnému systému píše sa „dedictvo", dedický" len preto, že tak píšu i v češtine. Lenže tam je to oprávnené, keďže majú podstatné meno *dědic,* a nie „dědič".

Dievčí = dievčenský. — V slovenčine máme prídavné mená *chlapčenský* (nie „chlapecký") a *dievčenský* (a nie „dievčí"). Niet príčiny meniť niečo na tomto stave.

Dlžno = treba. — Miesto „dlžno urobiť" píšme *treba urobiť.* Nepotrebujeme rusizmus „dlžno", keď nám dostačia domáce slová *treba* a *načim.* (Tu pripomíname, že kde-tu vyhadzujú zo slovenčiny sloveso *musieť,* lebo je nemeckého pôvodu. Netreba vari dokazovať, že je to pomýlená vec.)

Dobrozdanie? — Druhá časť tohto podstatného mena s obsahovej stránky nevyhovuje (*-zdanie* od *zdať sa*), preto miesto „dobrozdanie" odporúčame pomenovanie *odborná mienka,* prípadne *znalecká mienka.*

Dostať sa do úzkych? — V slovenčine takéhoto výrazu niet. Miesto neho máme *dostať sa do pomykova.*

Dostaviť sa na súd, na skúšku ap.? — Na našich súdoch neveľmi sa dbá o čistotu slovenčiny. Hoci JUDr. F. Jesenský a iní v Slovenskej reči uverejnili aspoň najdôležitejšie chyby v súdnych tlačivách, jednako ani po rokoch neprišla náprava. Podnes na príklad starší výraz: „Nedostavíte-li sa" miesto *Ak neprídete.* Zo súdnej slovenčiny prenikajú tieto kazy aj do administratívnej slovenčiny, kde tvar „dostavte sa" miesto *príďte* je veľmi častý.

Dotyčný úrad? — Kde len možno, vyhnime prídavnému menu dotyčný a nahraďme ho presnejším slovom *príslušný.* Rozhodne presnejší je výraz *príslušný úrad* než „dotyčný úrad".

Doprevádzať = sprevádzať. — Vraj „doprevádzal ho na cestách". Slovák to povie: *sprevádzal ho na cestách.* Potom, pravda, ani slovo „doprevod" neobstojí a musíme hovoriť *so sprievodom na klavíri,* a nie „s doprevodom na klavír", ako sme to už častejšie čítali v našich denných časopisoch.

Gazdiná. — V jednotnom čísle sa skloňuje podľa prídavných mien, podľa vzoru *dobrá*: nom. sg. *gazdiná,* gen. dat. a lok. sg. *gazdinej,* ak. sg. *gazdinú,* inštr. sg. *gazdinou.* V množnom čísle iba nom. a ak. má tvary podľa vzoru *dobrá,* teda *dobré gazdiné,* ostatné pády v množnom čísle majú prípony podľa vzoru *ryba* (na pr. gen. pl. *gazdín,* dat. pl. *gazdinám*).

Hejtman = hajtman. — Slovo *hajtman* je pomerne časté v československých listinách zo Slovenska z 15. storočia. Bernolák v Slowári slovo „hagtman" pokladal za vulgárne, za ľudové a odporúčal miesto neho slovo *kapitán.* Nás zaujíma hláskoslovná stránka slova. U Bernoláka je *aj* v slove *hajtman,* a nie *ej,* lebo v slovenčine nevznikla zmena *aj* v *ej* ako v češtine, kde staršie *hajtman* muselo sa zmeniť na *hejtman.* Pravidlá slk. pravopisu neprávom zaviedly do slovenčiny český tvar „hejtman". V slovenčine aj *okresný náčelník* v Čechách je len *okresný hajtman,* a nie „okresný hejtman".

Hlbotlač = hlbokotlač. — Z češtiny preniká k nám novotvar „hlbotlač" podľa „hlubotisku". „Hlubotisk" je aj v češtine nepodarené slovo, veď i tam majú len prídavné meno *hluboký* (a nie „hlubý"), preto v odvodenom slovo musí byť kmeň *hluboko-,* slovensky *hlboko-* (nie „hlbo"). Správne je teda *hlbokotlač, hlbokotlačový,* a nie „hlbotlač, hlbotlačový".

Horebrať, horevziať? — Mysleli sme, že tieto maďarizmy už dávno vyhynuly z našej administratívnej slovenčiny, kde sa najmä v rokoch poprevratových veľmi šírily. No zmýlili sme sa. „Horebrať zápisnicu" miesto *spísať zápisnicu,* „horebrať protokol" miesto *napísať, spísať protokol,* „horebrať" alebo „horevziať žalobu" miesto *prijať žalobu* sú výrazy, ktoré, bohužiaľ, ešte celkom nezanikly.

Horvat = Chorvát. — Píšme jednotne *Chorvát, Chorvátka, Chorvátsko, chorvátsky, chorvátčina,* a nie „Horvat, Horvatka, Horvatsko, horvatský, horvatština".

Za redakciu zodpovedá Henrich Bartek.
Vydanie Matice slovenskej v Turčianskom Sv. Martine.
Tlačil Kníhtlačiarsky úč. spol. v Turčianskom Sv. Martine.